

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**AISTĖ PAJAUJENĖ
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS STUDIJOS**

**SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTIS RENGIANT TĚVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ
VAIKŲ GLOBĖJUS (RŪPINTOJUS)**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: Doc. dr. Rita Raudeliūnaitė.....

Vilnius, 2019

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2019 - -

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

studentas(-ė) _____,

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas

” _____ “:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbu metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti

šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas) (vardas, pavardė)

TURINYS

IVADAS	4
SAVOKŲ ŽODYNĖLIS	8
1. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ GLOBOS ORGANIZAVIMAS	9
1.1 Vaiko globos (rūpybos) samprata	9
1.2 Vaiko globos (rūpybos) tendencijos Lietuvoje.....	12
1.3 Vaiko globos (rūpybos) teisiniai aspektai.....	14
2. VAIKO GLOBĖJŲ (RŪPINTOJŲ) RENGIMAS	18
2.1 Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programos parengiamieji kursai	18
2.2 Tęstiniai globėjų (rūpintojų) mokymai	21
3. ATESTUOTI SOCIALINIAI DARBUOTOJAI, DIRBANTYS PAGAL GLOBĖJŲ (RŪPINTOJŲ) IR ĮTĖVIŲ MOKYMO IR KONSULTAVIMO (GIMK) PROGRAMĄ ...	25
3.1 Reikalavimai atestuotiesiems socialiniams darbuotojams	25
3.2. Atestuotų socialinių darbuotojų bendradarbiaujantis santykis su globėjais (rūpintojais).....	27
4. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTIES, RENGIANT TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ GLOBĖJUS (RŪPINTOJUS), ANALIZĖ	31
4.1. Tyrimo metodika	31
4.2. Tyrimo organizavimas ir tyrimo dalyviai	32
4.3 Tiriamųjų imtis	34
4.4 Tyrimo etika.....	36
5. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTIES, RENGIANT TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ GLOBĖJUS (RŪPINTOJUS), TYRIMO REZULTATAI	37
5.1 Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programos vertinimas	37
5.2 Atestuotų socialinių darbuotojų, dirbančių pagal globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programą veiklos ypatumai	42
DISKUSIJA	52
IŠVADOS	60
REKOMENDACIJOS	63
LITERATŪRA	64
SANTRAUKA	71
SUMMARY	72
PRIEDAI	74
1 priedas	75
Interviu klausimynas atestuotiesiems socialiniams darbuotojams rengiantiems be tėvų globos likusių vaikų globėjus (rūpintojus)	75

IVADAS

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nustatyta, jog pagrindinis vaiko globos (rūpybos) tikslas – užtikrinti vaikui tokią aplinką, kurioje jis būtų tinkamai auklėjamas, galėtų saugiai jaustis, augti ir tobulėti (LR civilinis kodeksas, 2000). Šiandien yra skatinama vaikų globos namų deinstitutionalizacija ir globa šeimose. Remiantis LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu “Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo (2014)”, deinstitutionalizacijos tikslas – užtikrinti darnią aplinką ir sąlygas kiekvienam vaikui, likusiam be tėvų globos, augti globėjų (rūpintojų), įtėvių šeimoje ar šeimynoje ir gauti pagalbą bendruomenėje. Tačiau tyrimai rodo, kad vaikų globos ir įvaikinimo problema vis dar išlieka labai aktuali ir sudėtinga (Rimkus, 2016, Gudžinskienė, Navaitis, 2016). Tai didžiulis darbas ir jam reikia kruopštaus pasiruošimo, didelių pastangų ir visapusiško bendradarbiavimo tarp globos įstaigų, valdžios institucijų, bendruomenės (Gvaldaitė, Šimkonytė, 2016).

Per 2018 m. tėvų globos netekusių vaikų skaičius sumažėjo 16,9 proc., lyginant su 2017 m. (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Lietuvos Statistikos departamento duomenimis per 2017 m. tėvų globos netekusių vaikų skaičius, lyginant su 2016 m. padidėjo apie 10 % (218 vaikų daugiau nei 2016 m.). Šis, tėvų globos netekusių vaikų skaičiaus, padidėjimas yra mažesnis nei 2016 m. Per 2016 m. tėvų globos netekusių vaikų skaičius, lyginant su 2015 m., padidėjo apie 16 % (347 vaikų daugiau nei 2015 m.) (Lietuvos statistikos departamentas. Vaiko globa, 2018). 2018 m. pabaigoje, kaip ir ankstesniais metais, daugiausia be tėvų globos likusių vaikų buvo globojama šeimose (5249 vaikai; 2017m. – 5602 vaikai). 2018 m. pabaigoje globos įstaigoje globojamų vaikų buvo 2419, o 2017 m. pabaigoje globos įstaigose buvo globojami 2954 vaikai. Šeimynose (šeimyniniuose globos namuose) 2018 m. buvo globojami 394 vaikai, o 2017 m. – 443 vaikai (Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos vaikai, 2018, 2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Lyginant su ankstesniais metais globos įstaigose globojamų vaikų šiek tiek mažėja: 2018 m. globos įstaigoje globojamų vaikų skaičius sudarė 42 proc. vaikų, 2017 m. šių vaikų skaičius sudarė 33 % visų globojamų vaikų, o 2016 m. jų skaičius sudarė beveik 38 % visų tėvų globos netekusių vaikų skaičiaus (Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos vaikai, 2018, 2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Tuo tarpu, šeimose globojamų vaikų skaičius išlieka gana didelis: 2018 m. 50 proc. vaikų nustatyta globa šeimoje, 2017 m. jie sudarė beveik 63 % visų globojamų vaikų, 2016 m. – beveik 58 % (Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos vaikai, 2018, 2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Nuo 2018 m. sausio 1 d. įtvirtinta nauja globos forma – globa Globos centre, kuriame, pagal bendradarbiavimo sutartis, dirba budintys globėjai. 2018 m.

pabaigoje 115 vaikų buvo apgyvendinti budinčių globotojų šeimose (2018 m. veiklos ataskaita, 2019).

Mokslininkai bei kiti specialistai ilgą laiką akcentuoja institucinės globos neigiamą pusę, pastebi, kad institucijoje glojami vaikai turi daugiau problemų bei neigiamų išgyvenimų, nei šeimose glojami vaikai (Smyke, Zeanah, Fox, Nelson, Guthrie, D., 2010, Valstybinio audito ataskaita, 2014, Gudžinskienė, Navaitis, 2016, Li, Chng, Chu, 2017). Teigiama, jog globos įstaigos nėra pritaikytos teigiamai vaiko raidai ir socializacijai, nesukuria šeimos aplinkos bei trukdo formuotis prieraišumo jausmui, gali lemti elgesio sutrikimus (Smyke, Zeanah, Fox, Nelson, Guthrie, 2010, Cheung, Goodman, Leckie, Jenkins, 2011, Taylor, McQuillan, 2014, Gudžinskienė, Navaitis, 2016). Taip pat, pabrėžiama, kad trūksta didesnio dėmesio darbui su globėju (rūpintoju) šeimomis, stinga informacijos bei konsultacijų įvairiais klausimais, nepakankama finansinė parama (Gvaldaitė, Šimkonytė, 2014, Rimkus, 2016). Egzistuoja ir kita problema, nemažai globėjų (rūpintojų) nesijaučia pasirengę globoti arba atvirkščiai – pervertina savo sugebėjimus (Giedrimas, 2014). Kai kuriems vis dar trūksta motyvacijos priimti svetimą vaiką, t.y. vaiką, su kuriuo nesieja giminystės ryšiai (Rimkus, 2016). Tam, kad globėjai (rūpintojai) galėtų pasirūpinti vaiko poreikiais, užtikrintų rūpestingą aplinką, kurioje jis tinkamai augtų ir vystytųsi, reikalingas specialus pasiruošimas tapti globėju (rūpintoju) (Buehler, Rhodes, Orme, Cuddeback, 2006).

Iki 2008 m. Lietuvoje nebuvo vieningos globėjų (rūpintojų) atrankos, vertinimo ir pagalbos teikimo sistemos, todėl šis procesas atskirose savivaldybėse vyko skirtingai (Giedrimas, 2014). Kaip teigiama 2007 m. Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijoje (toliau - Vaiko globos strategija) "būtina sukurti bendrą globėjų (rūpintojų) rengimo sistemą, parengti savivaldybių socialinius darbuotojus, kurie būtų kompetentingi konsultuoti ir teikti pagalbą globėjų (rūpintojų) šeimoms". Nuo 2008 m. Lietuvoje buvo pradėta taikyti globėjų (rūpintojų), tėvių atrankos bei rengimo programa, kuri paremta PRIDE (Parent Resources for Information Development Education) programa, o nuo 2012 m. ši programa vadinama GIMK (Globėjų ir tėvių mokymas ir konsultavimas) (Giedrimas, Ignatovičienė, Breidokienė, Ignatovič, 2013). Šios programos tikslas – padėti potencialiems globėjams (rūpintojams), tėviams įvertinti savo galimybes bei motyvaciją priimti vaiką į šeimą ir juo tinkamai rūpintis (Giedrimas, Ignatovičienė, Breidokienė, Ignatovič, 2013, Giedrimas, 2014).

2018 m. sausio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo Nr. X – 493 2, 9, 18, 19, 34 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 19¹ straipsniu įstatymas, nurodo, jog „vaikus globojančiai šeimai, globėjams (rūpintojams), budintiems globotojams, tėviams ir šeimynų dalyviams ar besirengiantiems jais tapti asmenims kiekvienoje savivaldybėje nuolat teikiama atestuotų socialinių darbuotojų ir kitų specialistų pagalba, užtikrinant jų prižiūrimum,

globojamų (rūpinamų) ar įvaikintų vaikų visapusį vystymąsi ir ugdymą“. „Atestuotas socialinis darbuotojas – asmuo, įgijęs teisę Lietuvoje vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą pagal Bendrą globėjų (rūpintojų) ir įtėvių rengimo programą“ (Asmenų, siekiančių įgyti teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo pakeitimas, 2017). GIMK ataskaitų duomenimis, 2010 m. tokių atestuotų socialinių darbuotojų buvo 60, 2016 m. 170 atestuotų socialinių darbuotojų dirbo su potencialiais globėjais (rūpintojais) ir / ar įtėviais (GIMK ataskaita, 2012, 2016). Šiuo metu, Lietuvoje Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos (toliau – Tarnyba) atestuotų asmenų, teikiančių paslaugas globėjams (rūpintojams) ir įtėviam yra 155 (Tarnybos atestuotų asmenų, įgijusių teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, sąrašas, 2018). Remiantis „Globėjų ir įtėvių rengimo programos GIMK mokytojo knyga (2008), atestuotas socialinis darbuotojas turėtų gebėti sukurti tinkamas mokymo sąlygas, būti pozityvus ir bendraujantis, palaikyti grįžtamąjį ryšį, būti kūrybiškas bei laikytis profesinės etikos principų.

Vaiko globos problema susilaukė nemažo tiek užsienio šalių, tiek Lietuvos mokslininkų dėmesio. Vaiko globa nagrinėjama remiantis įvairiais psichologiniais bei socialiniais aspektais. V. Gudžinskienė ir G. Navaitis (2016) nagrinėja globos namų deinstitutionalizacijos ypatumus bei, su kokiomis problemomis susiduria globėjai (rūpintojai) ir įtėviai. L. Gvaldaitės ir S. Šimkonytės (2016) tyrime atskleista, jog specialistai nėra tinkamai pasirengę globos įstaigų pertvarkai, stokoja reikiamos informacijos šia tema. Z. Giedrimas (2014) analizavo potencialių globėjų (rūpintojų) ir įtėvių nuostatų pokyčius lankant parengiamuosius kursus. R. Bardauskienės (2016) tyrime nagrinėjamas socialinių darbuotojų požiūris į jų darbo su globojamo vaiko šeima efektyvumą. Užsienio šalių mokslininkai MacGregor, T. E., Rodger, S., Cummings, A. L., Leschied, A. (2006) nagrinėjo globėjų (rūpintojų) poreikius ir išgyvenimus. Kanados mokslininkai analizavo specialistų, dirbančių su vaikų globėjais (rūpintojais), patiriamus iššūkius (Brown, Gerrits, Anderson, 2017). Šiuo aspektu Lietuvoje galima rasti tik bendras GIMK programos mokytojų įžvalgas apie darbą, rengiant globėjus (rūpintojus) (Giedrimas, Ignatovičienė, Breidokienė, Ignatovič, 2013). Nors atestuoti socialiniai darbuotojai yra rengiami tiek užsienyje, tiek Lietuvoje, tačiau tyrimų, atskleidžiančių šių specialistų patirtis vis dar stokojama.

Darbe keliami **probleminiai tyrimo klausimai**: kaip atestuoti socialiniai darbuotojai vertina savo pasirengimą ir darbą, santykius su būsimais vaikų globėjais (rūpintojais), jų rengimo globai ir globos metu. Taip pat, su kokiais iššūkiais susiduria socialiniai darbuotojai, rengdami tėvų globos netekusių vaikų globėjus (rūpintojus).

Darbo objektas - socialinių darbuotojų, rengiančių tėvų globos netekusių vaikų globėjus (rūpintojus), darbo ypatumai.

Darbo tikslas – teoriškai ir empiriškai identifikuoti socialinių darbuotojų, rengiančių tėvų globos netekusių vaikų globėjus (rūpintojus), darbo ypatumus.

Darbo uždaviniai:

1. Apibūdinti vaiko globos organizavimo ypatumus.
2. Aptarti globėjų (rūpintojų) rengimą vaiko globai.
3. Atskleisti socialinių darbuotojų pasirengimo dirbti pagal globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymo ir konsultavimo programą ypatumus.
4. Identifikuoti praktinius socialinių darbuotojų veiklos įgyvendinimo aspektus rengiant vaikų globėjus (rūpintojus), remiantis jų pačių patirtimi.

Tyrimo metodai:

Teoriniai - artimos darbo temai mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, lyginimas, apibendrinimas ir sisteminimas.

Empiriniai - pusiau struktūruotas interviu ir turinio (content) analizė.

Darbo struktūra: magistro darbas sudarytas iš įvado, penkių skyrių, diskusijos, išvadų, rekomendacijų, literatūros sąrašo, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis bei priedų. Darbo apimtis 73 puslapiai, neįskaitant titulinio lapo, turinio, sąvokų žodyno, bibliografijos sąrašo bei priedų. Magistriniame darbe pateikta 5 vaizdinių priemonių: 4 lentelių ir 1 paveikslo.

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS

Likęs be tėvų globos vaikas – vaikas: kurio abu tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų yra mire; kurio abu tėvai nežinomi (rastas vaikas); kurio abu tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų teismo paskelbtas mirusiu arba pripažintas nežinia kur esančiu; kurio abu tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas neveiksniu; kurio abu tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali juo rūpintis dėl savo ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių; kurio abu tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų juo nesirūpina, nesidomi, jo neprižiūri, netinkamai jį auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui ir kuris teisės aktų nustatyta tvarka paimtas iš šeimos (kol teismo tvarka vaiko tėvams bus apribota tėvų valdžia); kuris teisės aktų nustatyta tvarka yra atskirtas nuo abiejų tėvų arba turimo vienintelio iš tėvų; kurio abiem tėvams arba turimam vieninteliui iš tėvų teisės nustatyta tvarka laikinai ar neterminuotai apribota tėvų valdžia (Vaiko globos organizavimo nuostatai, 2018).

Vaiko globa (rūpyba) - tikslas yra užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti, paskirinat vaikui globėją (rūpintoją), kuris rūpintųsi, auklėtų, jam atstovautų ir gintų jo teises ir teisėtus interesus, sudarant tinkamas gyvenimo sąlygas, rengiant vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje bei visuomenėje (LR Civilinis kodeksas, 2000).

Vaiko globa (rūpyba) šeimoje – sutuoktiniai (ar vienas gyvenantis asmuo), įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka globojantys (besirūpinantys) likusius be tėvų globos vaikus (LR SADM įsakymas dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo, 2014).

Būsimi vaiko globėjai (rūpintojai) – nuolat LR teritorijoje gyvenantys fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka yra pateikę prašymą dėl vaiko globos (rūpybos) savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriui (tarnybai) arba jos įgaliotiems socialiniams partneriams (Dėl globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo, 2011).

Atestuoti socialiniai darbuotojai – asmenys, įgiję teisę vykdyti asmenų, siekiančių globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką, patikrinimą, organizuoja būsimų globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų mokymus pagal Bendrą globėjų (rūpintojų) ir įtėvių rengimo programą, vertina būsimų globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų pasirengimą globoti (rūpintis) ar įvaikinti. Taip pat, parengia išvadą dėl būsimų globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti. (Dėl globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo, 2011).

1. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ GLOBOS ORGANIZAVIMAS

Lietuvos visuomenės strateginis tikslas yra vaiko globos deinstitutionalizacija, t. y. vaikų globos perkėlimas iš įstaigų į šeimas ar šeimynas (Gudžinskienė, Navaitis, 2016). Pastaruoju metu institucinė vaiko globa yra kritikuojama dėl neigiamo poveikio vaiko visapusiškam vystymuisi ir tobulėjimui, o prasidėjusi sistemos reorganizacija vykdoma ne taip sparčiai, kaip norėtusi (Knuiman, Rijk, Hoksbergen, L van Baar, 2013; Gvaldaitė, Šimkonytė, 2016). Norint užtikrinti tėvų globos netekusių vaikų gerovę, vaiko globa dažniausiai tampa realiausia priemone, užtikrinančia jo teisių įgyvendinimą, auklėjimą bei priežiūrą saugioje ir tinkamoje augti aplinkoje (Vitkauskas, 2010). Globos organizavimas yra gana sudėtingas procesas, kuriame dalyvauja daug institucijų, siekiančių užtikrinti geriausias sąlygas vaikui augti.

Šiame skyriuje, remiantis moksliniais šaltiniais, teisės aktais, aptariami pagrindiniai vaiko globos (rūpybos) organizavimo aspektai, globos (rūpybos) tendencijos Lietuvoje bei teisiniai dokumentai, kuriais remiantis vykdoma vaiko globa (rūpyba).

1.1 Vaiko globos (rūpybos) samprata

Vaiko globos (rūpybos) tikslas - užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti, paskiriant vaikui globėją (rūpintoją), kuris rūpintųsi, auklėtų, jam atstovautų ir gintų jo teises ir teisėtus interesus, sudarant tinkamas gyvenimo sąlygas, rengiant vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje bei visuomenėje (LR Civilinis kodeksas, 2000). Bendrąja prasme, galima teigti, kad globa yra būdas vaikui suteikti gyvenimą šeimoje, kai jis negali gyventi su savo tėvais (International Foster Care Organization, 2018).

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba (2018) nurodo, jog vaikui nustatoma globa (rūpyba) tada, kai jo tėvai dėl įvairių nepalankių priežasčių negali patys auginti vaiko. Priežastys, kurios nurodytos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.254 straipsnyje, gali būti įvairios - tėvų nesidomėjimas vaiku, nesirūpinimas juo, nepriežiūra, netinkamas auklėjimas, fizinis ar psichinis smurtas ir pan. (LR Civilinis kodeksas, 2000). Akivaizdu, kad socialinė - ekonominė padėtis stipriai gali paveikti šeimos gerovę. Didėjantis nedarbas, mažėjančios pajamos lemia tai, jog daugėja skurstančių, nedarnių šeimų, kurioms yra sudėtinga pačioms pasirūpinti savo gyvenimu ir kurioms reikalinga specialistų pagalba (McGregor et al., 2006; Raudeliūnaitė, Ubrikaitė, 2011). Vaikai patirdami įvairius rizikos veiksnius, praranda galimybę augti sveikoje, laimingoje aplinkoje (UNICEF, 2015). Tėvai, kurie turi tam tikrų

problemų, išgyvena krizę ar turi priklausomybių, negali auginti savo vaikų, nes jais tinkamai pasirūpinti neturi galimybių, sąlygų ar įgūdžių (Giedrimas, 2013). Lietuvos statistikos departamento duomenimis dažniausiai tėvų globos vaikai netenka dėl tėvų nepriežiūros, nesirūpinimo vaiku, nesidomėjimu juo ir jo poreikiais, t. y. dėl smurto (Statistikos departamentas, 2018). Smurtas prieš vaikus namuose yra globali problema (UNICEF, 2015). Lietuvos statistikos departamento duomenimis Lietuvoje kas šeštas patyręs smurtą yra vaikas (Statistikos departamentas, 2018). Bet kurios formos smurtas prieš vaikus turi neigiamą ilgalaikį poveikį vaiko gyvenime – žema savivertė, depresija, užaugę gali kartoti vaikystėje išmoktą elgesio modelį ir smurtauti prieš savo šeimos narius (UNICEF, 2015). Šeimos, kuriose pasireiškia minėtas elgesys su vaiku, negali patenkinti vaikų emocinių ir fizinių poreikių, vaikai neturi tinkamų socialinių įgūdžių, nes jų neperduoda tėvai (Gudžinskienė, Navaitis, 2016). Nuo 2014 m. šeimoms, kurios išgyvena krizes, sunkumus ar turi priklausomybių, teikiamos kompleksinės paslaugos, kuriomis siekiama įgalinti šeimas įveikti sunkumus, tinkamai pasirūpinti savimi, savo vaikais, darbu (Kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai 2016 – 2020 m. veiksmų planas, 2016). Kompleksines paslaugas šeimai sudaro: pozityvios tėvystės mokymai, psichosocialinė pagalba, šeimos įgūdžių ugdymo ir sociokultūrinės paslaugos, mediacijos paslaugos, vaikų priežiūros paslaugos ir kt. (Kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai 2016 – 2020 m. veiksmų planas, 2016). Tai keletas priemonių siekiant atitolinti vaiko paėmimą iš šeimos ir jo globą. Taigi, esminis vaiko globos (rūpybos) tikslas yra užtikrinti saugią ir tinkamą jam augti aplinką, o valstybė turi tuo pasirūpinti, kadangi „vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą“ (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 20 str., 1989).

Vaiko globa (rūpyba) gali būti laikina arba nuolatinė (Giedrimas, 2013). Laikinąją vaiko globą reglamentuoja Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai (2018). Šie nuostatai reguliuoja likusiam be tėvų globos vaikui pagalbos tvarką, vaiko laikinosios globos (rūpybos) ir vaiko laikinosios globos (rūpybos) tėvų prašymu nustatymo tvarką, vaiko laikinosios globos (rūpybos) priežiūrą bei pabaigą. Remiantis LR civilinio kodekso 3.250 straipsniu Valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija gavusi pranešimą apie be priežiūros paliktą vaiką, prieš vaiką naudojamą fizinį smurtą ar kitokį piktnaudžiavimą tėvų valdžia ir dėl to galinčią kilti grėsmę vaiko sveikatai, saugumui ar gyvybei, privalo įvertinti susidariusią situaciją ir imtis visų reikalingų veiksmų (LR civilinis kodeksas, 2000). Vaiko laikinoji globa, tai laikinai be tėvų likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, teisių užtikrinimas, nes šios globos tikslas – gražinti vaiką į šeimą (Civilinis kodeksas, 2000). Nuolatinė globa nustatoma be tėvų globos likusiems vaikams, kurie negali grįžti į savo šeimą ir kurių priežiūra paskirta kitai šeimai, šeimynai ar įstaigai. Šios globos

tikslas – be tėvų likusiems vaikams suteikti visas reikalingas sąlygas tinkamai augti ir tobulėti kitoje šeimoje, šeimynoje ar globos įstaigoje (Civilinis kodeksas, 2000).

Iki 2017 m. laikinoji globa neturėjo aiškios trukmės ir užsitęsusi per ilgai pažeisdavo vaiko interesų pirmumo teisę – augti šeimoje (Vitkauskas, 2010). Tačiau, 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojo CK 3.249, 3.253 ir 3.261 straipsnių pakeitimai, pagal kuriuos vaiko laikinoji globa (rūpyba) gali trukti ne ilgiau kaip dvylika mėnesių, išskyrus tuos atvejus, kai, įvertinus šeimai teiktų socialinių paslaugų efektyvumą ir galimybes grąžinti vaiką į šeimą, tęsiama vaiko laikinoji globa ir paslaugų teikimas šeimai. Taip pat, pabrėžta, jog likęs be tėvų globos vaikas apgyvendinamas vaikų globos institucijoje tik išimtiniais atvejais, kai nėra galimybės jo globoti šeimoje arba šeimynoje (Civilinio kodekso pakeitimai, 2015). Vaiko iki 3 m. globa vaikų globos institucijoje gali būti nustatyta tik išimtiniais atvejais ir gali trukti ne ilgiau kaip tris mėnesius, išskyrus atvejus, kai Vyriausybės įgaliota institucija pritaria, kad vaiko globa vaikų globos institucijoje tęstųsi ilgiau dėl tam tikrų objektyvių priežasčių: specializuotos sveikatos priežiūros paslaugos, išskyrimas su broliais ir seserimis, dėl skubaus vaiko paėmimo iš šeimos ir nesant galimybės suteikti globą šeimoje ar šeimynoje (Civilinio kodekso pakeitimai, 2015).

Kalbant plačiau apie globos organizavimą, vaiko globa gali būti paskirta šeimai, šeimynai arba institucijai (Civilinis kodeksas, 2000). Specialistai tiek Lietuvoje, tiek Europoje jau ilgą laiką kritikuoja institucinę globą ir prioritetu laiko vaiko globą šeimoje (Raudeliūnaitė, Ubrikaitė, 2011, Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community – based Care, 2012, Gvaldaitė, Šimkonytė, 2014, Gudžinskienė, Navaitis, 2016). Institucinėje globoje išvelgiama daug įvairių neigiamų aspektų tokių, kaip prastesnė gyvenimo kokybė, maža sprendimų galia ir veiksmų kontrolė, netgi trumpalaikė globa įstaigoje gali neigiamai paveikti vaiko smegenų vystymąsi, kas vėliau sukelia emocijų ir elgesio sutrikimus (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community – based Care, 2012). Taip pat, teigiama, kad institucijose augantys vaikai neturi galimybės vystyti ilgalaikio prierašumo jausmo artimam globojančiam žmogui, ypač vaikų iki trejų metų kognityvinis ir emocinis vystymasis stipriai nukenčia patekus į globos įstaigą (Eurochild, 2014). Tuo tarpu, globėjų (rūpintojų) namai tampa prieglobsčiu, stabilumo ir saugumo garantu kriziniu gyvenimo laikotarpiu (Geiger, Piel, Julien – Chinn, 2017). Globėjų (rūpintojų) šeimoje yra geresnės sąlygos negu įstaigoje vaikui turėti savo privatumą, vystyti socialinius įgūdžius, stebėti šeimos modelį ir jame dalyvauti, ugdyti savarankiškumą, taip pat patenkinti natūralų priklausymo poreikį (Raudeliūnaitė, Ubrikaitė, 2011, Giedrimas, 2013, Gudžinskienė, Navaitis, 2016).

Skiriant vaiko globėją (rūpintoją), pirmumas teikiamas vaiko giminaičiams, jei jie atitinka globėjams (rūpintojams) keliamus reikalavimus (Civilinis kodeksas, 2000). Nustatyta, kad giminaičių globa suteikia daugiau stabilumo jausmo, vaikai dažniau gali palaikyti kontaktą

su biologiniais tėvais, jų emocinė ir fizinė sveikata geresnė (Ponnert, 2017). L. Ponnert (2017) tyrime pastebėta, kad giminaičių globėjų (rūpintojų) šeimoje globojamas vaikas gali lengviau prisitaikyti, kadangi juos sieja jausmai, panaši rutina, gyvenimo įvykiai ir pan. Nors negiminaičių globėjų (rūpintojų) šeimose vaikai taipogi, gali nesunkiai adaptuotis, tik tai užtrunka ilgiau (Ponnert, 2017).

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko globos (rūpybos) tikslas yra užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą saugioje aplinkoje, kuri būtų kiek įmanoma artimesnė gyvenimui šeimoje. Kadangi institucinė globa pasižymi neigiamu poveikiu vaikų psichosocialiniam vystymuisi, todėl vaiko teisių apsaugos sistemos prioritetas yra be tėvų globos likusio vaiko apgyvendinimas šeimoje ar šeimynoje.

1.2 Vaiko globos (rūpybos) tendencijos Lietuvoje

Tėvų globos netekusių vaikų skaičiaus pokyčiai leidžia įvertinti, kaip kinta globos (rūpybos) padėtis Lietuvoje. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad savivaldybėse nepakankamai išplėtoti socialinių paslaugų vaikui ir šeimai sistema, kuri užkirstų kelią vaiko paėmimui iš šeimos, taip pat, nėra skatinamos alternatyvios vaiko globos formos (globa šeimoje, šeimynoje) (2018).

Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2018 m. Lietuvoje buvo 499,9 tūkst. vaikų, 2017 m. - 510, 4 tūkst. vaikų, 2016 m. – 518, 2 tūkst., 2015 m. – 524, 5 tūkst. vaikų. Pastebėta, kad Lietuvoje vaikų skaičius nuolat mažėja. 2018 m. Lietuvoje buvo 10,5 tūkst. vaikų mažiau, nei 2017 m. (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). 2017 m. 8 tūkst. vaikų mažiau (apie 1,5 proc.) negu 2016 m. (Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos (SPIS) duomenų analizė, 2018). Tėvų globos netekusių vaikų skaičius taip pat mažėja: 2018 m. – 8177 vaikai, 2017 m. – 8912 vaikų, 2016 m. – 9106 (Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos (SPIS) duomenų analizė, 2018, 2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Teigiama, kad kasmet mažėjantį tėvų globos netekusių vaikų skaičių gali lemti dažnesni vaiko grąžinimo į biologinę šeimą atvejai, globėjų (rūpintojų) išvykimas su globojamais vaikais į užsienį, tėvų globos netekusių vaikų įvaikinimas bei kasmet mažėjantis visos Lietuvos vaikų skaičius (Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos (SPIS) duomenų analizė, 2018). 2018 m. tėvų globos neteko 2033 vaikai, 2017 m. 2402 vaikai, 2016 m. – 2184, o 2015 m. – 1837 vaikai. Kadangi be tėvų globos likusių vaikų skaičius 2018 m. ženkliai sumažėjo, galima spręsti, kad dabartinė vaiko globos sistema tampa efektyvesnė.

LR Civilinio kodekso 3.252 straipsnyje nurodomos keturios vaiko globos (rūpybos) formos: vaiko globa šeimoje, šeimynoje, globos centre ir vaiko globos institucijoje. Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijoje iki 2012 m. buvo numatyta, jog tėvų globos netekusių vaikų, siunčiamų į globėjų (rūpintojų) šeimas, skaičius bus nemažesnis nei 55 proc., o globojamų (rūpinamų) vaikų globos įstaigose skaičius bus 30 proc. Tačiau remiantis Statistikos departamento duomenimis (1 lentelė) galima pastebėti, jog ir nuo 2012 m. situacija menkai gerėja ir didžiąjai daliai tėvų globos netekusių vaikų skiriama globa ne šeimoje.

1 lentelė. Likusių be tėvų globos vaikų nukreipimas pagal globos vietą.

Metai	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Per metus tėvų globos netekusių vaikų skaičius	2055	2112	1871	1837	2184	2402
Iš jų globa (rūpyba) (proc.) nukreipta į:						
Šeimas	40,4	39,5	47	44,9	42,8	51,1
Šeimynas	2,3	2,4	2,2	2,1	2,4	2,7
Globos institucijas	58,6	60,2	53,2	55,3	57,5	46,5

Šaltinis: parengta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis, Lietuvoje 2017 m. veikė 90 globos įstaigų, 2016 m. - 96, 2015 m. - 95 įstaigos, kuriose 2017 m. pabaigoje gyveno 2954 vaikų, 2016 m. – 3590, o 2015 m. – 3868 vaikų. Lyginant duomenis matyti, kad 2018 m. vaiko globa įstaigoje buvo nustatyta 5 proc. mažiau nei 2017 m. (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). 2017 m. vaiko globa (rūpyba) globos įstaigoje nustatyta beveik 11 proc. mažiau nei 2016 m. Šeimose globojamų vaikų skaičius auga – 2018 m. šeimose globojami vaikai sudarė 64 proc. visų bendrai globojamų vaikų skaičiaus, 2017 m. – 63 proc., 2016 m. – 60 proc. vaikų (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Iš viso 2018 m. pabaigoje šeimose globojamų vaikų buvo 5249, 2017 m. 5602, 2016 m. – 5477. Šeimynose globojamų vaikų skaičius sumažėjo: 2018 m. – 394 vaikai, 2017 m. pabaigoje – 443 vaikai, 2016 m. – 460 (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). 2018 m. duomenimis Lietuvoje metų pabaigoje veikė 66 globos centrai, kurie sudarė sutartis su 132 budinčiais globotojais (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). 2018 m. pabaigoje globos centruose globojamų vaikų buvo 115, tai sudarė apie 1 proc. visų globojamų vaikų skaičiaus (2018 m. veiklos ataskaita, 2019).

Matyti, jog per paskutiniuosius metus bendras globojamų vaikų ir šeimose globojamų vaikų skaičiaus santykis auga. Kaip ir ankstesniais metais, 2018 m. dažniausiai vaikui globa nustatoma giminaičių šeimoje (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Dažniausiai tėvų globos

netekusio vaiko globėjais (rūpintojais) paskiriami seneliai (2018 m. 1708 senelių šeimose globojami 2192 vaikai, 2017 m. – 2991 senelių šeimose buvo globojamas 3771 vaikas). Kiek rečiau vaikai globojami tetų, dėdžių šeimose (812 vaikai) bei brolių, seserų šeimose (355 vaikai). Greičiausiai taip yra dėl giminystės ryšių su tėvų globos netekusiu vaiku (Ponnert, 2017). Tuo tarpu, 2018 m. pabaigoje giminystės ryšiais nesusiję asmenys globojo 1620 vaikų, o 2017 m. pabaigoje 1831 vaiką. Pastebėta, kad ne giminaičių globėjų (rūpintojų) skaičius tendencingai toliau didėja: 2018 m. – 1247 asmenys ir (ar) šeimos globojo 1620 vaikų, 2017 m. – 875 asmenys ir (ar) šeimos globojo 1228 vaiką, 2016 m. – 673 asmenys ir (ar) šeimos globojo 935 vaikus (Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos (SPIS) duomenų analizė, 2018, 2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Prie didėjančio globėjų (rūpintojų) skaičiaus galėjo prisidėti skleidžiama geroji patirtis vaiko gerovės srityje, informacijos apie globą viešinimas įvairiuose socialiniuose tinkluose, radijuje ar spaudoje, socialinės akcijos ir renginiai formuojantys teigiamą požiūrį į vaiko globą (rūpybą) šeimoje ar šeimynoje (VVTAIT veiklos ataskaita, 2018).

Apibendrinant, galima pastebėti, jog mažėjant Lietuvos vaikų skaičiui, kartu mažėja ir be tėvų globos likusių vaikų skaičius. Tačiau, bendras į globą patekusių vaikų skaičius išlieka nemažas, tai atspindi nepakankamai išplėtotas socialines paslaugas sprendžiant vaikų paėmimo iš šeimų problemą. Visgi, pastebima, jog šeimose globojamų be tėvų globos likusių vaikų skaičius didėja. Kartu auga ir ne giminystės ryšiais susietų globėjų (rūpintojų) skaičius, kurie globoja be tėvų globos likusius vaikus.

1.3 Vaiko globos (rūpybos) teisiniai aspektai

1995 m. LR Seimas ratifikavo Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją. Jos preambulėje pabrėžiama, kad valstybės narės pripažįsta šeimą, kaip pagrindinę visuomenės dalį, kuri yra svarbi vaikui tinkamai augti, vystytis ir tobulėti, jausti jos meilę ir palaikimą (JT Vaiko teisių konvencija, 1995). Todėl, manoma, jog augti šeimoje yra natūraliausia vaikui. Kadangi vaiko globos (rūpybos) nustatymas yra susijęs su tėvų valdžios į vaiką apribojimu, tai reiškia, kad šeimoje vaikui nėra saugu (Giedrimas, 2013).

Vaiko paėmimas iš šeimos visada yra labai rimtas žingsnis (Vitkauskas, 2010). Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nurodoma, jog išskirti vaiką su tėvais prieš jį, taip pat ir prieš tėvų valią, galima tik išimtiniais atvejais, kai tai yra būtina vaikui dėl jo saugumo, sveikatos, pasirūpinti tinkama jo priežiūra ir auklėjimu (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Nuo 2018 m. Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba gavusi pranešimą apie pažeidžiamas vaiko teises, gali skubiai paimti vaiką iš nesaugios jam aplinkos ir

toliau vertinti grėsmės lygį vaikui (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 2017). Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba turi imtis veiksmų dėl vaiko grąžinimo į biologinę šeimą, o jei nustato, kad tokios galimybės nėra, imasi visų priemonių, kad vaikas būtų saugus, t.y. gali organizuoti laikinosios globos paskyrimą (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 2017). Paskiriant vaiko globą yra laikomasi tam tikrų principų, kurie apibrėžti Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje bei LR Civiliniame kodekse: vaiko interesų pirmumo; pirmumo teisės tapti globėjais (rūpintojais) turi vaiko artimieji; vaiko globa šeimoje; brolių ir seserų neišskyrimas (JT konvencija, 1995; LR Civilinis kodeksas, 2000). Labai svarbu išklausti ir atsižvelgti į vaiko, kuriam paskirta globa (rūpyba) nuomonę, kurią jis gali išreikšti (Giedrimas, 2013).

Pagrindiniai dokumentai, kuriais vadovaujama organizuojant vaiko globą (rūpybą) yra LR Civilinis kodeksas (2000) ir Vaiko globos (rūpybos) organizavimo nuostatai (2018). Norint praktikoje įgyvendinti Civilinio kodekso normas, parengtos Vaiko globos organizavimo nuostatos, vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatos bei kiti dokumentai. Vaiko globos organizavimo tvarką Lietuvoje reglamentuoja Vaiko globos organizavimo nuostatai (2018). Pagrindiniai subjektai dalyvaujantys vaiko globos nustatyme: vaiko teisių apsaugos skyrius – kartu su atestuotais socialiniais darbuotojais ieško žmogaus tinkamo vaiko globai, organizuoja pradinį įvertinimą bei priima sprendimą dėl teikimo skirti asmenį globėju (rūpintoju); atestuoti soc. darbuotojai – organizuoja globėjų (rūpintojų) mokymus, įvertina pasirengimą globoti bei parengia išvadą dėl pasirengimo globoti (Vaiko globos organizavimo nuostatai, 2018). Vaiko globos organizavimo nuotatuose teigiama, kad vaiko globėjas (rūpintojas) gali tapti nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantis asmuo arba šeimyna, socialinės globos įstaiga ar kitas viešasis fizinis asmuo, paskirtas užtikrinti likusio be tėvų globos vaiko priežiūrą, auklėjimą, atstovavimą jam ir jo teisėms bei interesams (Vaiko globos organizavimo nuostatai, 2018). Taip pat, minėtame nutarime aiškiai nurodyta, kad globą (rūpybą) organizuoja be tėvų globos likusio vaiko gyvenamosios vietos savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius (Vaiko globos organizavimo nuostatai, 2018). Taipogi, palyginti nauja socialines paslaugas globėjams (rūpintojams), tėviams, globojamiems bei įvaikintiems vaikams teikianti įstaiga – Globos centras, privalo suteikti prieinamą bei visą reikalingą konsultacinę, psichosocialinę, teisinę ir kitą pagalbą, siekiant tinkamo vaiko, įvaikio ugdymo ir auklėjimo šeimai artimoje aplinkoje (Dėl globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos parašo patvirtinimo, 2018). Globos centre pagalbą budinčiam globotojui, socialiniam globėjui, globėjui giminaičiui, šeimynos dalyviams, tėviams koordinuoja globos koordinatorius - globos centro socialinis darbuotojas, socialinis pedagogas, psichologas, atestuotas darbuotojas. Atestuotas darbuotojas gali būti tik globėjų giminaičių, tėvių, šeimynų dalyvių globos koordinatoriumi (Dėl globos centro veiklos ir vaiko

budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos parašo patvirtinimo, 2018).

Visgi, globos (rūpybos) klausimas yra sudėtingas, jam reikalingas pasiruošimas, teisinių dokumentų nagrinėjimas ir motyvacija tapti globėju (rūpintoju) (Giedrimas, 2013). Remiantis LR civiliniu kodekso 3.249 straipsnio 2 dalimi, pirmumo teisę tapti globėjais (rūpintojais) turi vaiko giminaičiai, jei tai atitinka vaiko interesus (LR Civilinis kodeksas, 2000). Pagal Statistikos departamento sukauptus duomenis, pastebėta, jog 2017 m. vaikų globojamų (rūpinamų) artimų giminaičių šeimose skaičius vis dar sudarė didesniąją dalį visų globojamų (rūpinamų) vaikų, o kiti asmenys į savo šeimas priėmė mažiau vaikų. Nors bendras ne giminaičių globėjų (rūpintojų) skaičius paskutinius kelerius metus auga.

Kalbant apie globėjų (rūpintojų) paiešką, teisės aktuose aiškiai nustatyta, kas gali tapti vaiko globėju (rūpintoju), o kas juo tapti negali (Giedrimas, 2013). Reikalavimai yra labai svarbūs ir į juos būtina įsigilinti: amžius nuo 21 m. iki 65 m., išskyrus atvejus, kai globoti nori artimas giminaitis jaunesnis nei 21 - eriu; neturėti sveikatos problemų, ribojančių veiksnumą; neturėti teistumo; asmuo negali tapti globėju (rūpintoju), jei buvo nušalintas nuo vaikų priežiūros arba nuo globėjo (rūpintojo) pareigų; turi dirbti ir turėti tinkamas gyvenimo sąlygas; turi baigti įvadinius globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymus ir turėti teigiamas GIMK specialistų išvadas (LR Civilinis kodeksas, 2000; Vaiko globos organizavimo nuostatos, 2018). Vaiko globėjas (rūpintojas) privalo vykdyti visus įsipareigojimus, vykdyti tinkamą globojamo vaiko priežiūrą, auklėjimą, atstovavimą jo teisėms ir teisėtiems interesams, jų gynimą, užtikrinti vaiko vystymosi poreikius. Taipogi, vaiko globėjas (rūpintojas) privalo sudaryti sąlygas Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojams be apribojimų bendrauti su globojamu vaiku. Vaiko teisių apsaugos skyrius nepriklausomai nuo paskirtos globos rūšies prižiūri vaiko globą (rūpybą), o vaiko globos priežiūra apima: globojamo vaiko apšaukimą, laikinosios ir nuolatinės globos peržiūras (Vaiko globos organizavimo nuostatai, 2018).

Kalbant apie globėjų (rūpintojų) įvadinius mokymus, jie yra “privalomi kiekvienam fiziniam asmeniui, norinčiam tapti vaiko globėju (rūpintoju), šeimynos steigėju, dalyviu ar budinčiu globotoju, dėl kurio teigiamo pradinio įvertinimo priimtas Tarnybos teritorinio skyriaus sprendimas, ir jo sutuoktiniui ar bendrai gyvenančiam neįregistravus santuokos asmeniui, išskyrus vaiko artimuosius giminaičius” (Vaiko globos organizavimo nuostatai, 22.1 p., 2018). Taip pat, pabrėžiama, kad šie mokymai yra rekomenduojami vaiko artimiesiems giminaičiams, dėl kurių teigiamo pradinio įvertinimo Vaiko teisių apsaugos ir vaikinimo tarnyba priima sprendimą (Vaiko globos organizavimo nuostatai, 22.2 p., 2018). Paskutiniaisiais Valstybės Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenimis, 2017 m. iš 1033 būsimų globėjų (rūpintojų), kurie dalyvavo GIMK įvadiniuose mokymuose, 260 asmenų buvo artimieji giminaičiai, iš kurių

25 asmenys mokymus lankė pagal Artimųjų giminaičių mokymo programą (VTAIT veiklos ataskaita, 2018). Ši Artimųjų giminaičių rengimo vaiko globai (rūpybai) programa buvo parengta 2016 m. (VTAIT veiklos ataskaita, 2017). Tais metais 6 Įvadinių mokymų grupės buvo sudarytos tik iš giminaičių, ketinančių globoti vaikus, kuriose dalyvavo 30 artimųjų (26 šeimos) (VTAIT veiklos ataskaita, 2017). Visgi, pastebėta, kad su giminaičiais globėjais (rūpintojais) yra sunkiau susikalbėti apie tai, kas naudinga globojamam vaikui, sunkiau nuspėti ar kontroliuoti jų veiksmus, vesti supervizijas, jei jie to nenori (Ponnert, 2017). Todėl, autoriaus nuomone, šie mokymai giminaičiams globėjams (rūpintojams) turėtų būti privalomi, nes artimieji savo gebėjimus auginti ir auklėti vaiką gali tiesiog pervertinti ir nepriimti pagalbos ar patarimų iš specialistų.

Apibendrinant, galima paminėti, jog vykdant globos organizavimo procesą svarbu vadovautis galiojančiais teisiniais dokumentais bei atlikti visus pagrindinius žingsnius, kad be tėvų globos likęs vaikas būtų apgyvendintas saugioje aplinkoje, o jo teises ir teisėtus interesus atstovautų tinkamai parengti globėjai (rūpintojai). Už tai atsakingi Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistai bei atestuoti socialiniai darbuotojai.

2. VAIKO GLOBĖJŲ (RŪPINTOJŲ) RENGIMAS

Iki 2008 m. Lietuvoje vaiko globėjų (rūpintojų) ir tėvių atranka vyko chaotiškai, nes kiekviena savivaldybė taikė skirtingus metodus (Giedrimas, 2013). Nuo 2008 m. Lietuvoje pradėta taikyti vieninga globėjų (rūpintojų) rengimo ir mokymo programa, paremta JAV sukurta Tėvų informacijos bei tobulinimosi ir mokymosi išteklių programa (Parent Resources for Information Development Education (toliau - PRIDE), o 2012 m. ji buvo pavadinta GIMK – Globėjų ir tėvių mokymas ir konsultavimas (Giedrimas, 2013). Kadangi būsimi globėjai (rūpintojai) ir tėviai yra iš įvairių socialinių sluoksnių, turi įvairių motyvų bei susiformavusių nuostatų, todėl labai svarbu įvertinti ir įsivertinti galimybes bei norą globoti vaiką (Giedrimas, 2014).

Šiame skyriuje plačiau aptariama Globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymo ir konsultavimo programa, susitikimų temos bei reikalavimai būsimiems globėjams (rūpintojams). Taip pat, aptariama tęstinių globėjų (rūpintojų) mokymų medžiaga.

2.1 Globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymo ir konsultavimo programos parengiamieji kursai

PRIDE yra JAV sukurta programa, kuri yra naudojama ir daugelyje Europos šalių: Olandijoje, Skandinavijos šalyse, Vengrijoje, Slovakijoje, Rusijoje, Lenkijoje (VTAIT GIMK rengimo programa, 2018). Beveik du dešimtmečius PRIDE mokymų programa suteikia galimybę vaiko gerove besirūpinančioms institucijoms siūlyti standartizuotą, nuoseklią, struktūruotą sistemą pritraukti, paruošti, įvertinti ir atrinkti globėjus (rūpintojus) ar tėvius bei suteikti jiems profesionalius tęstinius mokymus (Child Welfare Information Gateway, 2018).

Remiantis Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos planu (2007) Lietuvoje 2008 m. pradėta taikyti nauja globėjų (rūpintojų) ir tėvių rengimo, atrankos, konsultavimo bei pagalbos programa. Šios programos pagrindą sudarė PRIDE programa (Giedrimas, 2014). Nuo 2012 m. ji buvo pavadinta GIMK – Globėjų ir tėvių mokymas ir konsultavimas (Giedrimas, 2013). GIMK programos tikslas – pasidalinti svarbia informacija su globėjais (rūpintojais) ir tėviais, akcentuoti gebėjimus ir savybes, kurias privalo turėti asmenys, ketinantys globoti ar įsivaikinti vaiką (Giedrimas, 2013; VTAIT GIMK rengimo programa, 2018). Svarbu paminėti, jog LR civilinio kodekso trečiojoje knygoje „Šeimos teisė“ yra nurodyti formalūs reikalavimai vaiko globėjui (rūpintojui), tačiau globėjų (rūpintojų) ar tėvių mokymų programoje, taip pat, yra išskirti bendri gebėjimai, reikalingi būsimiems vaiko globėjams (rūpintojams): saugios aplinkos užtikrinimas ir fizinių poreikių tenkinimas; vaiko raidos poreikių

tenkinimas bei raidos sunkumų kompensavimas; vaiko ryšių su jo biologine šeima užtikrinimas; pagalba vaikui užmezgant saugius ir patvarius ryšius; bendradarbiavimas sprendžiant vaiko ir šeimos problemas (VTAIT GIMK rengimo programa, 2018).

Atkreipiamas dėmesys į tai, jog anksčiau globėjai (rūpintojai) ir tėviai nebuvo mokomi pažinti savo gebėjimus, įvertinti savo galimybes bei, kokie motyvai juos skatina globoti (Giedrimas, 2014). Todėl, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos teigimu, globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymai reikalingi tam, kad būsimi globėjai (rūpintojai) galėtų priimti tinkamą sprendimą prieš priimdami vaiką į savo šeimą. Pateikiamos tyrimo, kuriame nagrinėjama potencialių globėjų (rūpintojų) ar tėvių nuostatų kaita, išvados rodo, jog būsimų globėjų (rūpintojų) ir tėvių nuostatos apie vaiko globą keičiasi po Įvadinių GIMK mokymų (Giedrimas, 2014). GIMK veiklos ataskaitoje taip pat pažymėta, jog 2016 m. Įvadinių mokymų metu dalies būsimų globėjų (rūpintojų) ir tėvių požiūris į globą ar įvaikinimą nepasikeitė, o didesnės dalies požiūris pasikeitė, bet į gerąją pusę - sustiprėjo noras globoti (įsivaikinti) vaiką, jie įgavo daugiau žinių ir pasitikėjimo savo jėgomis, įsigilino į mokymų prasmę, jos poreikį, įsivertino savo galimybes globoti (įvaikinti) vaiką (VTAIT veiklos ataskaita, 2017). Šioje ataskaitoje pabrėžiama, kad dauguma dalyvių prieš mokymus savo galimybes ir sugebėjimus vertino daug geriau, nei po mokymų.

Globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymų programą sudaro dvi dalys: įvadiniai ir tęstiniai mokymai (Giedrimas, 2013). Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba aiškiai apibrėžia mokymų procesą (Globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijos, 2011). Įvadiniuose mokymuose dalyvauja asmenys nusprendę tapti globėjais (rūpintojais) ir pateikę reikiamus dokumentus Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai (Giedrimas, 2013). GIMK programos pirmasis etapas suskirstytas į dešimt susitikimų, kurie trunka 3 valandas (VTAIT GIMK rengimo programa, 2018). Pabrėžiama tai, jog programos dalyviai yra ne pasyvūs klausytojai, bet turi aktyviai dalyvauti diskusijose, pratybose, dalintis savo išgyvenimais, prisiminimais bei patirtimi. Per šiuos dešimt susitikimų yra aptariamos konkrečios temos:

- *Įvadas į Globėjų ir tėvių rengimo programą GIMK.* Šioje dalyje potencialūs globėjai (rūpintojai) supažindinami su mokymų programą, jos tikslais bei etapais. Taip pat su globos tendencijomis Lietuvoje, globos organizavimo teisine baze;
- *Komandinis darbas užtikrinant vaiko stabilumą.* Aptariama šeimos svarba užtikrinant stabilumą vaiko gyvenime. Dalyviai supažindinami su genograma, pasidalinama asmenine patirtimi, aptariami vaiko poreikiai;
- *Atviras kalbėjimas su įvaikintu ar globojamu vaiku.* Aptariama tai, jog yra svarbu kalbėti su globojamu ar įvaikintu vaiku apie jo biologinę kilmę, svarbu pagarbiai

elgtis su biologine šeima, nes tai padeda kurti tvirtus santykius su globojamu vaiku. Akcentuojama nuostata, jog globojamas ar įvaikintas vaikas turi dvejus tėvus.

- *Raidos poreikių tenkinimas. Ryšiai.* Aptariami būsimų globojamų vaikų raidos etapai, jų gyvenimiška patirtis, socialiniai įgūdžiai, analizuojami globėjų (rūpintojų) ir globotinių prierašumą stiprinantys būdai.
- *Raidos poreikių tenkinimas. Netektys.* Analizuojama netekties sąvoka, aptariamos tiek būsimų globėjų (rūpintojų), tiek būsimų globojamų vaikų išgyventos netektys.
- *Savivertė ir šeimos ryšių stiprinimas.* Aptariama, kad vaiko savigarbai svarbu išsaugoti jo gyvenimo istoriją, akcentuojama tai, jog svarbu palaikyti ryšius su biologine vaiko šeima, kad informacijos slėpimas daro didelę žalą vaiko savivertei, kalbama apie tai, kaip paruošti vaiką susitikimui su biologine šeima;
- *Auklėjimas.* Apibrėžiamos disciplinos ir baudmės sąvokos bei jų skirtumai, aptariamos savybės ir gebėjimai reikalingi būsimiems globėjams (rūpintojams) auklėjant vaikus.
- *Pastovių ryšių stiprinimas.* Dėmesys skiriamas globėjų (rūpintojų) ir tėvių gebėjimui užtikrinti globojamam vaikui stiprius ir saugius ryšius. Aptariamos galimybės vaikui grįžti į biologinę šeimą bei paruošimas tokiam įvykiui.
- *Pasiruošimas pokyčiams. Permainų planavimas.* Aptariama, kaip šeima turi pasiruošti pokyčiams, kuomet vaikas ateis gyventi į jų šeimą, aptariami klausimai, kylantys globėjams (rūpintojams) prieš apsiprendžiant globoti vaiką, dėmesys skiriamas būsimų globėjų (rūpintojų) bendradarbiavimui su specialistais, siekiant sklandžiai pasiruošti vaiko globai ar įvaikinimui.
- *Sąmoningo sprendimo priėmimas.* Paskutinis užsiėmimas, kurio metu dalyviai patys įsivertina savo stipriąsias puses ir poreikius, akcentuojama tolesnė mokymų ir paramos teikimo globėjams (rūpintojams) ir tėviams nauda (VTAIT GIMK mokymų programa, 2018).

Remiantis Valstybės Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2017 m. ataskaita GIMK programą įgyvendinančių įstaigų buvo 68, o Tarnybos atestuotų asmenų – 185. Šiuo metu GIMK programą įgyvendinančių įstaigų Lietuvoje yra 75, o Tarnybos atestuotų asmenų – 184 (Tarnybos atestuotų asmenų, įgijusių teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, sąrašas, 2018). Pastebėta, kad Tarnybos atestuotų asmenų, teikiančių GIMK paslaugas, skaičius išaugo, tik paskutiniaisiais metais beveik nekito: 2018 m. -155 asmenys, 2017 m. – 185 asmenys, 2013 m. – 170, o 2015 m. – 79 asmenys (VTAIT veiklos ataskaita, 2018). Tarnybos atestuoti asmenys 60 – yje Lietuvos miestų ir rajonų savivaldybių organizavo įvadinius būsimų globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų bei tėstinius mokymus, teikė

informavimo bei konsultavimo paslaugas (VTAIT veiklos ataskaita, 2018). Įvadiniai mokymai suorganizuoti 151 būsimų globėjų (rūpintojų) ir tėvių grupei, t. y. 1033 būsimiems globėjams (rūpintojams) ir 236 būsimiems įvaikintojams. Lyginant su ankstesniais metais Įvadinių mokymų dalyvių skaičius ženkliai išaugo: 2016 m. Įvadiniai mokymai organizuoti 105 būsimų globėjų (rūpintojų) ir tėvių grupėms, t. y. 644 globėjai (rūpintojai) ir 256 įvaikintojai, 2015 m. - 53 grupės, 400 būsimų globėjų (rūpintojų) ir 199 įvaikintojai, o 2014 m. 56 grupės, 370 būsimų globėjų (rūpintojų) ir 2012 įvaikintojų (VTAIT veiklos ataskaita, 2017). Taigi, galima pastebėti, kad globėjų (rūpintojų) parengimo procesas sparčiai pasistūmėjo į priekį.

Pirmasis mokymų etapas baigiamas gaunant GIMK mokytojų parengtą išvadą, kurioje aptiriamos mokymų dalyvių galimybės tapti globėjais (rūpintojais) arba tėviais (Giedrimas, 2013). GIMK veiklos ataskaitoje pažymima, jog 2017 m. teigiamos išvados buvo pateiktos 836 būsimiems globėjams (rūpintojams), o 63 asmenims neigiamos išvados (VTAIT veiklos ataskaita, 2018). Tuo tarpu, 2016 m. teigiamų išvadų buvo pateikta 408 asmenims, neigiamų - 16; 2015 m. teigiamų - 251, neigiamų - 5 išvados (VTAIT veiklos ataskaita, 2017). Taigi, 2017 m. parengtų globėjų (rūpintojų) skaičius apie 30 proc., bet, taip pat, išaugo ir neigiamų išvadų skaičius: 2017 m. neigiamos išvados sudarė 7 proc. visų pateiktų išvadų, 2016 m. 4 proc., o 2015 m. 2 proc. 2017 m. iš 63 neigiamų išvadų 16 buvo pateiktos giminaičiams, norintiems globoti (rūpinti) vaiką (GIMK veiklos ataskaita, 2018). Kalbant apie įstaigas, teikiančias GIMK paslaugas, 2017 m. daugiausiai dalyvių, norinčių globoti (rūpintis) vaiku, Įvadinius GIMK mokymus lankė Vaikų gerovės centre "Pastogė": 2017 m. - 84 asmenys, 2016 m. - 49 asmenys (GIMK veiklos ataskaita, 2018). O 2015 m. daugiausia dalyvių, lankusių Įvadinius GIMK mokymus, buvo VšĮ "Pagalbos paaugliams iniciatyva" - 33 asmenys.

Apibendrinant, svarbu paminėti, jog Globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymo ir konsultavimo programa yra naudinga. Pastebėta, jog Įvadinių mokymų dalyviai turi galimybę įsivertinti savo galimybes priimti vaiką į savo šeimą, o atestuoti socialiniai darbuotojai gali įvertinti būsimų globėjų (rūpintojų) motyvaciją globoti svetimą vaiką. Be to, Įvadinių globėjų (rūpintojų) mokymų dalyvių skaičius pastaraisiais metais išaugo, tai rodo, jog šių mokymų poreikis taip pat didėja.

2.2 Tęstiniai globėjų (rūpintojų) mokymai

Antrame GIMK programos etape dalyvauja globėjai (rūpintojai) ar tėviai, kurie jau globoja ar yra įvaikinę vaikus (Giedrimas, 2013). GIMK veiklos ataskaitoje nurodoma, kad 2017 m. 68 šiuos mokymus organizuojančios įstaigos teikė informavimo, konsultavimo, mokymų

organizavimo (įskaitant tėstinių), savitarpio paramos grupių organizavimo bei kitas paslaugas globėjams (rūpintojams) ir įvaikintojams (VTAĮT veiklos ataskaita, 2018). Šių tėstinių mokymų tikslas - suteikti reikiamą pagalbą vaikų globėjams (rūpintojams) ar įvaikintojams bei jų šeimoms, pagilinti jau turimas žinias apie vaiko poreikius, jų atpažinimą ir tenkinimą, taip pat apie vaiko savijautą, išgyvenimus (Giedrimas, 2013). GIMK atestuoti socialiniai darbuotojai 2017 m. 68 įstaigose surengė 1087 tėstinius užsiėmimus, 2016 m. 58 įstaigos surengė 504 tėstinius mokymus, o 2015 m. 21 įstaiga surengė 274 užsiėmimus (VTAĮT veiklos ataskaita, 2018). Tėstinius mokymus ir savitarpio paramos paslaugas gavusių asmenų skaičius taipogi išaugo: 2017 m. – 2267 asmenys, 2016 m. – 1662, o 2015 m. – 1262 asmenys (GIMK veiklos ataskaita, 2018). Taigi, galima teigti, kad tėstinių paslaugų poreikis yra gana nemažas.

Tėstinės paslaugos yra teikiamos įstaigoje arba asmens namuose, taip pat telefonu bei elektroniniu paštu (VTAĮT veiklos ataskaita, 2018). Globėjai (rūpintojai) ar įvaikintojai gali kreiptis į atestuotus darbuotojus patys arba gali būti nukreipti Valstybės vaiko teisių apsaugos skyriaus, o pagalba turi būti suteikta nedelsiant, nes dažniausiai globėjai (rūpintojai) ir įvaikintojai kreipiasi tuomet, kai yra sudėtinga situacija šeimoje ar ištinka tam tikra krizė (VTAĮT veiklos ataskaita, 2018). Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos internetinėje svetainėje „vaikoteises.lt” nurodoma, kad tėstiniai mokymai skirti budintiems globotojams, globėjams (rūpintojams), tėvams bei bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojams, dirbantiems su vaikais. Šiais mokymais siekiama nuolatinio globėjų (rūpintojų) tobulėjimo, mokymosi, dalinimosi gerąja patirtimi, taip pat, padėti įveikti kylančius sunkumus, teikti paramą globėjams (rūpintojams) (Tėstiniai GIMK programos mokymai, 2018).

Tėstinių GIMK mokymų programą sudaro 9 dalys, kurios nebūtinai visos privalomos išklaudyti – Tarnybos atestuoti asmenys temas parenka pagal globėjų (rūpintojų) poreikius. Šiuose mokymuose nagrinėjamos šios temos:

- *Savivertės suvokimas ir vertinimas.* Tikslas stiprinti dalyvių savosios vertės pajautimą, atpažinti veiksnius darančius įtaką vaiko savivertei, kaip formuoti vaiko savivertę bei kaip įvertinti vaiko savivertę.
- *Savivertės formavimas ir elgesio reikšmės suvokimas.* Tikslas aptarti būdus būtinų sąlygų vaiko savivertei stiprinti ir išskirti dalyvių išteklius tas sąlygas užtikrinti. Taip pat, aptarti vaikų elgesio reikšmę, elgesį motyvuojančius veiksnius.
- *Pozityvaus elgesio skatinimas.* Tikslas apibrėžti drausmės sąvoką, aptarti tinkamus auklėjimo metodus, pagyrimų, apdovanojimų, padėsinimų ir ignoravimo naudojimą skatinant pozityvų elgesį.
- *Atsakomybės už save skatinimas.* Tikslas apibūdinti drausminimo būdus, suprasti vaiko poreikių patenkinimo ir elgesio ryšį, aptarti metodus, kaip reaguoti į

nekontroliuojamą vaiko elgesį, aptarti būdus, kaip pakeisti aplinką, siekiant skatinti savikontrolę, teigiamo „aš“ vartojimas bendraujant su vaikais ir paaugliais, praktinių situacijų aptarimas, rekomendacijų, kaip naudoti pertraukėles pateikimas.

- *Reagavimas į sunkumus.* Tikslas įtvirtinti žinias apie pozityvaus elgesio skatinimo metodus, apie metodus, skatinančius savikontrolę, pritaikyti efektyvaus drausminimo būdus sunkiam vaiko elgesiui, vaiko elgesio ir jausmų siejimas, gebėti rasti probleminės situacijos sprendimo būdą.
- *Lytinio ugdymo klausimai.* Tikslas aptarti globėjo (rūpintojo) vertybes ir požiūrį į lytinį gyvenimą ir kaip jos daro įtaką gebėjimui reaguoti į paauglio seksualinį vystymąsi. Aptarti seksualinio vystymosi raidą pagal amžių bei kuos kiriasi normalus seksualinis vystymasis nuo simptominio. Taip pat panagrinėti kelis metodus, kuriuos globėjai (rūpintojai) gali naudoti, kalbant apie seksualumą, privatumą ir kt.
- *Pagalba vaikams, galimai patyrusiems seksualinę prievartą.* Tikslas atpažinti seksualinę prievartą bei išmokti reaguoti į problemas, susijusias su seksualine prievarta. Šioje dalyje pabrėžiama, kad tai yra emociškai sunkus užsiėmimas tiek vadovams, tiek globėjams (rūpintojams), todėl vadovai turi būti pasirengę suvaldyti globėjų (rūpintojų) stiprius jausmus, žinoti savo vertybes ir požiūrį šiuo aspektu.
- *Vaiko ir jo šeimos ryšių palaikymas.* Tikslas padėti globėjams (rūpintojams) suvokti globojamo vaiko ir jo biologinės šeimos ryšio svarbą, gerbti ir palaikyti jo santykius su šeima, supažindinti dalyvius su būdais, kaip dalytis tėvystės vaidmeniu ir padėti biologiniams tėvams.
- *Globos ir įvaikinimo poveikis šeimai.* Tikslas aptarti vaiko globos (rūpyos) ir įvaikinimo įtaką šeimai, santykiams joje, kaip suvaldyti sresą, galintį kilti dėl vaiko atėjimo į šeimą, aptarti santuokinius santykius tarp biologinių vaikų ir tėvų (Tęstiniai GIMK programos mokymai, 2018).

2017 m. GIMK atestuoti socialiniai darbuotojai pagal globėjų (rūpintojų) ir tėvių poreikius vedė tęstinius mokymus įvairiomis temomis: bendravimo su vaikais ir paaugliais, reagavimo į nepriimtina elgesį, vaiko lytinio ugdymo klausimų, ilgalaikių ryšių skatinimo, globėjų (rūpintojų) psichoemocinės sveikatos stiprinimo būdai ir galimybės kasdieniniame gyvenime ir t. t. (VTAIT veiklos ataskaita, 2017). Svarbu tai, kad 2017 m. 28 GIMK programą įgyvendinančios įstaigos, atsižvelgusios į globėjų (rūpintojų) norą, greta Tęstinių mokymų, organizavo ir meno terapijos užsiėmimus, įvairius seminarus, paskaitas globėjų (rūpintojų)

grupės dalyviams, kurių buvo 1050; 2016 m. - 430 dalyvių (GIMK veiklos ataskaita, 2018). Dar 17 įstaigų, vykdančių GIMK programą, greta Tęstinių mokymų, globėjams (rūpintojams) bei jų šeimose globojamiems vaikams ir kitiems šeimos nariams organizavo paskaitas aktualiomis temomis, stovyklas bei konferencijas (GIMK veiklos ataskaita, 2018). Jų metu globėjai (rūpintojai) dalinasi savo gerąja patirtimi bei išskylančiais sunkumais. Visi šie renginiai organizuojami siekiant glaudesnio ryšio tarp esamų globėjų (rūpintojų), tėvių ir GIMK paslaugas teikiančių atestuotų darbuotojų (GIMK veiklos ataskaita, 2018).

Apibendrinant, svarbu pabrėžti, kad tęstinių mokymų ir kitų tęstinių paslaugų organizavimas ir teikimas yra labai svarbus. Tęstiniai globėjų (rūpintojų) mokymai padeda atnaujinti žinias, į išskylančias problemas šeimoje pažvelgti naujai, sulaukti palaikymo iš panašius sunkumus išgyvenančių globėjų (rūpintojų) šeimų. Be to, tęstinės paslaugos būtinos, norint užtikrinti krizinių situacijų globėjo (rūpintojo) šeimoje suvaldymą bei sprendimą.

3. ATESTUOTI SOCIALINIAI DARBUOTOJAI, DIRBANTYS PAGAL GLOBĖJŲ (RŪPINTOJŲ) IR ĮTĖVIŲ MOKYMO IR KONSULTAVIMO (GIMK) PROGRAMĄ

Vaiko interesų užtikrinimas reiškia tinkamų sąlygų visapusiškai vystytis sudarymą, suteikiant galimybę vaikui augti šeimos aplinkoje. Todėl “tinkamai paruošta ir įvertinta šeima – tai galimybė vaikui, likusiam be tėvų globos, užaugti darnia asmenybe” (cit. pagal Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių rekomandacijas, 2011). Šį darbą turi atlikti kompetentingi specialistai, atestuoti socialiniai darbuotojai tinkamai paruošti ir galintys surasti, parengti, atrinkti, konsultuoti bei teikti pagalbą būsimiems globėjams (rūpintojams) ir įtėviams. Nuo socialinių darbuotojų, dirbančių su globėjais (rūpintojais) ir įtėviais, darbo kokybės priklauso globėjų (rūpintojų) motyvacija globoti vaiką.

Šiame skyriuje aptariami reikalavimai atestuotiesiems socialiniams darbuotojams ir atestuotų socialinių darbuotojų bendradarbiaujantis santykis su globėjais (rūpintojais).

3.1 Reikalavimai atestuotiesiems socialiniams darbuotojams

Pagal Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijas (2011) atestuotas socialinis darbuotojas yra asmuo įgijęs teisę vykdyti asmenų, siekiančių globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką, patikrinimą. Atestuotas socialinis darbuotojas, galintis dirbti pagal GIMK programą, turi atitikti šiai pareigybei keliamus reikalavimus. Asmuo turi būti ne jaunesnis nei 18 metų, turėti aukštąjį universitetinį socialinių mokslų studijų srities išsilavinimą arba jam prilygintą išsilavinimą, būti atestuotas Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyboje prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – SADM) ir turėti teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą (Pareigybės aprašymas, 2016). Taip pat, atestuotas asmuo turi gerai išmanyti Lietuvos Respublikos įstatymus, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimus, kitus teisės aktus, kurie reglamentuoja valstybės tarnybą, darbo santykius, vaiko teisių ir interesų apsaugą, išmanyti įtėvių patikrinimo organizavimo sistemą reglamentuojančius Lietuvos Respublikos ir tarptautinius teisės dokumentus (Pareigybės aprašymas, 2016).

Nuo 2018 m. asmuo, įgijęs teisę Lietuvoje vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą pagal GIMK programą, vadinamas Tarnybos atestuotas asmuo (Atrankos tvarkos aprašas, įsakymas Nr.BV – 23, 2018). Tarnyba (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba) pagal poreikį, bet ne rečiau kaip kartą per 5 – erius metus,

organizuoja atranką, o asmenys siekiantys joje dalyvauti turi atitikti tam tikrus reikalavimus (Atrankos tvarkos aprašas, įsakymas Nr. BV – 23, 2018).

Pirmiausia, asmuo, ketinantis dalyvauti Tarnybos atrankoje, turi turėti atitinkamą išsilavinimą, turi būti įgijęs teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ir įvaikinti vaiką patikrinimą pagal GIMK programą ir turėti ne mažiau 5 metų nepertraukiamą patirtį šioje veikloje; taip pat, turi būti kėlęs profesinę kvalifikaciją supervizijose, išklause artimųjų giminaičių ir tęstinių mokymų programą, skirtą atestuotiesiems darbuotojams; per paskutinius kalendorinius metus ne mažiau 20 išklaustų valandų mokymų psichologijos, edukologijos, socialinio darbo, teisės, įvaikinimo ar globos srityse; neteistas (Atrankos tvarkos aprašas, įsakymas Nr. BV – 23, 2018). Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba nemokamai organizuoja mokymus Tarnybos atestuotų asmenų rengėjų kvalifikacijai įgyti, kurie yra privalomi (Atrankos tvarkos aprašas, įsakymas Nr. BV – 23, 2018).

Užsienio literatūroje atestuoti socialiniai darbuotojai įvardijami kaip prižiūrintieji socialiniai darbuotojai (supervising social worker, foster parent resource worker), kurie turi teikti paramą ir pagalbą (Brown, Sebba, Luke, 2014; Brown, Gerrits, Anderson, 2017). H. C. Brown, J. Sebba, N. Luke (2014) tyrimo metu socialiniai darbuotojai apibrėžė pagrindines prižiūrinčiųjų socialinių darbuotojų pareigas: rasti tinkamus globėjus (rūpintojus) vaikui, tarpininkauti tarp vaiko ir būsimo globėjo (rūpintojo), padėti išmokti bendravimo įgūdžių, išsaugoti globėjus (rūpintojus) arba tėvius, skatinti komandinę darbą, atpažinti kylančias problemas, paremti globėjus (rūpintojus) ar tėvius, užtikrinti sklandų proceso vyksmą. Pastebėta, jog prižiūrinčiųjų socialinių darbuotojų vaidmuo globos procese yra gana platus: jis turi teikti informaciją globėjams (rūpintojams) ir atsakyti į jų klausimus, patarti, suteikti emocinę paramą, turi tikrinti, kaip globėjai (rūpintojai) atlieka savo pareigas ar laikosi susitarimų, turi stebėti pasikeitimus ar įvykius, kurie gali kelti nesaugumą globotiniui, pasirūpinti tęstiniais globėjų (rūpintojų) mokymais ir kt. (Brown, Sebba, Luke, 2014).

Lietuvoje atestuoti socialiniai darbuotojai (arba Tarnybos atestuoti asmenys), taip pat, turi įvertinti įvairius aspektus susijusius su būsima globėja (rūpintoja) ir tėvais. Tėvų globos vis daugiau netenka vaikai iš sudėtingų šeimų, kuriems surasti namus ypač reikalinga, todėl GIMK specialistams tampa iššūkiu skubiai rasti šeimą ir pabrėžti, kad ji tikrai yra tinkama (Tinkamas įvertinimas. Praktikos vadovas, 2013). Kadangi, šie darbuotojai turi parengti išvadas apie būsimo globėjo (rūpintojo) arba tėvių gebėjimą globoti, jie turi įvertinti ir aptarti saugios aplinkos vaikui užtikrinimą ir vaiko fizinių poreikių tenkinimą, vaikų poreikių bei raidos sunkumų kompensavimo galimybes, vaiko ryšių su biologine šeima užtikrinimą, pagalbą vaikui užmezgant saugius ir patvarius ryšius, bendradarbiavimą sprendžiant vaiko ir šeimos problemas (Globėjų (rūpintojų) ir tėvių rekomendacijos, 2011). Būtina, kad atestuoti socialiniai darbuotojai

tinkamai atliktų būsimų globėjų (rūpintojų) įvertinimą, kad turėtų netik teorinių žinių, bet gebėtų kūrybiškai nustatyti būsimų globėjų (rūpintojų) galimybes (Tinkamas įvertinimas. Praktikos vadovas, 2013). Tuo tarpu, iš potencialių globėjų (rūpintojų) reikalaujama suvokti vaikų emocinius poreikius ir elgesį, savo kaip globėjų (rūpintojų) vaidmenį bei, kokį poveikį daro tapimas nauja šeima (Tinkamas įvertinimas. Praktikos vadovas, 2013).

Apibendrinant, galima pastebėti, jog atestuotas socialinis darbuotojas turi būti visapusiškai tinkamai parengtas, turėti žinių įvairiais klausimais, išmanyti teisinę sistemą. Taip pat GIMK specialistui svarbu atpažinti būsimų globėjų (rūpintojų) teigiamas bei neigiamas savybes, gebėjimus patenkinti vaiko poreikius ir juo pasirūpinti. Minėti reikalavimai svarbūs sklandžiam globos (rūpybos) proceso vyksmui.

3.2. Atestuotų socialinių darbuotojų bendradarbiaujantis santykis su globėjais (rūpintojais)

Remiantis Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu (2000), vaiko globa yra procesas, kurį kontroliuoja ir prižiūri valstybė. Civilinio kodekso 3.267 straipsnyje nurodoma, jog vaiko globą (rūpybą) yra įpareigota prižiūrėti rajono (miesto) Valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija. Kad globos procesas būtų sklandus, globėjai (rūpintojai) turi bendradarbiauti ir dirbti išvien su atestuotais socialiniais darbuotojais bei globą prižiūrinčiomis institucijomis (Rimkus, 2016).

Visame pasaulyje egzistuojančiose vaiko globos sistemose, besąlygiškai priimama pagrindinė idėja, jog globėjai (rūpintojai) ir socialiniai darbuotojai turi sudaryti komandą, kuri gebėtų konstruktyviai planuoti ir daryti sprendimus, susijusius su globojamu vaiku (Brown, Sebba, Luke, 2014). V. Rimkaus (2016) atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad specialistų ir globėjų (rūpintojų) bendravimas dažniausiai yra sklandus ir palapsniui santykiai tampa vis šiltesni, nors santykiai su globėjais (rūpintojais) seneliais yra sudėtingesni ir vystosi lėčiau. Todėl norint, kad seneliai labiau bendradarbiautų su specialistais, reikėtų skirti daugiau dėmesio darbui su globojančiais seneliais (Rimkus, 2016).

Pastebėta, kad globėjų (rūpintojų) požiūris į globą gali priklausyti nuo socialinių darbuotojų kaitos įstaigoje bei globos priežiūros kokybės (Brown, Sebba, Luke, 2014; Brown, Gerrits, Anderson, 2017). Kitaip tariant, kuo geriau ir dažniau atestuoti socialiniai darbuotojai teiks paramą ir pagalbą globėjams (rūpintojams) ar tėviams, tuo didesnė tikimybė, kad globėjai (rūpintojai) bus labiau motyvuoti globoti vaiką. Iš kitos pusės, dažnai gali kilti tokių situacijų, kurios globėjams (rūpintojams) ar tėviams gali kelti stresą, pvz., susitikimas su globojamo vaiko biologine šeima. J. Brown, J. Gerrits, L. Anderson (2017) tyrime pastebėta, kad socialiniams

darbuotojams sudėtinga skatinti globėjus (rūpintojus) palaikyti kontaktą su biologine vaiko šeima, susiduriama su neigiamu požiūriu tarp globėjų (rūpintojų) ir biologinių tėvų bei sudėtingais ir įtemptais santykiais tarp šių šeimų. L. Ponnert (2017) tyrimo metu socialiniai darbuotojai teigė, jog dažnai kyla nerimas dėl giminaičių globėjų (rūpintojų) konfliktiškų santykių su tėvų globos netekusio vaiko biologine šeima. Jei giminaičių globėjų požiūris į vaiko biologinius tėvus yra neigiamas, tai vaiko kontaktas su biologine šeima gali būti apribotas (Ponnert, 2017). Tokiu atveju socialinio darbuotojo parama ir pagalba yra labai svarbi (Brown, Sebba, Luke, 2014). Pirmiausia turi būti atsižvelgiama į vaiko interesus, globėjas (rūpintojas) turi būti objektyvus biologinių tėvų atžvilgiu ir suprasti, kad vaikas turi teisę palaikyti ryšį su biologine šeima (Ponnert, 2017).

Santykiuose tarp Tarnybos atestuotų asmenų ir globėjų (rūpintojų) labai svarbu yra pasitikėjimas, kadangi nuo palaikančio ir konstruktyvaus bedravimo priklauso globos kokybė ir globėjų (rūpintojų) pasiryžimas globoti tėvų globos netekusį vaiką. J. Brown, J. Gerrits, L. Anderson (2017) tyrimas atskleidė, kad atestuoti socialiniai darbuotojai susiduria su nepasitikėjimu specialistais, neretai globėjų (rūpintojų) šeima nenori, kad socialinis darbuotojas per daug kištųsi į jų gyvenimą, atsisako pasiūlymų ar sprendimų, kuriuos siūlo darbuotojas. Tai rodo, kad socialinis darbuotojas, dirbantis su globėjais (rūpintojais) turi užsitarnauti jų pasitikėjimą, kad globėjas (rūpintojas) galėtų atsiverti ir nebijoti išsakyti kylančių problemų. Pagarba ir pasitikėjimas svarbūs komponentai tiek GIMK mokymų metu, tiek atliekant potencialių globėjų (rūpintojų) vertinimą dėl tinkamumo tapti globėju (rūpintoju) bei vėliau dirbant su globėju (rūpintoju), teikiant jo šeimai pagalbą. Atestuotas socialinis darbuotojas turėtų atkreipti dėmesį į darbo su globėju (rūpintoju) pradžią, pavyzdžiui, bendrų taisyklių sukūrimą, įvertinimo proceso eigos aptarimą (Tinkamas įvertinimas. Praktikos vadovas, 2013). GIMK specialistas turėtų būti empatiškas ir jautrus, kadangi globėjų (rūpintojų) neretai prašoma pasidalinti asmeniškėmis gyvenimo patirtimis (Tinkamas įvertinimas. Praktikos vadovas, 2013).

Neretai atsitinka taip, kad globėjai (rūpintojai) dėl įvairių priežasčių atsisako tęsti vaiko globą. Priežastys gali būti susijusios su globojamo vaiko emocinėmis ir elgesio bei mokymosi problemomis, kurios gali kilti dėl ankstesnių gyvenimo sąlygų biologinėje šeimoje ar dėl dažno gyvenamosios vietos pasikeitimo (Taylor and McQuillan, 2014; Geiger, Piel, Julien – Chinn, 2017). Taip pat, globėjų (rūpintojų) noras globoti vaiką mažėja, jei globėjai (rūpintojai) stokoja tėvystės įgūdžių, žinių apie vaiko raidą bei auklėjimą (Taylor and McQuillan, 2014). Žinoma, globos nutraukimas susijęs ir su pačių globėjų (rūpintojų) asmeninėmis savybėmis: neatsakingumu, nesidomėjimu, nebendradarbiavimu su atestuotais socialiniais darbuotojais ir kitais specialistais (Geiger, Piel, Julien – Chinn, 2017). Pastebėta, kad globėjų (rūpintojų) motyvacijos globoti mažėjimą dažnai lemia emocinės paramos trūkumas (Brown, Sebba, Luke,

2014). Socialinių darbuotojų palaikymas globėjams (rūpintojams) yra labai svarbus, nes sumažina globos atsisakymo tikimybę (Taylor and McQuillan, 2014). Neretai, patiems globėjams (rūpintojams) prireikia pagalbos, todėl socialinio darbuotojo atsakomybė palaikyti kontaktą su globėjais (rūpintojais) ir laiku pastebėti išskylančius sunkumus, teikti emocinę paramą, specialistų pagalbą, organizuoti laikino atokvėpio paslaugas (Rimkus, 2016). J. M. Geiger, M. H. Piel, F. J. Julien– Chinn (2017) atliktame tyrime tiriamieji globėjai (rūpintojai) atskleidė, kad labiausiai yra patenkinti globos procesu, kai jaučiasi vertinami kaip komandos dalis, į jų nuomonę yra atsižvelgiama, yra gerbiami, o su jais dirba kompetetingi ir savo darbą išmanantys specialistai. Globėjų (rūpintojų) poreikis būti komandos dalimi vaiko globos procese pastebimas ypač dažnai (Brown, Gerrits, Anderson, 2017; Geiger, Piel, Julien – Chinn, 2017). Taip pat, pastebėta, kad atestuotų socialinių darbuotojų ir globėjų (rūpintojų) santykiai turi būti paremti lankstumu vienas kito atžvilgiu, atvirumu mokymuisi vieniems iš kitų, aiškiais pareigomis, kurių turi laikytis tiek globėjai (rūpintojai), tiek socialiniai darbuotojai (Brown, Gerrits, Anderson, 2017). Bendrai tariant, atestuotas socialinis darbuotojas turėtų užmegzti profesionalius, bet draugiškus ir šiltus santykius (Tinkamas įvertinimas. Praktikos vadovas, 2013).

Kalbant apie santykius tarp globėjų (rūpintojų) ir atestuotų socialinių darbuotojų iš pastarųjų perspektyvos, pastebėta, kad socialiniai darbuotojai neretai patiria įvairiapusį spaudimą. Dažniausiai minimas darbo krūvis, kuris neretai yra per didelis, kad atestuotas socialinis darbuotojas galėtų kokybiškai atlikti savo pareigas, kad būtų visuomet prieinamas krizinių situacijų metu (Brown, Sebba, Luke, 2014). Susiduriama su stresu darbe ir pastangomis mąstyti pozityviai, siekiamybe, kad globėjų (rūpintojų) šeima būtų patenkinta, nepaisant to, jog globėjų (rūpintojų) šeimų vienas socialinis darbuotojas turi keletą, taip pat, įvairūs darbiniai iššūkiai, nepakankamas atlyginimas, kitų darbuotojų požiūris, dokumentų paruošimo terminai (Brown, Sebba, Luke, 2014). J. M Geiger., M. H. Piel, F. J. Julien – Chinn (2017) tyrime atsiskleidė, kad socialinių darbuotojų, dirbančių su tėvų globos netekusiais vaikais, darbo krūvis buvo daugiau nei 70 proc. didesnis. Netgi patys globėjai (rūpintojai) pageidautų daugiau profesionalių specialistų, kurie galėtų skirti daugiau laiko konkrečiam globos atvejui (Geiger, Piel, Julien – Chinn, 2017). Be kita ko, atestuotiems socialiniams darbuotojams rekomenduojama laikytis profesinio atstumo, kad patys netaptų konsultuojamos šeimos terapeutu, o išliktų padedančiu ir paremiančiu asmeniu (Brown, Sebba, Luke, 2014). Kadangi atestuoti socialiniai darbuotojai turi nuolat tobulinti savo žinias ir įgūdžius, jie patys neretai tikisi to paties iš globėjų (rūpintojų), t.y. norėtų, kad globėjai (rūpintojai) taip pat domėtųsi vaiko vystymosi procesu bei ugdymo galimybėmis, nes turint žinių lengviau susikalbėti abiem pusėm (Brown, Sebba, Luke, 2014). Pastebėta, kad patiems atestuotiems socialiniams darbuotojams neretai trūksta paramos iš

šalies, todėl tikimasi rūpesčiu ir pagalba paremtu bendravimu tarp globėjų (rūpintojų) ir darbuotojų (Brown, Sebba, Luke, 2014; Brown, Gerrits, Anderson, 2017).

Globėjų (rūpintojų) ir atestuotų socialinių darbuotojų santykiai yra labai svarbūs vaiko globos procese. Jie turi būti atviri ir nuoširdūs. Socialiniai darbuotojai turėtų priimti globėjus (rūpintojus) tokius, kokie jie yra, padėti jiems ir paremti. Abi pusės turėtų palaikyti kontaktą ir svarbiausia, dirbti kaip komanda. Pasitikėjimu ir pagarba grįsti atestuoto socialinio darbuotojo ir globėjo (rūpintojo) santykiai prisideda prie kokybiško globos proceso.

4. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTIES, RENGIANT TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ GLOBĖJUS (RŪPINTOJUS), ANALIZĖ

4.1. Tyrimo metodika

Tyrimo epistemologija ieško atsakymų į klausimus, kaip atsiranda žinios, kaip žmogus jas kuria, kaip pažįsta pasaulį (Ruškus, 2010). Socialiniuose moksluose apibrėžiamos dvi pagrindinės epistemologinės pozicijos – pozityvistinė ir subjektyvistinė (Ruškus, 2010). Epistemologinio pobūdžio prielaidos apibrėžia žinių atsiradimo pozicijas: ar žinios yra įgijamos, ar žinios atkeliauja per patyrimą (Kardelis, 2007). Nuo to, kuri kryptis pasirenkama, priklauso mūsų požiūris į žmogaus socialinį elgesį (Kardelis, 2002).

Pozityvistinė epistemologija numato gamtos mokslų metodų taikymą socialiniuose moksluose. Kiekybiniai tyrimai yra pozityvistiniai (Ruškus, 2010). Anot pozityvistų, pažinti galima tik reiškinius ir reguliarius ryšius, o žinios apie pasaulį kyla iš patyrimo (Nekrašas, 2010). Šios žinios remiasi faktais, kurie skiriasi nuo vertybių (Nekrašas, 2010). Teigiama, jog mokslas turi būti vykdomas objektyviai, atsiribojant nuo turimų vertybių ar nuostatų (Bryman, 2016). Socialinis pasaulis skiriasi nuo gamtinio, tačiau, akivaizdu, jog tyrėjas tiek vienu, tiek kitu atveju pasaulį gali stebėti, aiškinti ir aprašyti (Nekrašas, 2010).

Subjektyvistinė - interpretuojamoji epistemologija remiasi interpretavimu ir grindžia kokybinius tyrimus (Ruškus, 2010). Ši pozicija yra indukcinė, kai tiriamųjų perspektyvos tampa teorinių konstrukto pagrindu, o tyrimo objektas aiškinamas remiantis tiriamojo patirtimi (Ruškus, 2010). Šio požiūrio atstovai atsižvelgia į tai, jog socialinių mokslų objektas – žmogus ir jo institucijos, iš esmės skiriasi nuo gamtos mokslų (Bryman, 2016). Realybė yra subjektyvi, matoma iš žmogaus perspektyvos, o tyrėjas negali visiškai atsiriboti nuo turimų vertybių, nuomonių ar tradicijų (Nekrašas, 2010, Ruškus, 2010). Tyrinėtojas į socialinį pasaulį žvelgia iš vidaus ir bando jį suprasti, kas atspindi subjektyvistinės – interpretuojamosios epistemologijos poziciją (Bryman, 2016). Žmogaus elgesio supratimas reikalauja gebėjimo įsijausti, suprasti žmogaus elgesio motyvus, tikslus, kurių siekia, vertybes, kuriomis remiasi ar dilemas, kurias turi išspręsti (Nekrašas, 2010). Kadangi, ši epistemologinė pozicija orientuojasi į kokybinį tyrimo metodą, svarbu pabrėžti, kad kokybinis tyrimas gali būti aiškinamas, kaip tyrimo strategija, kuri dažniausiai akcentuoja žodžius, o ne surinktų duomenų kiekį (Bryman, 2016). Ji įkūnija socialinę realybę, kaip nuolat kintantį asmenybės kūrinį (Bryman, 2016).

Siekiant atskleisti atestuotų socialinių darbuotojų patirtį dirbant su tėvų globos netekusių vaikų globėjais (rūpintojais) pasitelktas **kokybinis tyrimo tipas**. Pasirinktas šis tipas, nes siekiama įvertinti tiriamųjų požiūrius, subjektyvius vertinimus nagrinėjamo reiškinio atžvilgiu

įprastame jo kontekste (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Šio tyrimo metu pasirinktas **pusiau struktūruotas interviu metodas** (interviu pagal tam tikras gaires), kuris vykėtų tiesiogiai ir individualiai su kiekvienu tiriamuoju (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Šio pokalbio tipo pranašumas – išlaikoma tam tikra atsakymų tvarka, lengvesnis duomenų analizės procesas, galima gauti daugiau išsamesnių netikėtų duomenų (Rupšienė, 2007, Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Tyrėjas iš anksto numato temas, kurios aptariamos interviu metu, tačiau griežtai nesilaiko klausimų tvarkos, gali užduoti papildomų klausimų (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Tiriamasis nelaikomas statistiniu vienetu ir nesiekama gauti vieno tipo informacijos, tokiu atveju kiekvienas tyrimo dalyvis, atliekant tą patį tyrimą, gali pateikti skirtingą informaciją (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Atliekant pusiau struktūruotą interviu, tyrėjas gali lengviau atskleisti netikėtą ir išanksto nenumatytą tiriamos problemos pusę (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Tačiau pastebimas pagrindinis trūkumas – gausius atsakymus sudėtingiau analizuoti (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

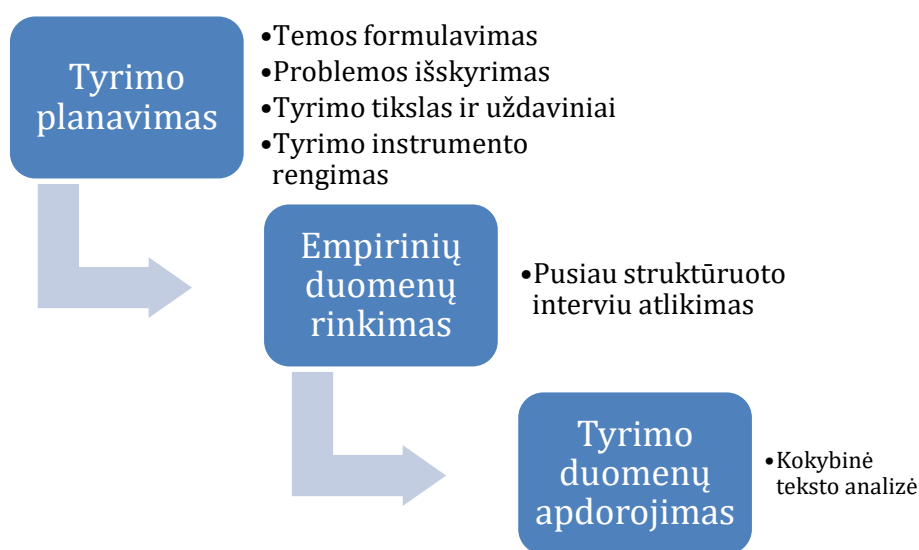
Šio tyrimo metu tyrimo dalyviams buvo pateiktas **interviu klausimynas**, kurį sudarė 3 dalys klausimų. Iš viso 13 klausimų apie atestuotų socialinių darbuotojų darbo patirtį, profesinį parengimą, Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programos privalumus ir trūkumus. Pirmoji dalis – demografiniai duomenys (4 klausimai), antroji – GIMK programos vertinimas (2 klausimai), trečioji – atestuotų socialinių darbuotojų, dirbančių pagal Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programą, veiklos ypatumai (7 klausimai) (žr. 1 priedas).

Surinkus duomenis atliekama **kokybinė turinio analizė**. Atliekant interviu, pokalbis yra įrašomas, vėliau garso įrašą paverčiant tekstu - transkribuojant. Toliau turimas tekstas yra koduojamas, kuriami kodai aprašomi ir palyginami. Kitaip tariant, turima informacija skaidoma į smulkesnes dalis, grupuojama. Sudaromos kategorijos ir konceptualus jų aprašymas (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Vėliau, vyksta duomenų jungimas ir pergrupavimas, o galiausiai, duomenų interpretavimo etapas bei išvadų kūrimas (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

4.2. Tyrimo organizavimas ir tyrimo dalyviai

Kokybinio tyrimo tikslas yra aprašyti tam tikrą pasirinktą, dažniausiai mažai tyrinėtą, socialinį reiškinį, gauti apie jį daugiau duomenų, kurių pagrindu gali būti kuriamas hipotetinis, tolesniam tikrinimui skirtas reiškinio modelis (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Mokslinio tyrimo procesas yra gana sudėtingas ir sudarytas iš kelių pagrindinių etapų (1 pav.): tyrimo planavimas, empirinio tyrimo etapas, gautos informacijos apdorojimas, rezultatų praktinis pritaikymas (Kardelis, 2007). Kokybinis tyrimas iš tyrėjo reikalauja turėti analitinių,

organizacinių, komunikacinių, derybinių įgūdžių, tyrėjas privalo būti lankstus bei sąžiningas (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Akcentuojama ir tyrėjo asmeninė patirtis, kuri lemia informacijos rinkimo metodu (pvz., interviu) gautos informacijos kokybę – naujumą, išsamumą ir kt. (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Svarbu, jog kokybinio tyrimo etapai veikia vieni kitus ir viso mokslinio tyrimo proceso metu, kiekvienas etapas gali būti peržiūrimas iš naujo ir koreguojamas (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Socialinė tikrovė taip pat yra dinamiška, todėl informacija apie tiriamus reiškinius gali nuolat kisti, kas reikalauja nuolat peržiūrėti turimus duomenis (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

1 pav. Mokslinio tyrimo proceso etapai. Parengta autorės pagal K. Kardelis, 2007.

Pirmiausia, planuojant tyrimą svarbu suformuluoti temą ir su ja susijusius klausimus (Kardelis, 2007). Šis mokslinis tyrimas yra apie atestuotų socialinių darbuotojų, rengiančių be tėvų globos likusių vaikų globėjus (rūpintojus), patirtį. Galima teigti, jog temos aktualumas yra reikšmingas, kadangi, GIMK specialistų darbo ypatumai ir gebėjimas tinkamai parengti būsimus globėjus (rūpintojus) yra ypač svarbus, norint prisidėti prie institucinės globos pertvarkos tobulinimo. Apie GIMK specialistų darbo ypatumus, dirbant su būsimais globėjais (rūpintojais), informacijos vis dar stokojama, todėl remiantis šiuo aspektu išryškėja pagrindinė problema – kaip atestuoti socialiniai darbuotojai vertina savo pasirengimą ir darbą, santykius su būsimais vaikų globėjais (rūpintojais), jų rengimo globai ir pagalba globos metu, kylančius sunkumus. Analizuojant mokslinę literatūrą bei dokumentus, surinktus analizuojama tema, nustatytas tyrimo tikslas bei uždaviniai šiam tikslui pasiekti. Tyrimo tikslas nurodo bendrą tyrimo kryptį ir orientuojasi į teorinę bei taikomąją problemos analizę (Kardelis, 2007). Tyrimui apie atestuotų socialinių darbuotojų patirtį buvo naudotas kokybinis tyrimo metodas – pusiau struktūruotas

interview. Tyrimo metodikos rengimui pasitelkta mokslinės literatūros analizė bei praktinio darbo įžvalgos.

Kitas tyrimo proceso etapas – empirinių duomenų rinkimas. Empirinis tyrimas apibūdinamas, kaip informacijos gavimas, sąveikaujant tyrėjui ir tyrimo dalyviui (Kardelis, 2007). Kokybinio tyrimo metu tyrėjas turi tiesioginį kontaktą su tiriamuoju, o interviu metu tyrėjas emociškai sąveikauja su tyrimo dalyviu, tikslina užduodamus klausimus, prašo paaiškinti, pagrįsti atsakymus (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Taip pat, tyrėjas stebi dalyvių elgesį bei veiklą, kurie gali turėti reikšmingos įtakos tyrimo rezultatams (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Tyrėjo įtaka renkant duomenis taip pat apibūdinama, kaip labai reikšminga, kadangi jis tiesiogiai ar netiesiogiai skatina tyrimo dalyvius išsakyti savo patirtį, suvokia ir interpretuoja duomenis apie ją ir atskiria esminius duomenis nuo mažiau reikšmingų (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Galiausiai, atliekamas tyrimo duomenų apdorojimas. Kokybinė duomenų analizė, teigiama, prasideda jau renkant duomenis, t. y. atliekant kokybinį interviu, nes tyrėjas jau tada gali pastebėti tam tikrus dėsningumus ar panašumus (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Kokybinė duomenų analizė padeda lengviau suprasti konteksto prasmę tekste per išryškėjusias temas, o kartojamos kodavimo procedūros sukuria atskiras temas (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Kokybinėje turinio analizėje sąvokos iškyla iš atsakymų į tyrimo dalyvių interpretacijas ir vertinimus (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Kokybinė turinio analizė gali būti atliekama keliais žingsniais: pirmiausia atliekamas interviu aprašų skaitymas ir esminių aspektų bei kategorijų išskyrimas; toliau, kategorijų skaidymas į subkategorijas; galiausiai, gautų elementų interpretavimas (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

4.3 Tiriamųjų imtis

Tiriamųjų imtis sudaryta tikslinės atrankos būdu, naudojant kriterinės atrankos metodą: socialiniai darbuotojai atestuoti GIMK specialistai, turintys ne mažesnę nei 3 metų darbo patirtį rengiant tėvų globos netekusių vaikų globėjus (rūpintojus).

Vykiant tyrimą buvo vadovaujamasi prisotinimo principu – į tyrimą įtraukti tiek dalyvių, kol pradeda mažėti gaunamų duomenų informatyvumas (Rupšienė, 2007). Tyrimas vyko 2019 m. vasario – kovo mėn. Buvo apklausta 6 tyrimo dalyviai. Interviu metu pokalbiai įrašyti. Vėliau interviu tekstai transkribuojami, koduojant interviu duomenis ir saugant tyrimo dalyvių konfidencialumą. Tyrimo dalyviams buvo suteiktas kodas I1, I2, I3, I4, I5, I6. Tyrime dalyvavusių atestuotų socialinių darbuotojų charakteristika pateikta 2 lentelėje.

2 lentelė. Informantų charakteristika

Informantui suteiktas kodas	Amžius	Lytis	Specialybė (įgyta prieš tampant atestuotu socialiniu darbuotoju, dirbančiu pagal GIMK programą)	Kada įgyta GIMK specialisto kvalifikacija	Darbo patirtis rengiant globėjus (rūpintojus) pagal GIMK programą
I1	34	M	Socialinė pedagogika (bakalauras); Viešasis administravimas (magistras)	2016	3 m.
I2	33	M	Socialinis darbas (bakalauras)	2016	3 m.
I3	44	M	Kaimo plėtra ir sociologija (bakalauras); Socialinis darbas (magistras)	2008	10 m.
I4	48	M	Socialinis darbas (magistras)	2008	10 m.
I5	35	M	Socialinė pedagogika (bakalauras)	2016	3 m.
I6	30	M	Socialinis darbas (bakalauras)	2016	3 m.

Tyrimė dalyvavo 6 asmenys, visos buvo moterys. Saugant tyrimė dalyvavusių asmenų konfidencialumą, dalyviams buvo suteiktas vardo kodas. Tyrimo dalyviai yra dirbantys socialines paslaugas teikiančiose įstaigose iš trijų miestų. Pokalbiai buvo įrašyti mobilaus telefono diktofonu, gavus tyrimo dalyvių sutikimą. Šiame baigiamajame darbe, naudojant interviu išrašų dalis, tiriamųjų kalba netaisyta. Tyrimo dalyviai apklausti jų darbo vietose, gavus įstaigų vadovų sutikimą. Dauguma dalyvių turėjo 3 metų darbo patirtį su globėjais (rūpintojais) ir įtėviais, o 2 dalyviai – kiek daugiau nei 10 m. Pusė dalyvavusių moterų turėjo magistro laipsnį, o kita pusė – bakalauro laipsnį.

4.4 Tyrimo etika

Tyrimo etikos klausimai susiję su visais su šiuo tyrimu susijusiais asmenimis – tyrėju, tiriamaisiais (Bitinas ir kt., 2008). Atliekant interviu ir gautų duomenų analizę buvo stengiamasi laikytis pagrindinių tyrimo etikos principų: informanto laisvanoriškas dalyvavimas, dalyvio informavimas apie tyrimo esmę, informacijos konfidencialumo užtikrinimas, tiriamojo anonimiškumo užtikrinimas (Bitinas ir kt., 2008). Šiame tyrime informantai dalyvavo laisvu sutikimu, potencialiems tyrimo dalyviams buvo išsiųstas elektroninis laiškas su kvietimu dalyvauti interviu. Dalyviai informuoti apie tyrimo esmę, apie tai, kad bus dedamos visos pastangos, jog dalyvių išsakyti pastebėjimai nebus susieti su konkrečia įstaiga. Kad tai užtikrinti bus laikomasi informacijos konfidencialumo principo, išsaugojant dalyvio anonimiškumą. Savo sutikimą dalyviai išreiškė žodžiu.

Taip pat, buvo laikomasi nešališkumo principo – stengtasi parengti teisingas išvadas apie gautus rezultatus, nesivadovauti išankstinėmis nuostatomis tyrimo atžvilgiu.

5. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTIES, RENGIANT TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ GLOBĖJUS (RŪPINTOJUS), TYRIMO REZULTATAI

5.1 Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programos vertinimas

GIMK programos tikslas yra pasidalinti svarbia informacija su būsimais globėjais (rūpintojais) (ir esamais) ir įtėviais, kad jie galėtų tapti tinkamais asmenimis, galinčiais globoti ar įvaikinti (Giedrimas ir kt., 2013). Norint suprasti tyrimo dalyvių patirtį rengiant būsimus globėjus (rūpintojus) tyrimo metu siekta atskleisti, kaip jie vertina GIMK programą. Išanalizavus tyrimo duomenis buvo išskirtos trys kategorijos: GIMK programos reikalingumo aktualizavimas, mokymų pagal GIMK programą privalumai bei mokymų pagal GIMK programą trūkumai (3 lentelė).

3 lentelė. GIMK mokymų ir konsultavimo programos vertinimas.

Kategorija	Subkategorija
GIMK programos reikalingumo aktualizavimas	Žinių apie vaiko globą ir įvaikinimą įgijimas
	Padeda geriau pažinti vaiko emocinę būseną, elgesį
	Įvertinti savo pasirengimą globai
	Sužino apie tęstinę pagalbą ir paramą, tęstinių mokymų galimybę
Mokymų pagal GIMK programą privalumai	Mokymų struktūruotumas
	Teorijos ir praktikos sąsajos
	Aktyvūs mokymų metodai
	Požiūrio į GIMK mokymus kaita pozityvia linkme
GIMK programos mokymų trūkumai	Atnaujintos GIMK programos išsamumo trūkumas
	Laiko trūkumas užsiėmimų metu
	Mokymų tematikų neadekvatus išdėstymas
	Visuomenės informavimo apie parengtį vaiko globai stoka

Tyrimo dalyviai sutinka, kad ši programa yra labai reikalinga, norint tinkamai paruošti globėjus (rūpintojus) ir įtėvius. GIMK programos mokymų metu nuolat siekiama paskatinti dalyvius priimti sprendimus, suteikiant žinių, emocinį palaikymą (Giedrimas, 2014). Pastebėta, jog informantai vieną iš pagrindinių priežasčių, dėl ko reikalinga ši globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programa, išskiria žinių gavimą: *“Globėjai noriai klausosi patarimų, semiasi žinių, <...>[I1]; <...>, visi turi, na, įgyti tam tikrų specifinių žinių, nes vaiko globa ar įvaikinimas yra tokia specifinė sritis [I4]; Ir tos žinios leidžia šeimoms, kurios įvaikina arba globoja geriau suprasti tą vaiką [I4]”*.

Kita aktuali mokymų pagal GIMK programą svarba yra vaiko elgesio priežasčių supratimas, dėl ko kyla tam tikri sunkumai globoje: *“<...> suprasti jiems kylančias problemas <...> [I1]; <...> geriau suprasdami vaiką, suprasdami jo elgesio tas priežastis gali geriau tvarkytis, nepriimti kažkokių dalykų asmeniškai, nenusivilti vaiku, suprasti jo poreikius, jo situaciją suprasti jo poreikį bendrauti su biologine šeima, kas <...> neretai šeimai yra sudėtinga [I4]”*. Pažymėtina, kad suprasti globojamo vaiko elgesio priežastis ir motyvus yra labai svarbu, kadangi šie vaikai atsineša didžiulę neigiamą patirtį, netekčių išgyvenimus ir globoti ar įvaikinti svetimą vaiką yra didesnė atsakomybė bei kitokios pareigos, nei auginti biologinius vaikus (Giedrimas, 2014).

Informantai, tai pat, pabrėžė, kad GIMK programa reikalinga tiems asmenims, kurie dvejoja dėl globos ar įvaikinimo, todėl turi galimybę pabandyti, įsijausti į globėjo (rūpintojo) vaidmenį, išgyventi tam tikrus patyrimus: *“Šita programa reikalinga visiems, kurie nori, svarsto ar dvejoja dėl vaikų globos, pasitikrinti, pasimatuoti, <...> [I1]; <...> programa yra labai reikalinga, <...>, kad <...>, kiekvienas žmogus galėtų, nu, ir pasimatuot, ir įvertinti ar iš tiesų jisai yra pajėgus ir norintis tapti globėju, <...> tu gali apsvarstyti, koks tai yra sudėtingas darbas ir ar tu esi tam pasiruošęs [I6]”*. GIMK mokymų pirmojo etapo metu norintiems globoti (rūpintis) ar įvaikinti asmenims suteikiama galimybė pasitikrinti savo sprendimo tvirtumą bei gebėjimus tą sprendimą įgyvendinti (Giedrimas, Z., Ignatovičienė, S., Breidokienė, R., Ignatovič, E., 2013).

Taip pat, tyrimo dalyviai GIMK programos reikalingumo svarbą sieja su pagalbos gavimu, kai globėjai (rūpintojai) žino ir gali kreiptis į patyrusius specialistus: *“<...> tapus globėju, kreiptis pagalbos, žinot, kur gali kreiptis ir ko gali sulaukti [I1]”*. Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių rengimas nesibaigia tik pradinių mokymų baigimu, jie gauna tęstinę pagalbą ir paramą, tęstinių mokymų galimybę, teikiamos individualios konsultacijos (Giedrimas, 2014).

Kadangi GIMK programa yra pagrindinis GIMK mokytojų darbo įrankis, informantai vertindami šią programą išskyrė jos privalumus ir trūkumus. Pirmiausia, privalumais jie laiko mokymų struktūruotumą, teorijos ir praktikos sąsajas: *“<...> mokymai yra sustyguoti, sudėlioti,*

daug teorijos, daug praktikos, <...>. [I5]”; aktyvių mokymo metodų taikymą skatinant programos dalyvių aktyvų dalyvavimą diskusijose, pratybose, dalijimąsi savo išgyvenimais, bei patirtimi: “Smagu, jog mokymai parengti ne paskaitų tokių skaitymo ir klausymo būdu, o tokio intraaktyvi medžiaga, kur žmonės taip medžiagą, tiesiog, perleidžia per save, per savo jausmus, daro tokius kaip ir namų darbus. [I3]”; mokymų proceso tobulėjimą: <...>, pats procesas, ištiesų, tobulėja. Galbūt su ateinančiomis naujovėmis, ar ne, yra dar tam tikrų trūkumų, kol pati visa sistema įsivažiuos ir atsiras <...> patirtis, kaip pritaikyti ir kaip <...>pritraukti žmonių, norinčių ypatingai dirbti su vaikais globos srityje, ta prasme, būti globėju <...> [I6]; būsimų globėjų (rūpintojų) požiūrio į GIMK mokymus pasikeitimą: “Dauguma ateina į mokymus su tokia nuostata, kad, kas čia per nesąmonė, atsėdėsiu valandas ir išeisiu. <...>, maždaug, ties trečiu, ketvirtu susitikimu, jau požiūris šiek tiek keičiasi. [I5]”.

Tyrimo dalyviai išskyrė ir GIMK programos trūkumus, jos tobulinimo svarbą. Labiausiai pabrėžiamas atnaujintos GIMK mokymų programos išsamumo trūkumas. Tyrimo dalyviai pabrėžia, kad ankstesnė GIMK programa (2008 m.) buvo platesnė, daugiau susitikimų, kurių metu turėjo galimybę padiskutuoti, aptarti rūpimus klausimus, ko naujoje 2018 m. programoje pasigendama: *“Įvadiniai GIMK mokymai, kurie buvo iš dešimt susitikimų trukmės buvo išsamesni, nei dabartiniai pagrindiniai septynių susitikimų [I1]; Ankstesnė programa, <...> buvo išsamesnė, platesnė. <...> pagal naują, kurią teoriją mes mokom, yra daugiau struktūruota, neišsiplečianti [I2]”.*

Tyrimo dalyviai pastebi, kad trūksta laiko diskusijoms, aptarimams, netgi būsimo globėjo (rūpintojo) pažinimui: *“Nors ir užsiėmimų buvo daugiau, bet per tuos užsiėmimus galėjom labiau pažinti tas šeimas, asmenis, kurie kreipiasi dėl vaikų globos, galėjom daugiau laiko skirti diskusijoms, praktiniams užsiėmimams [I2]; <...>, gal reikėtų joms (temoms – aut. pastaba) skirti daugiau laiko ar ne vieno tikrai susitikimo, nes, na, iš to vieno susitikimo kitą kartą negali, na, perteikti tų žinių <...> kurios gali tikrai labai naudingos pačiam globėjui pačioje globos pradžioje [I6]”.*

Pažymėtina, kad 2018 m. GIMK mokymų ir konsultavimo programa atnaujinta, turi šiek tiek pasikeitimų. Atnaujintą programą sudaro mokymai pagal Pagrindinę globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, įtėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programą (toliau – Pagrindiniai mokymai), pagal Specializuotą asmenų, siekiančių teikti socialinės priežiūros paslaugas, ir bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programą (toliau – Specializuoti mokymai), mokymai pagal Artimųjų giminaičių rengimo vaiko globai programą bei mokymai pagal Tęstinę globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, įtėvių bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo

programą (toliau - Tęstiniai mokymai) (Vadovo knyga, 2018). Norintys tapti globėjais (rūpintojais) ar tėviais asmenys turi baigti Pagrindinius mokymus, kuriuos sudaro 7 temos:

- *I dalis. Įvadas į tėvių ir globėjų (rūpintojų) rengimo programą GIMK.*
- *II dalis. Atvirumas ir bendradarbiavimas.*
- *III dalis. Vaiko raidos sunkumų kompensavimas.*
- *IV dalis. Vaiko elgesio problemos ir sutrikimai. Jų įveika.*
- *V dalis. Išsekimas. Prevencija ir intervencija.*
- *VI dalis. Globojamų vaikų traumos ir krizės.*
- *VII dalis. Pasirengimas pokyčiams (Vadovo knyga, 2018).*

Kalbant apie atnaujintos GIMK programos mokomąją medžiagą, informantai pastebi, jog temos suskirstytos neadekvačiai, taip pat, kai kurios užduotys ne tik atestuotiesiems socialiniams darbuotojams, bet ir būsimiems globėjams (rūpintojams) yra sunkiai suprantamos: *“Reiktų keisti kai kurias temas GIMK temoje, kurios yra paruoštos, mano manymu, gal ir giliai, bet nepritaikytos pravedimui žmonėms, kurie, na ten, pavyzdžiui, yra įdėta kvėpavimo pratimų, razinkos (razinos – aut. pastaba) valgymo pratimų, <...>. Kai kuriems vyresnio amžiaus žmonėms tai sunkiai suvokiami pratimai. Ir ne visos temos man yra priimtinos ir lengvai pradedamos. Galima būtų peržiūrėti dar tą medžiagą [I3]; <...> yra tokių pamąstymų, kiek, kurios temos, galbūt, ne visai lygiavertiškai išdėstytos. <...>, kai kurios dalys yra perpildytos informacija, tarkim, ketvirtas susitikimas yra labai negausus, toksai, visko jame yra - ir auklėjimas, ir netektys, ir prierašumas. <...>, labai svarbios temos sudėtos į vieną susitikimą. O, tarkim, penktam susitikimui yra <...> kalbama apie stresą ir tik apie stresą [I4]”.*

Atkreiptinas dėmesys, kad ankstesnėje programoje vienam susitikimui buvo skirta tam tikra, dažniausiai, viena tema ar problema, kuri buvo aptariama plačiau, pvz., temoms apie netektis, apie prierašumą, apie auklėjimą ir kt. buvo skiriama po vieną susitikimą (Vadovo knyga, 2008). Atnaujintoje GIMK programoje IV dalis skirta daugiau nei vienai problemai nagrinėti: vaikų elgesio problemų ir sutrikimų supratimui ir jų įveikai, drausminimo priemonėms aptarti, vaikų patirtų netekčių ir gedėjimo proceso aptarimui (Vadovo knyga, 2018). Galima manyti, jog atestuotiesiems socialiniams darbuotojams kai kurios temos yra svarbesnės ir joms norėtų skirti daugiau laiko, nei kitoms.

Kitas svarbus pastebėjimas, jog GIMK mokymų užsiėmimų pradžia neatitinka įstatyme numatytų terminų: *“Dabar, paskutiniu metu, išvelgiu daug trūkumų, kur įstatymai kertasi su pačia GIMK metodika, GIMK užmanymu ir sumanymu <...>, atsiranda reikalavimas, jog pareiškėjui padavus dokumentus, reikia atlikti jo mokymą per keturiolika dienų. Ryšium su tuo, nesusidaro grupės ir grupės yra labai mažos, <...> [I3]”.* Vadovaujantis Vaiko globos organizavimo nuostatų 22.3 punktu, mokymai privalo įvykti ne vėliau kaip po 14 kalendorinių

dienų nuo teigiamo sprendimo dėl fizinio asmens, norinčio tapti vaiko globėju (rūpintoju) tinkamumo, dokumentų, duomenų ir informacijos pateikimo Tarnybos atestuoties asmenims dienos (Vaiko globos organizavimo nuostatai, 2018). Tačiau kasdienybėje nesusidaro pakankamas skaičius globėjų (rūpintojų) dalyvių, o tai reiškia, jog mokymų grupė bus maža: *“grupės yra labai mažos, tarkim, penkios šeimos. Jeigu jie praklauso bazinius mokymus ir iš jų lieka, tarkim, kokie du asmenys, kurie ketina būti profesionalais, reiškia, profesionalai lieka kokie du žmonės. <...> dviem žmonėm vesti grupinio mokymo visą medžiagą yra begalo sunku [I3]”*. Mokymų medžiaga yra daugiau skirta grupiniams užsiėmimams (Giedrimas ir kt., 2013), todėl tyrimo dalyviai išreiškė nepasitenkinimą, nes nedidelei dalyvių grupei medžiagą reikia pritaikyti, perdaryti, pakoreguoti, kas, išties, užima daug laiko. Ši informantė, taip pat, pažymi, jog tokiu atveju atsiranda rizika, jog mokymai kiekviename rajone tampa skirtingi, pagal skirtingą medžiagą ir siekiamybė sukurti vieningą globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymo ir konsultavimo programą tampa menkesnė: *“Dėlto, per visą Lietuvą vėl medžiaga gali tapti savotiška, nes atsiranda daug GIMK subjektyvumo, kas reikalinga, kas nereikalinga ir išlieka tas nuogąstavimas, kad ta tokia programa iš tos vieningos gali vėl tapti gimkistų autoriniais darbais [I3]”*.

Tyrimo dalyviai pastebi, kad trūksta visuomenės informavimo apie tai, kas yra vaiko globa, kas yra Globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymo ir konsultavimo programa, kam ji reikalinga: *“<...> visuomenė neparuošta apie tą dalyką, nesupažindinta ir nežino, nes visi labai galvoja, kas čia, mokymai - ateisiu, išklausysiu ir, iš viso, kam man čia to reikia [I5]”*. Be abejo, svarbu keisti visuomenės požiūrį į globojamus vaikus ir juos globojančius asmenis. Tai yra vienas iš institucinės globos pertvarko tikslų – skatinti visuomenės vertybinių nuostatų kaitą ir formuoti teigiamą visuomenės požiūrį į vaikus, kurie gyvena globoje ar yra įvaikinti (LR SADM įsakymas dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo, 2018). Globojami (rūpinami) vaikai stigmatizuojami dėl visuomenėje vyraujančio neigiamo požiūrio į skurdą ir įvairias socialines rizikas patiriančias šeimas, o neigiamas visuomenės požiūris į vaikų globos namus ar globos (rūpybos) sistemą sudaro prielaidas neigiamam požiūriui ir į globojamą (rūpinamą) vaiką, dėl tokio visuomenėje vyraujančio neigiamo požiūrio asmenys baiminasi tapti vaiko globėjais (rūpintojais) ar įvaikinti vaikus (LR SADM įsakymas dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo, 2018). Tam, kad visuomenės vertybinės nuostatos keistųsi teigiama linkme, reikia skatinti gerųjų globos pavyzdžių viešinimą, GIMK programos naudą būsimiems globėjams (rūpintojams) ir tėviams.

Apibendrinant, galima pastebėti, jog tyrimo dalyviai Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programą vertina pakankamai gerai. Informantai mano, jog GIMK mokymų ir konsultavimo programa yra tikrai reikalinga ir naudinga, siekiant tinkamai parengti globėjus (rūpintojus), suteikti jiems daugiau žinių bei galimybę pabandyti įsijausti į globėjo (rūpintojo) vaidmenį. Visgi, tyrimo dalyviai šiek tiek nusivylę atnaujintos GIMK programos pateikimu, išvelgia tam tikrų aspektų, kuriuos, jų požiūriu, reikėtų peržvelgti bei patobulinti. Tyrimo dalyviai norėtų skirti daugiau laiko grupiniams užsiėmimams, būsimų globėjų (rūpintojų) pažinimui. Taip pat, išvelgia visuomenės informavimo stoką apie globos sistemą bei globėjų (rūpintojų) parengimą.

5.2 Atestuotų socialinių darbuotojų, dirbančių pagal globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programą veiklos ypatumai

Tyrimo metu siekta atskleisti atestuotų socialinių darbuotojų, dirbančių pagal globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programą, veiklos ypatumus. Išanalizavus tyrimo duomenis buvo išskirtos šios kategorijos: atestuoto socialinio darbuotojo parengimas dirbti pagal GIMK programą, GIMK specialisto asmeninės savybės reikalingos darbui su būsimais globėjais (rūpintojais), GIMK specialisto bendrieji ir profesiniai įgūdžiai reikalingi darbui su būsimais globėjais (rūpintojais), GIMK specialisto darbe kylantys iššūkiai ir jų įveika, motyvuojantys aspektai darbe bei atestuotų socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimas (4 lentelė).

4 lentelė. Atestuotų socialinių darbuotojų, dirbančių pagal globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programą veiklos ypatumai.

Kategorija	Subkategorija
Atestuoto socialinio darbuotojo parengimas dirbti pagal GIMK programą.	Teigiamas būsimų socialinių darbuotojų mokymų vertinimas
	Būsimų socialinių darbuotojų mokymų trūkumai
GIMK specialisto asmeninės savybės reikalingos darbui su būsimais globėjais (rūpintojais)	Empatija
	Tolerancija
	Atvirumas
	Įžvalgumas
	Lankstumas
GIMK specialisto bendrieji ir profesiniai įgūdžiai reikalingi darbui su būsimais	Bendravimo įgūdžiai
	Konfliktų valdymo įgūdžiai

globėjais (rūpintojais)	Komandinio darbo įgūdžiai
	Konsultavimo įgūdžiai
	Žinių atnaujinimas, profesinis tobulėjimas
GIMK specialistui kylantys iššūkiai darbe ir jų įveika	Susiję su globėjais (rūpintojais)
	Susiję su darbuotoju
	Didelis darbo krūvis ir menkas atlygis
	Neigiamas visuomenės požiūris į globojamus vaikus, į globėjus (rūpintojus) bei į pačią globos sistemą
	Pagalba sprendžiant iššūkius iš kitų GIMK specialistų
	Supervizijos
	GIMK asociacija
Motyvuojantys aspektai darbe	Laimingas vaikas globėjų (rūpintojų) šeimoje ir laiminga globėjų (rūpintojų) šeima
	Nemonotoniškas darbas
Kvalifikacijos kėlimas	Organizuojamuose GIMK specialistams mokymuose.
	Savo iniciatyva įvairiuose mokymuose skirtuose socialiniams darbuotojams
	Supervizijose

Tyrimo dalyviai pasisakė apie atestuotų socialinių darbuotojų parengimą šiam darbui. Dalyviai mano, kad teorinis ir praktinis parengimas buvo pakankamai geras: *“Šiaip tai, iš dalies, visai neblogai. Jeigu sakyti, reiktų vertinti iš dešimt, tai gal būtų devyni [15]. <...> pats ir teorinis, ir praktinis parengimas pačiai man, kaip GIMK mokytojai, <...>, išties, paliko labai didelį įspūdį. <...>ėjau pakankamai skeptiškai nusiteikusi, <...>. Tai, išties, šitie mokymai tai ir man pačiai tokį tam tikrą perversmą ir pačios susimąstyme sukėlė ir ypatingai požiūrį pakeitė į globą, į globos procesą, <...> [16]”*. Tačiau vienas informantas įžvelgė vieną silpnąją vietą. Jo nuomone, teorinis ir praktinis pasirengimas yra pakankamai geras, tačiau darbo kokybė nukenčia dėl tam tikrų aspektų, pvz., darbo užmokesčio dydis, darbo laikas: *“Manau, kad pasirengimas geras, tačiau darbo kokybę lemia mažas atlyginimas, darbas po darbo valandų [11]”*; Apie darbo užmokestį tyrimo dalyviai užsimena keletą kartų, tai rodo, kad yra ryškus nepasitenkinimas atlygiu už vykdomą darbą.

Informantai specialistų parengimo procese išvelgia daugiau trūkumų: *“Tai, kaip ir sakiau, teorinis parengimas yra tas, kad medžiaga, kurią mum Ministerija davė ir pritaikė, reikia pasiruošti pačiam ir prisitaikyti individualiai. Tas nėra labai pagirtina [I3]; Na, teorinis parengimas gal jisai ir pakankamas, <...>, gal į tai ir labiausiai orientuoti buvo mokymai, kad perteikti tą medžiagą, tą vat mokomąją dalį. Bet ne tik iš to susideda GIMK specialisto darbas, ne tiktai mokymai, bet ir vertinimas, kas yra be galo svarbi sritis [I4]; Tik tai tiek, kad mes esam neparuošti visiškai konsultuoti [I5]”*. Informantai pasigenda konsultavimo įgūdžių lavinimo, kaip prieiti prie žmogaus, kurį reikia įvertinti. Vertinimo procesas nėra visiškai objektyvus, kadangi dalyvauja socialinis darbuotojas su savo vertybėmis, asmenine ir profesine patirtimi, emocijomis, kas prisideda prie galutinio įvertinimo (Kukauskas, 2013). Galima pastebėti, jog tyrimo dalyviams šiek tiek trūko analitinių įgūdžių lavinimo, kaip atpažinti būsimų globėjų (rūpintojų) ar įtėvių tikruosius motyvus, jų vertybes, stipriąsias ir silpnąsias vietas. R. Kukausko (2013) metodiniame leidinyje pabrėžiama, kad geram įvertinimui reikalinga praktika, o geros praktikos raktas yra refleksija – tai savo patirties ir praktikos apmąstymas. Socialinio darbuotojo refleksija apima savo daromos įtakos, tikėjimo, įsitikinimų suvokimą (Kukauskas, 2013). Kitaip tariant, kokia mūsų sąveika su būsimu globėju (rūpintoju) ar įtėviu, kokią įtaką mes galime padaryti vertinant jų tinkamumą.

Vėlgi, teigiama, kad reflekyvios praktikos pagrindas yra reguliarios supervizijos (Kukauskas, 2013). Tačiau tyrimo dalyviai pastebi, kad supervizijų trūksta: *“O trūksta, <...> tokių susitikimų, grupinių, kada <...> susitikdavom su savo kolegom, su mokytojais ir būdavo tokie aptarimai sunkesnių situacijų, prisiminimas, galbūt, tos pačios teorijos ir tų visų praktinių dalykų. Tai supervizijų, galbūt vat, trūksta. Galėtų būt dažnesnės [I2]; <...> galėtų vis atnaujinti žinias, pasidalinti, ane, savo patirtim ir, galbūt, nu, kai kurias problemas taip galėtų spręsti ir atrasti, ane, sprendimo būdus sudėtingose situacijose. Tai, manau, kad vat šito reikėtų daugiau, <...> [I6]”*.

Tyrimo dalyviai, taip pat, pasisakė apie tai, koks turi būti atestuotas socialinis darbuotojas, galintis dirbti su būsimais globėjais (rūpintojais) ir įtėviais bei, kas padeda užmegzti artimą ryšį su globėjais (rūpintojais) ar įtėviais. Tyrimo dalyviai išskyrė pagrindines asmenines savybes, kurios yra svarbios specialistui, rengiant globėjus (rūpintojus) ir įtėvius. Tai empatija: *“Tūrėtų būt empatiškas, galbūt, kad labiau pažintų tą žmogų, suprastų, ką jis jaučia, kuom jisai gyvena, kokios jo vertybės [I2]; Nežinau, man empatija labai turi būti žmonėm [I5]; <...> empatija, <...>, labai svarbi ir tas atjautimas, <...> [I6]”*. Analizuojant mokslinę literatūrą pastebėta, jog globėjams (rūpintojams) ir įtėviams svarbiausia yra emocinė parama iš specialisto (Brown, Sebba, Luke, 2014). Empatija GIMK specialistui padeda užmegzti tvirtą ryšį su globėju

(rūpintoju): *“Gebėjimas empatiškai reaguoti į žmogų, bet čia čia jau yra vidinės tokios žmogaus savybės, kažkokios duotybės užmegzt santykį [I3]”*.

Svarbi darbuotojo savybė yra tolerantiškumas: *“GIMK specialistas turi būti <...> empatišku, tolerantišku [I1]; toleracija, <...>, nes kiekvieno gyvenimo būdas skirtingas, kiekvieno vertybės, <...> ir supratimas yra skirtingas. Tai, tiesiog, priimti tuos žmones tokius, kokie jie yra ir padėti atrasti jiems tas stiprybes, kaip globėjų būsimų [I2]; tolerancija labai turi būti, kad neskubėt žmogaus nurašyti, nuteisti, <...> [I5]”*.

Tyrimo dalyviai paminėjo pasitikėjimo ir atvirumo svarbą kuriant santykį su globėju (rūpintoju): *“Svarbiausia yra neišgąsdinti globėjų pristatant GIMK programą, tačiau, tuo pačiu, reikia atvirai kalbėti apie galimas problemas ir iššūkius globoje [I1]; Pasitikėjimu, galbūt, grįsti santykiai, kad žmogus, globėjas žinotų, kad jisai betkada gali kreiptis, sulaukti pagalbos, bus suprastas [I2]; <...> svarbu geras kontaktas - tai viso ko pradžia. Gerai užmegsi kontaktą, atsiras abipusis pasitikėjimo santykis ir visada tai duos kokybę [I3]; Svarbu <...> pats kontaktas, kuris susiformuoja ryšys, nes su vienu būna iš karto nuo pirmos konsultacijos, nuo pirmo susitikimo susiformuoja tas, nu, pasitikėjimas <...> kaip specialistu [I5]; <...> atviras bendravimas padeda palaikyti ryšį, na, ir pakankamai artimą tada tą ryšį, tokį atvirą, <...>, kaip specialisto <...> su klientu [I6]”*.

Taip pat, svarbiomis savybėmis išskiriamas įžvalgumas bei lankstumas: *“<...> specialistas turi, na, iš tam tikrų detalių ir iš visumos, na, nusipiešti tą realų vaizdą, nes, na, ne tą, kurį mums pateikia, bet tas, kuris yra realus [I4]; turėtų būti pakankamai įžvalgas, kad gebėtų <...> pamatyti problemas, nes <...> tai yra labai, <...> tokia ypatinga grupė ir ypač vaikai, <...> turėję labai negatyvių tokių patyrimų savo gyvenime, išgyventų traumų, kur <...> pastebėti ir suteikti tikslingai pagalbą, <...> būna sudėtinga [I6]; <...> gebėjimas keisti netgi savo nuostatas, <...> lanksčiau žiūrėti į kaikurias problemas ir jas priimti [I6];*

Svarbią reikšmę tyrimo dalyviai teikia bendriesiems ir profesiniams įgūdžiams. GIMK specialistas privalo būti bendraujantis, nes tai palengvina atrasti kontaktą su būsimu globėju (rūpintoju) ir įtėviu: *“Geri bendravimo ir komunikavimo įgūdžiai. Tik tai taip [I3]; <...> bendravimo ryšio formavime, nes vistiek, labai svarbus tas ryšys užmegzti su šeima, <...> kad šeima nebūtų įsitempusi, patikėtų specialistu, <...> ką jisai dėsto teorijoje, tai bei atsivertų individualiuose susitikimuose, <...> [I4]; turi būt <...> bendraujantis žmogus, norintis ir gebantis atliepti kito poreikį ir jį suprasti [I6]”*.

Svarbu bendrauti, tačiau nemažiau svarbu mokėti išklausti asmenis, kurie nori tapti globėjais (rūpintojais) ir įtėviais arba jau jais esantys: *“<...> jeigu, GIMK specialistas negeba megzti kontakto, negeba išklausti, negeba išgirsti, tai jisai negali ir tos realios situacijos pamatyti <...>, klausymas yra irgi labai svarbus [I4]; Jisai turi turėti gebėjimą išklausti,*

gebėjimą patarti [I5]; <...> labai svarbu būti geram klausytojui, nes <...> per tą aktyvų klausymą <...> ir išvelgi visas problemas [I6]”.

Neretai grupėje gali pasitaikyti žmonių, kurie sunkiai priima informaciją, priešinasi arba yra kategoriški ir laikosi savo nuomonės, dėl to, kartais gali kilti konfliktiškų situacijų. Interviu metu informantai pastebėjo, jog atestuotas socialinis darbuotojas turi mokėti dirbti su grupe, turėti konfliktų valdymo įgūdžių: “<...> gebėjimas bendrauti su auditorija, su grupe darbas, nes mokymai vyksta grupiniuose susitikimuose. <...> grupės valdymo irgi tam tikros technikos svarbios, nes kartais būna prieštaraujančių, na, trukdančių grupės darbui, replikuojančių nuolat, na, reikia valdyti tą situaciją, nes, jeigu paleisi visiškai, tai nevyks joks darbas. Bet negali ir perlenkti, vistiek turi tą kažkokį draugišką atmosferą palaikyt grupę, kad būtų visiem gera ir visi jaustųsi saugiai [I4]”. GIMK mokymų programoje akcentuojamas jaunos emocinės aplinkos palaikymas, kad grupės nariai jaustųsi ramiai ir saugiai, svarbu aiškiai ir taktiškai teikti siūlymus ar pastebėjimus koreguojant grupės veiklą (Vadovo knyga, 2018).

GIMK mokymų metu atestuoti socialiniai darbuotojai dirba dviese, jie pasiskirsto vaidmenimis, pasidalina atsakomybėmis ir yra lygiaverčiai partneriai vedant mokymus būsimiems globėjams (rūpintojams) ir tėviams (Vadovo knyga, 2018). Komandinio darbo įgūdžius įvardino ir tyrimo dalyviai: “GIMK specialistas turi <...> būti įgudęs dirbti grupinį, komandinį darbą [I1]; Gimkistas <...> negali vykdyti kitų veiklų, kuriam jis nėra kompetetingas. Pavyzdžiui, <...>, nukreipi vaiką ilgalaikiai terapijai, yra bendradarbiavimas su psichologais, terapeutais, su dailės koku užimtumu, ar ne. Tai yra komandinio darbo principas [I3]; Turi tokį gebėjimą turėti, kaip dirbti komandoje, nes vienas jisai nieko nepadarys. Ir, kad pasidalinti darbu, ir, kad mokėti, nu, kad ir su kitais specialistai bendradarbiauti, <...>, siekiant vieno tikslo [I5]”.

Taip pat, svarbu bendrauti ir dirbti komandoje kartu su būsimu arba esamu globėju (rūpintoju): *Paprastai, tai, na, su globėjais užmezgam ryšį per tuos įvadinius mokymus <...>. Akcentuojam tai, kad ir Jūs (globėjai – aut. pastaba) save turit įsivertinti, Jūs geriausi ekspertai, geriausiai save pažįstat. Ir Jūs turit patys, tikrai, labai gerai pasverti, gaudami vat šitą mūsų teikiamą informaciją. <...> niekada nepabrėžiam to, kad, na, viskas nuo mūsų priklauso, <...> mums svarbu bendradarbiauti ir atrasti tas Jūsų stiprybes, Jūs turit mums jas parodyti<...>. Kad mes turim būti bendradarbiai [I4]; Man tai yra svarbu, <...> bendravimas, pakankamai atviras bendravimas. Ir dažnai tą akcentuoju, kad, <...> turim kalbėtis ir per kalbėjimąsi, na, tada tu gali suprasti, ištiesų, su koku lūkesčiu ateina globėjas, <...> [I6]”. Globėjai (rūpintojai) jaučiasi vertinami, kai jie dalyvauja globos procese kartu su atestuotais socialiniais darbuotojais, yra atsižvelgiama į jų nuomonę, pasiūlymus (Brown, Sebba, Luke, 2014).*

Informantai, kaip svarbų GIMK specialistui reikalavimą dažniausiai įvardino nuolatinį žinių atnaujinimą, profesinį tobulėjimą: *“GIMK specialistas turi nuolatos kelti savo kvalifikaciją [11]; GIMK specialistas turėtų pats būt nuolat atnaujinantis žinias, apsisikaitęs, begalo iškalbingas, turintis drąsos priimti kitokią nuomonę, ir tam reikalingas, tikrai, pasiruošimas [13]; <...> tas mūsų gebėjimas atpažinti problemą labai anksti, ją išvelgti, tai ateina <...> per tam tikrus mokymus, ane, ir apmokymus [16]”*. Atestuotas socialinis darbuotojas dirbantis pagal GIMK programą, privalo nuolat domėtis globos ir įvaikinimo aktualijomis tiek visoje valstybėje, tiek savo rajone ir su tais duomenimis supažindinti mokymų grupę (Vadovo knyga, 2018). Svarbu domėtis statistiniais duomenimis, teisės aktų pakeitimais (Vadovo knyga, 2018).

Nemažiau svarbus kiekvieno kompetetingo specialisto bruožas yra įgytas išsilavinimas. Viena informantė interviu metu pabrėžė, tai, jog atestuotas socialinis darbuotojas, jos nuomone, privalo turėti magistro laipsnį: *“GIMK specialistu gali tapti turintis socialinį išsilavinimą, psichologinį... žmogus, tačiau, manau, to nepakanka ir GIMK specialistas turėtų turėt magistro laipsnį arba vyresnio socialinio darbuotojo laipsnį, kadangi darbas su globėjais, tai nėra darbas su rizikos asmenim <...>. Į globą ateina labai išsilavinę žmonės, turintys patys aukštus pasiekimus, keliantys ir kitiem nemenkus reikalavimus, ypač lektoriam, medžiagos išdėstymo metu jie linkę diskutuoti, kelti klausimų ir laukti į juos kompetetingų atsakymų [13]”*. Šiuo metu pagal Asmenų, siekiančių įgyti teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimą (2017) reikalaujama, kad atestuotas socialinis darbuotojas turėtų aukštąjį socialinių mokslų srities išsilavinimą ir nėra išskiriama daugiau išsilavinimui skirtų sąlygų, išskyrus vienerių metų darbo patirtį.

Kalbant apie darbo patirtį, tyrimo dalyviams ji taip pat atrodo labai svarbi: *“Ir, aišku, praktika duoda šarvus [13]; Na, turi turėti tos praktikos darbe ir su vaikais, ir su žmonėm darbe [15]; Beabejo, patirtis labai daug ką sudaro šitame, manau, darbe, nes, išties, tas mūsų gebėjimas atpažinti problemą labai anksti, ją išvelgti, tai ateina per patirtį <...> [16]”*.

Kalbant apie atestuotų socialinių darbuotojų darbinės veiklos ypatumus, tyrimo dalyviai atskleidė, su kokiais iššūkiais susiduria savo darbe, kaip juos įveikia, kaip jie tobulina savo profesinius įgūdžius bei kas džiugina ir motyvuoja dirbti šį darbą. Atestuotų socialinių darbuotojų kasdienybėje dažnai kyla tam tikri iššūkiai, su kuriais tenka susidoroti, juos išspręsti. Analizuojant interviu duomenis išskirtos trys kylančių sunkumų grupės. Tai iššūkiai susiję su globėju (rūpintoju), su darbuotoju ir su išoriniais veiksniais.

Kylantys sunkumai GIMK specialisto darbe yra susiję su pačiais globėjais (rūpintojais). Asmenys, norintys tapti globėjais (rūpintojais), neretai turi nepagrįstus lūkesčius, tikisi puikaus rezultato, tačiau nevisada įvertina savo galimybes bei aplinkybes, susijusias su vaiko gyvenimu. Tyrimo dalyviai teigia, kad sudėtingiausia pakeisti būsimų globėjų (rūpintojų) ar tėvių

išankstinę nuomonę, kuri nevisada būna adekvati: *“Globėjas tikisi gauti gražų, protingą ir sveiką vaiką, todėl dar mokymų metu iššūkis yra pakeisti jų išankstinę nuomonę, bei supažindinti su galimais sunkumais ir jų įveikimo būdais [11]; <...> iššūkis tas, kai ateina žmogus, <...>, su rožiniais akiniais, <...>, naivus ir tikintis <...> einantis ta gerąja linkme, kad paims globoti vaiką, padarys jam gera, ar ne. Ir viskas bus šaunu ir gražu. <...> iššūkis - atverti jiems tas akis ir suvokti, kad, na, nevisada bus gerai ir nevisada bus taip gražu, kaip rodoma ir kaip kalbama [12]; <...> paprastai, būna lūkestis, kad turi būti, na, jei mergaitė, tai su rožiniais kaspinais ir kur pasodinau, ten ir rasiu. O jie, paprastai, tokie vaikai nebūna, kurie būna netekę tėvų globos [15]; Su pačiais globėjais didžiausias iššūkis būna, kad tu iš patirties žinai, <...> matai pagal mokymus, kad tau, nu, nesigaus globoti, ane. Tu, tiesiog, neturi tų savybių, kurios yra būtinos tam globėjui, nes tai yra svetimas vaikas. Ir, kai tu bandai įrodyti, jie - „ne, viską padarysiu, viską padarysiu“. Ir po pusmečio ta globa subyra [15]”.* Susiduriama ir su neigiamu pačių pareiškėjų nuomone į GIMK mokymus, jų reikalingumą: *“<...> susiduri su labai priešiška žmonių nuomone, kad nesąmonė, nes jiems atrodo, kad tai yra natūralu (globoti ir auginti vaiką – aut. pastaba) [15]”.*

Kiti iššūkiai susiję su globėju (rūpintoju), tai krizinės situacijos šeimoje, pagalbos teikimas: *“Gal didžiausi iššūkiai <...> kada vaikui būna labai sunku ir globėjui patampa sunku su tuo susitvarkyti, kada jisai nebežino, kaip, na, tam tikrose situacijose, tarkim, kai vaikas maištauja, elgtis, ane [16]”;* bei globėjų (rūpintojų) amžius: *“<...> kalbėti su vyresnio amžiaus globėju apie paauglystę ir kaip tam vaikui padėti [12]”.* J. Brown, J. Gerrits, L. Anderson (2017) tyrime išvelgta, jog neretai specialistams yra sudėtinga teikti paramą globėjams (rūpintojams) ir tuo pat metu stebėti ir vertinti globėjų (rūpintojų) netinkamus poelgius. Iššūkis atsiranda tuomet, kai reikia išlaikyti globėjo (rūpintojo) pasitikėjimą (Brown, Gerrits, Anderson, 2017).

Taip pat, vienai informantei iššūkis yra perprasti ir pažinti pareiškėjų šeimą, sunkumas yra prognozuoti tolimesnę globos eigą, susidoroti su atsirandančiomis abejonėmis ir tinkamai įvertinti šeimą: *“<...> sunku pamatyti šeimą, sunku ją pažinti, sunku prognozuoti, kaip jai seksis ir kartais, vat turim daug nuogąstavimų, <...> daug abejonių dėl šeimos <...>. Nežiūrint to, kad mes labai turėjom daug abejonių, nuogąstavimų ir tokių pasvarstymų dėl tinkamumo, tai šeimai sekasi puikiai. O priešingai, būna taip, kad atrodo puiki šeima ir viskas ten gerai, susidūrę su kažkokiais sunkumais, šeima nulūžta, <...> [14]”.*

Analizuojant interviu duomenis išvelgti su atestuoto socialinio darbuotojo darbu susiję sunkumai, kurie daro įtaką kokybiškam GIMK specialisto darbui. Tyrimo dalyviai išsakė pastebėjimus apie darbo užmokesčio dydį, kurį gauna atestuotas socialinis darbuotojas. Informantai įsitikinę, kad GIMK specialisto darbo užmokestis neatitinka jam keliamų reikalavimų bei darbo krūvio: *“tačiau darbo kokybę lemia mažas atlyginimas, darbas po darbo*

valandų [11]; Yra ir orumo principas pažeistas, kai GIMK specialisto atlygis yra mažesnis už globėjo gaunamą atlygį, globojant vaiką. Na, tai šiek tiek žemina, kad reikia teikti paslaugas, konsultuoti ir žinai, kad tavo viskas įvertinta žymiai menčiau, negu tas globėjas, kuris jau tą vaiką globoja. Aišku, tai labai kilnus darbas, sunkus, bet mūsų irgi, manau, atsakingas ir galėtų būt vertinamas oriau [13]; Dabar atsiradus Globos centrui, tai mes nebesuvokiam šitų krūvių ir šitos galimybės dirbti kokybiškai, kai yra keturiasdešimt vaikų vienam žmogui ir jų lankomumas. Reikia atlikti giminaičių vertinimus, reikia daryti mokymus, yra krizinių atvejų, reikia daryti palydėjimus, yra laikinos globos, kur reikia intensyvios įžvalgos, kur yra nuolatinės globos. Nu ir vienam žmogui... Įstaigoj vienas automobilis yra tiktai, ir kartais tenka, jeigu važiuot su viešuoju transportu iki šeimos, tai gali užtrukti ir visą dieną, jeigu gyvena atokioj vietoj šeima. Viską reikia aprašyti. Tai, man atrodo, truputėlį neadekvačiai yra paskaičiuoti krūviai. Ir dėlto gali, nu, stipriai nukentėti kokybė [13]”.

Taip pat, pastebėta, jog GIMK specialisto statusas nėra aiškus ir tai, gali mažinti motyvaciją dirbti kokybiškai: “Motyvaciją sumenkino gimkininkų įvardinimas kaip GIMK atestuoti asmenys [11]”.

Kitas, gana svarbus iššūkis, kylantis atestuotų socialinių darbuotojų kasdienybėje yra neigiamas visuomenės požiūris į globojamus vaikus, į globėjus (rūpintojus) ir į pačią globos sistemą: “<...> visuomenės nuomonė, kas čia per specialistas, naujovė Lietuvoj. <...> maždaug, tas, ten, kur nori vaikus parduot. <...> puola žmonės, galbūt, pačią sistemą, o mes, kadangi esam tos sistemos dalis, tai turim kaip ir būt, nu, jų požiūriu, nešti atsakomybę už tų vaikų elgesį [15]; Tai vat, tas didžiausias, manau, iššūkis yra visuomenės požiūris. Neigiamas visuomenės požiūris į tuos vaikus, ypatingai, kurie yra globojami institucijoj [15]”.

Kalbant apie pagalbą profesiniame lauke, dauguma tyrimo dalyvių paminėjo, jog labiausiai padeda bendri GIMK specialistų susitikimai, sudėtingų situacijų aptarimas, gerosios patirties pasidalinimas: “Mes gimkistai kartais, taip pat, susirenkam ir darom sudėtingų atvejų supervizijas, bet to trūksta, ir norėtusi daugiau [13]; Kada tu pasidalini grupėj, nu tam tikra supervizijos forma, ateina daugiau tų įžvalgų, daugiau kažkokių minčių, daugiau pasiūlymų ir, tuo pačiu, tam tikras atsakomybės pasidalinimas. <...> tas pasidalinimas su kitais, tai, na, labai stipriai padeda, na, kažkaip palengvina [14]; Gal tas bendradarbiavimas su kitų rajonų gimkininkais. <...> motyvuoja, kad eiti toliau, kai pasikalbi, kad, nu, visur panašiai, plius minus, tos pačios problemos ir ta pati situacija [15]”.

GIMK specialistai dalinasi patarimais ne tik susitikimuose, bet ir socialiniuose tinkluose: “Ir turim grupę Facebook paskyroje GIMK specialistų, tai, kas susiję su pasikonsultavimu ar pasitarimu, tai vat, kaip ir neoficialius kvalifikacijos kėlimas būna ir ten, nes, na, gauni tam tikros naudingos informacijos ir patirčių iš kitų specialistų, kas padeda ir savam darbe [12]”;

Keli informantai paminėjo, jog saugumą profesinėje srityje jaučia dėl įkurtos GIMK asociacijos: *“Pastovumo ir saugumo įnešė GIMK asociacijos įsteigimas, pasijautė komandinis darbas, kuriuo siekiama gimkininkų statusą kelti, bei ginti teises, atrasti naujas galimybes [I1]”*;

Visgi, gaunamos pagalbos daugumai tyrimo dalyvių tikrai trūksta. Norėtų dažnesnių pasitarimų su kolegomis ar daugiau patirties turinčiais specialistais, trūksta profesionalių supervizijų: *“Norėtusi daugiau, aišku. Kaip ir minėjau, tų pačių supervizijų dažnesnių, galbūt, kartą per tris mėnesius, nes situacijų sunkių, ta prasme, globų situacijų, sunkių būna, jos kartojasi ir neužtenka tų kelių kartų per metus <...> [I2]; <...> trūksta to tokio skėtinio požiūrio ir paraginimo ir mums visiems rinktis ir diskutuoti daugiau, nes tai, ypač sunkus darbas, reikalaujantis emocinio tokio savęs atidavimo, <...> [I3]”*;

Tačiau nepaisant, kylančių iššūkių, atestuoti socialiniai darbuotojai džiaugiasi geraisiais pavyzdžiais, gerosiomis globos istorijomis: *“Džiugina sėkmingos globos istorijos, kada matai, kad vaikas laimingas šeimoje, šeima laiminga, suteikdama saugumą vaikui [I2]; <...> kai tu matai pasisekusią globą, matai, kad vaikas suranda namus [I3]”*; tyrimo dalyvius, taip pat, džiugina vaiko, patekusio į globą, pokyčiai: *“Džiugina vaiko pokytis, kai vaikas apsigyvena šeimoje, kai jis atsigauna ir gyja, pasveiksta ir tampa laimingas [I2]; Džiugina, kai pamatai, kaip pasikeičia vaikas, kuris atėjo <...> labai sutraumuotas. <...> Na vat, tiesiog, fiziškai pasikeičia. <...>, fiziškai pasikeičia netgi jo bruožai, akys pradeda spindėti, džiaugsmas atsiranda. Tai tas labai smagu [I4]; <...> tos vaiko laimingos akys, kai jisai atranda, patenka į šeimą ir ten, nu, viskas gerai toj šeimoj [I5]”*.

Taip pat, tyrimo dalyviai džiaugiasi tuo, jog jų darbas nėra monotoniškas, kiekviena diena yra kitokia, suteikianti galimybę bendrauti su įvairiais žmonėmis: *“<...> džiaugsmas iš bendravimo su žmogum. <...> kiekvienos dienos kitoniškumas, nes kiekvienas žmogus sutiktas yra savotiškas stebuklas, savotiškas santykis, savotiška patirtis [I3]; <...> nebūna vienodų dienų ir klientas keičiasi, ir situacijos keičiasi. Ir vat tas, kad nėra monotoniškos. <...> tos konsultacijos, tie pokalbiai, nu, kiekviena diena vis kitokia. Ir žmonės kiti, ir problemos jų kitokios [I5]”*; viena informantė džiaugiasi savo komanda, kuria pasitiki: *“Globos centro komanda, o labiausiai, <...>, stiprus vadovas, naudingas [I1]”*.

Tyrimo dalyviai pasisakė apie svarbų GIMK specialisto darbo aspektą, kuris daro didelę įtaką profesiniam tobulėjimui bei kokybiškesniam darbui su globėjais (rūpintojais) – kvalifikacijos tobulinimą. Informantai savo žinias dažniausiai atnaujina LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizuojamuose mokymuose, kurie yra numatyti GIMK specialistams. Taip pat, kvalifikaciją kelia socialiniams darbuotojams skirtuose mokymuose ar kituose seminaruose, kuriuose dalyvauja savo iniciatyva, supervizijose: *“Kvalifikaciją tai nuolat mes, <...> dalyvaujame mokymuose, kuriuos organizuoja, <...> Valstybinė įvaikinimo tarnyba. Jie*

periodiškai organizuoja GIMK specialistam mokymus kartą į metus. Ir šiaip, visą laiką esam motyvuoti kažkuriai sudalyvauti, kažkuriai kažką naujo išgirst [14]; Kvalifikaciją keliam <...> Tarnybos organizuojamuose mokymuose GIMK specialistams. Dalyvaujam ir kituose mokymuose, į kuriuos siunčia mūsų Centras. Taip pat, dalyvaujam visuose renginiuose arba kur mus kviečia, kaip GIMK specialistus. Tarkim, GIMK specialistų susitikimuose, tose pačiose supervizijose [12]; Kvalifikaciją keliu, kadangi esu socialinė darbuotoja. <...> priklauso išklausyti tam tikrą skaičių valandų. Taip pat, yra daug siūloma seminarų, kaip GIMK specialistam, tai nuolat sekam juos ir stengiamės atnaujinti savo žinias ir dalyvauti kiek tik tai kur įmanoma [13]; Kvalifikaciją, tai keliu dalyvaudama mokymuose ir netik GIMK mokymuose, bet ir kituose mokymuose, kurie, na, išties, praplečia žinias apie bendravimą su klientu, apie pagalbos proceso teikimą ir apie bendravimą su vaikais, ane, ir jų problemomis ir kaip spręsti jų problemas, kaip padėti gilinantis į jų, aišku, amžiaus tarpsnių ypatumus [16]; Socialinis darbuotojas turi išklausyti tam tikrą valandų skaičių supervizijų [13]”.

Apibendrinant, galima pastebėti, jog atestuoti socialiniai darbuotojai dirba sunkų ir atsakingą darbą, reikalaujantį daug investicijų į save, emocinės stiprybės. Užmegztas geras tarpusavio ryšys su globėju (rūpintoju) prisideda prie sklandesnio tolimesnio darbo su globėju (rūpintoju). Ši ryšį sukurti padeda netik asmeninės savybės, bet ir profesiniai įgūdžiai, turima patirtis bei nuolat atnaujinamos žinios. Geriausias žinių bei profesinės pagalbos šaltinis yra bendradarbiavimas su kolegomis, dalinimasis gerąja patirtimi. Vertinant tyrimo dalyvių pastebėjimus, galima teigti, jog sėkmingos globos istorijos atperka patirtus sunkumus.

DISKUSIJA

Gyventi šeimoje – tai prioritėtinė vaiko teisė, kuri privalo bŭti uŭtikrinta bet kuriam vaikui, ypaė be tėvŭ globos likusiam vaikui. Šią teisę uŭtikrinant svarbu, kad kiekvienas Lietuvos rajonas turėtŭ pakankamai globėjŭ (rŭpintojŭ) ar įtėviŭ. Šiuos globėjus (rŭpintojus) paŭzinti, įvertinti ir parengti vaiko atėjimui į šeimą yra sudėtingas ir gana sunkus darbas, kurį atlieka atestuoti socialiniai darbuotojai. Šie specialistai dirba pagal Globėjŭ (rŭpintojŭ) ir įtėviŭ mokymo ir konsultavimo programą GIMK. Pati programa Lietuvoje vykdoma nuo 2008 m., taėiau, kaip minėtiems specialistams sekasi dirbti pagal šią programą, informacijos yra labai maŭai.

Šio baigiamojo darbo tema šiuo metu man yra labai artima, kadangi neseniai įsiliejau į specialistŭ gretas, kurie dirba globos srityje. Su atestuotais socialiniais darbuotojais bendrauju kasdien, iš arti pastebiu, daug sunkumŭ ir dilemŭ, kurias reikia spręsti. Paklausus šiŭ GIMK specialistŭ apie jų turimą patirtį ir kaip jie vertina šį darbą, atsakymas bŭna tas pats – tai sunkus darbas, reikalaujantis didelio atsidavimo, įsijautimo į kliento problemas ieškant atsakymo, kaip suteikti reikalingą pagalbą. Visi kalbinti atestuoti socialiniai darbuotojai vieningai sutinka, jog ši globėjŭ (rŭpintojŭ) ir įtėviŭ mokymo ir konsultavimo programa yra labai reikalinga tiek bŭsimiems, tiek esamiems globėjams (rŭpintojams). Jie turi galimybę išbandyti save, apgalvoti savo sprendimą tapti globėju (rŭpintoju) ar įtėviu, gauti naudingos informacijos apie vaiko elgesio prieŭstis, ŭinių, kurios vėliau, globojant tėvŭ globos netekusį vaiką, gali labai praversti. Taipogi, suŭinoti apie tęstinę pagalbą ir paramą globėjams (rŭpintojams), tęstiniŭ mokymŭ galimybę. Tiek uŭsienio, tiek lietuviŭ mokslininkai pastebi įvairiŭ globėjams (rŭpintojams) skirtŭ mokymŭ teigiamą naudą. Mosuro, Sh., Malcolm, D., Guishard – Pine, J. (2014) tyrimo metu pastebėta, kad konsultavimo įgŭdŭiŭ lavinimas globėjams (rŭpintojams) padeda geriau suprasti globojamo vaiko psichinės sveikatos poreikius bei gali palengvinti emociškai sunkius pokalbius su globojamu vaiku, kad globotinis patirtŭ maŭesnį stresą. L. White, R. Delaney, C. Pacifici, C. Nelson, J. Whitkin, M. Lovejoy, B. K. Smalley (2014) tyrimo metu pastebėta, kad bŭsimŭ globėjŭ (rŭpintojŭ) mokymas ir paruoŭimas padeda didinti jų sąmoningumą, prapleėia ŭinias. J. E. Greeno, R. B. Lee, M. C. Uretsky, J. E. Moore, R. P. Barth, T. V. Shaw (2016) tyrime pastebėta, jog globėjŭ (rŭpintojŭ) mokymo programa naudinga sprendŭiant problemas susijusias su globojamŭ vaikŭ elgesio problemomis. Tai patvirtina ir ŭio magistro darbo tyrimo duomenys. Be to, 2018 m. VVTAĮT veiklos ataskaitoje nurodoma, jog pagrindiniŭ GIMK programos mokymŭ metu bŭsimŭ globėjŭ (rŭpintojŭ) poŭiŭris išliko pozityvus, sustiprėjo noras globoti vaiką bei pasitikėjimas savimi. Mokymŭ dalyviai įgijo ŭinių apie globą bei globos sistemą, dalis dalyviŭ atidėjo savo sprendimą vėlesniam laikui (2018 m. veiklos ataskaita, 2019).

Tyrimo metu išvelgta, jog šios GIMK mokymų ir konsultavimo programos privalumai yra mokymų struktūruotumas, medžiagos pateikimo pobūdis. Paanalizavus pačią mokymų medžiagą, t.y. vadovo, dalyvių knygas, pastebėta, kad GIMK specialistas turi paruoštą visą susitikimų struktūrą, nuo susitikimo įžangos ir pasisveikinimo iki namų darbų skyrimo. Darbotvarkės turėjimas suteikia specialistui, vedančiam susitikimus, tam tikrą stabilumą, gaires, kuriomis gali vadovautis, aptarti tai, kas yra svarbu ir nenukrypti nuo temos arba nepasakyti per mažai. Užduotys bei video filmai yra labai įdomūs, sukrečiantys, priverčiantys susimąstyti, pvz., filmas “Gegučių vaikai”, žaidimas “Raišteliai”. Kalbant apie naudojamus darbo metodus mokymų metu, tyrimo dalyviai teigiamai vertina aktyvių metodų taikymą. Įgūdžių lavinimo pagrindu paremti mokymai padeda globėjams (rūpintojams) įgyti gebėjimą susidoroti su kylančiais sunkumais, susijusiais su raidos poreikiais ar atrasti būdus, kaip spręsti elgesio bei emocines problemas (Moody, Brookes - Howell, Cannings – John, Channon, Coulman, Lau, Rees, Scourfield, Segrott, Robling, 2018).

Taip pat, vienas iš pastebėtų privalumų globėjų (rūpintojų) mokymų metu yra teorijos siejimas su praktiniais užsiėmimais. Pažymima, jog PRIDE mokymų programa remiasi kompetencijomis grįsta metodika – tai žinios ir įgūdžiai (PRIDE Digital Curriculam, 2019). Šiandien visuomenėje tėvams, auginantiesiems vaikus, keliami vis didėjantys reikalavimai, o be tėvų globos likusių vaikų globėjai (rūpintojai) susiduria su dar aukštesniais kompetencijų siekiais (Stražinskaitė, 2017). Naujausiose tėvystės mokymo programose akcentuojama ne tiek perduoti mokslines žinias auginantiesiems vaikus, kiek suteikti jiems galimybę įgyti gebėjimus savarankiškai priiimti atsakomybę už vaiko auginimą, stebėti ir analizuoti vaiko ir savo elgesį, priimti sprendimus, pasirūpinti kvalifikuota pagalba (Stražinskaitė, 2017). Be to, reflektyvus globėjų (rūpintojų) mokymas padeda jiems apsvarstyti savo emocijas, patirtis ir vertybes bei atrasti socialinę paramą (Benesh ir Cui, 2017). Šio tyrimo duomenys taip pat atskleidžia, jog aktyvūs darbo metodai mokymų metu leidžia labiau atsiskleisti būsimiems globėjams (rūpintojams), pasidalinti turima patirtimi. Tačiau, tyrimo dalyviai pastebi, kad ne visos užduotys yra suprantamos kai kuriems globėjams (rūpintojams), pvz., razinos tyrinėjimas. Tai įdomi užduotis, tačiau yra žmonių, kurie dėl tam tikrų priežasčių negali atlikti visų žingsnių, vyresnio amžiaus žmonėms sunku suprasti šią užduotį.

Taipogi, tyrimo duomenys patvirtino, jog asmenys, neretai, šių mokymų dėka pakeičia savo neigiamas nuostatas į mokymus. Z. Giedrimo (2014) atlikto tyrimo duomenys, taipogi, atskleidžia, kaip keičiasi būsimų globėjų (rūpintojų) nuostatos į tam tikrus dalykus, pvz., į globotinio biologinius tėvus, mokymų reikalingumą ar naudingumą. Pastebėta, jog didelė dalis minėto tyrimo dalyvių stokoja informacijos apie globą, o kitų dalyvių praktinė patirtis yra vienas iš naudingų informacijos šaltinių (Giedrimas, 2014).

Atliekant tyrimą, nesitikėta, kad dalyviai išsakys tiek kritikos GIMK programai, ypač atnaujintai. Ilgesnę (10 m.) darbo patirtį turinčių darbuotojų išsakyti pastebėjimai praktiškai nesiskiria nuo trumpiau dirbančiųjų (3 m.). Įgyvendinant perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 m. veiksmų plano priemonės 2018 m. buvo atnaujinta GIMK programa (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Atnaujintos GIMK programos tikslas geriau parengti budinčius globotojus vaiko laikinai priežiūrai šeimoje bei gerinti šeimynų dalyvių ir bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų kompetencijas (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Lyginant 2008 m. GIMK programą su atnaujinta 2018 m. programa yra akivaizdžių skirtumų, pradedant nuo programos išplėtimo – greta pagrindinių ir tęstinių mokymų atsirado specializuoti bei artimiesiems giminaičiams skirti mokymai (Vadovo knyga, 2018). Tačiau pagrindinių mokymų temos sukomplektuotos naujai – kai kurias temas apjungiant. Šį aspektą tyrimo dalyviai laiko trūkumu, kadangi trūksta laiko diskusijoms, būsimų globėjų (rūpintojų) pažinimui, kai kurioms, pasak specialistų, svarbioms temoms trūksta išsamumo, ko ankstenėje GIMK programoje užteko. Tyrimo dalyviai teigia, jog neretai mokymų metu tam tikrą informaciją ar užduotis panaudoja iš senesnės GIMK programos. Iš tikrųjų, nėra draudžiama GIMK specialistams kūrybiškai ruošti globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymams, tačiau viena iš kalbintų specialistų atvirauja, jog kiekvieno Lietuvos rajono GIMK specialistai pakoregavę turimą mokymų medžiagą pagal savo poreikius, gali nukrypti nuo siekiamos vieningos mokymų programos. Labai nukrypti nuo pagrindinio GIMK programos turinio, ko gero, neįmanoma, tačiau globėjai (rūpintojai) skirtinguose regionuose gali būti paruošti akcentuojant skirtingus dalykus.

Kitas tyrimo dalyvių pastebėjimas, kuris pasirodė gana logiškas, yra mokymų organizavimo atitikimas įstatymo numatytiems terminams. Remiantis Vaiko globos organizavimo nuostatų 22.3 punktu, mokymai privalo įvykti ne vėliau kaip po 14 kalendorinių dienų nuo teigiamo fizinio asmens tinkamumo tapti globėju (rūpintoju) sprendimo, dokumentų, duomenų ir informacijos pateikimo Tarnybos atestuotiesiems asmenims dienos (Vaiko globos organizavimo nuostatai, 2018). Tačiau, kasdienybėje neretai, specialistai šiuo punktu nesivadovauja, ypač mažesniuose rajonuose, kuriuose asmenų, norinčių tapti globėjais (rūpintojais) trūksta. Kadangi mokymų medžiaga paremta grupinio darbo principu, todėl kai kuriuose rajonuose, pagrindiniai GIMK mokymai vyksta kelis kartus per metus, surinkus pakankamą asmenų grupę. Šiuo atveju, svarbu yra tai, kad mokymai paremti grupinio darbo metodu, todėl, galima manyti, jog atestuoti socialiniai darbuotojai stengiasi surinkti pakankamai narių turinčią grupę. Produktiviausias pasirengimo globoti būdas paremtas grupinio darbo metodu, kuomet veiksmingai perduodama informacija, nagrinėjamos įvairios nuomonės, požiūriai, analizuojami jausmai bei emocijos (Kukauskas, 2013). M. S. Benesh ir M. Cui (2017)

tyrime, kuriame apžvelgtos kai kurios globėjų (rūpintojų) mokymo programos, pastebėta, jog dažniausiai užsiėmimai yra sudaryti kompleksiskai – dėstoma teorinė medžiaga, vedamos diskusijos, praktiniai ir vaidmenų užsiėmimai. Todėl siekiant anksčiau minėto būsimų globėjų (rūpintojų) įsitraukimo, refleksyvumo, mokymai vyksta būtent grupėmis. Grupinės diskusijos bei vaidmenų žaidimai globėjams (rūpintojams) suteikia galimybę pasidalinti savo turima patirtimi, įgyti praktinių žinių bei specifinių įgūdžių, atrasti tam tikrų problemų sprendimus (Benesh ir Cui, 2017).

Dar vienas svarbus pastebėjimas – visuomenės informavimo trūkumas. Pasak kai kurių tyrimo dalyvių, labai trūksta visuomenės palaikymo, jų palankaus požiūrio į globą bei globėjus (rūpintojus). Su šiuo požiūriu susidurti tenka kasdien ir keisti jį yra labai sunku. Neretai, visuomenė mato tik vieną situacijos pusę, o globėjai (rūpintojai) sulaukia neigiamos kritikos. Lietuvos gyventojų požiūrio į įvaikinimą ir globą tyrimo (2016) duomenys rodo, jog kas penktas respondentas mano, jog globėjas (rūpintojas) siekia pasinaudoti gaunamomis išmokomis globojant vaiką. Taip pat, 43 proc. apklaustųjų pasigenda informacijos apie globą ir įvaikinimą viešojoje erdvėje (Lietuvos gyventojų požiūrio į įvaikinimą ir globą tyrimo, 2016). Lietuvos gyventojų požiūrio į institucinės globos pertvarką tyrimo (2016) metu pastebėta, kad žinios ir pokalbių laidos televizijoje daro įtaką formuojant neigatyvią visuomenės nuomonę apie institucinės globos sistemą. Neretai atsiranda rizika, kad norinčių tapti budinčiu globotoju ar socialiniu globėju (rūpintoju) sumažės, dėl aplinkinių požiūrio. Pastebėta, jog visuomenėje dažniausiai vyrauja neigiamas požiūris į globojamus vaikus, ypač institucinėje globoje, į globos srityje dirbančius asmenis bei globėjus (rūpintojus) (Schwartz, 2011; Stražinskaitė, 2017). VVTAIT 2018 m. veiklos ataskaitoje nurodoma, jog 2018 m. sumažėjo būsimų globėjų (rūpintojų), kurie lankė pagrindinius GIMK mokymus, o šiam mažėjimui įtaką daro žiniasklaidos pateikiama informacija apie konkrečius vaiko globos atvejus, kurie pateikiami neigiamai. Neigiama informacija sudaro prielaidas atsirasti neigiamiems mitams apie globos sistemą, sukelia neigiamas emocijas visuomenėje globojamų be tėvų globos likusių vaikų atžvilgiu bei daro įtaką norinčiųjų globoti skaičiaus sumažėjimui (2018 m. veiklos ataskaita, 2019).

Dažnai, būsimi globėjai (rūpintojai), taip pat, turi neigiamas nuostatas GIMK mokymų atžvilgiu, pradžioje jie būna įsitikinę, jog jie gali ir sugeba rūpintis vaiku, sugebės patenkinti būsimą globotinio poreikius. Tačiau įpusėjus mokymams, dalis globėjų (rūpintojų) savo požiūrį pakeičia. Todėl, viešinti Globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymo ir konsultavimo programos veiklą, gerąją patirtį ir sėkmės istorijas yra labai svarbu, kad augtų visuomenės sąmoningumas ir supratimas, jog globėjo (rūpintojo) darbas yra sunkus ir reikalaujantis didelio atsidavimo vaikams, kurie atsineša į šeimą visą sukauptą neigiamą patirtį. Projekto “Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas

Lietuvoje” viešinimo strategijoje (2016) akcentuojamas visuomenės švietimas, informavimas apie perėjimo nuo institucinės globos prie bendruomenėje ir šeimoje teikiamų paslaugų eigą, rezultatus. Pastebėta, jog skatinant žmones globoti svarbu skirti dėmesį visuomenės švietimui bei informavimui, bendražmogiškų vertybių ugdymui (Rimkus, 2016).

Tyrime dalyvavę asmenys pasisakė apie atestuotų socialinių darbuotojų, dirbančių pagal globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymo ir konsultavimo programą, veiklos ypatumus. Atestuoti socialiniai darbuotojai, iš dalies, yra patenkinti savo teoriniu ir praktiniu parengimu, tačiau pastebi konsultavimo bei analitinių įgūdžių lavinimo trūkumą.

Taipogi, dalyviai išreiškė pastebėjimus apie atestuoto socialinio darbuotojo, rengiančio būsimus globėjus (rūpintojus) ir tėvius, kompetencijas, kurios iš dalies atitiko mokslinėje literatūroje išskiriamas savybes. Asmeninės savybės, kaip empatiškumas, tolerancija, atvirumas, įžvalgumas bei lankstumas padeda sukurti gerus santykius su būsimu globėju (rūpintoju). H. C. Brown, J. Sebba, N. Luke (2014) ir M. F. Geiger, M. H. Piel, F. J. Julien – Chinn (2016) tyrimuose pastebėta, jog konstruktyviems socialinio darbuotojo ir globėjo (rūpintojo) santykiams įtakos turi bendradarbiavimu, pasitikėjimu ir pagarba grįstas bendravimas, globėjai (rūpintojai) nori būti vertinami, ir gerbiami. Pabrėžiama, jog globėjai (rūpintojai) ir atestuoti socialiniai darbuotojai privalo bendrauti atvirai, nieko neslepian, kol sunkumai dar yra išsprendžiami (Taylor ir McQuillan, 2014). Taipogi, mokėjimas išklausti ir išgirsti padeda greičiau išvelgti kylančias problemas ir suteikti tinkamą pagalbą. Pastebėta, jog emocinės paramos trūkumas iš socialinio darbuotojo, prisideda prie globėjo (rūpintojo) atsisakymo globoti vaiką (Brown, Sebba, Luke, 2014). Todėl, atestuojamam socialiniam darbuotojui svarbu būti šalia, mokėti išklausti ir patarti, suteikti reikalingą pagalbą globėjui (rūpintojui).

Žinoma, specialistas privalo būti išsilavinęs, nuolat kelti savo kvalifikaciją ir tobulinti darbinius įgūdžius. Socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo tvarkos apraše bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos apraše (2015) pažymėta, jog darbuotojai privalo periodiškai tobulinti savo profesinę kompetenciją ne mažiau kaip 16 akademinį valandų per kalendorinius metus. Profesinės kompetencijos tobulinimo formos yra įvairios: mokymai, profesinė praktika, supervizijos, kitų asmenų mokymas (Socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo tvarkos aprašo bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimas, 2015). Tyrimo dalyviai savo kvalifikaciją tobulina Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos organizuojamuose mokymuose Tarnybos atestuotiesiems asmenims (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Šio tyrimo dalyviai pastebi, kad kvalifikaciją kelia ne tik akredituotuose mokymuose, bet ir organizuodami pasitarimus su kolegomis savo įstaigose ar su kitų rajonų specialistais. A. Schwartz (2011) tyrime pastebėta, jog socialiniai darbuotojai vertina pasitarimus su kolegomis, priima jų patarimus ir pagalbą, o tai

skatina didesnę pasitenkinimą savo darbu. Visgi, šio tyrimo dalyviai pasisakė apie tai, kad atestuoties socialiniams darbuotojams šiek tiek trūksta supervizijų, sunkesnių krizinių atvejų aptarimo. Tyrimo dalyviai pabrėžė patirties svarbą, žinoti neužtenka, žinias reikia pritaikyti praktikoje.

Globėjas (rūpintojas) ir GIMK specialistas turi dirbti kaip komanda, bendradarbiauti ieškant sprendimų. Komandinis darbas tarp globėjo (rūpintojo) ir socialinio darbuotojo padeda geriau spręsti problemas susijusias su globojamu vaiku, paruošti tinkamą globos planą (Brown, Sebba, Luke, 2014). Komandinis darbas svarbus aptariant su globojamu vaiku susijusius poreikius (Brown, J. D., Rodgers, J., Anderson, L., 2015). Interviu dalyvių teigimu, labai svarbu sukurti teigiamus ryšius su būsimu globėju (rūpintoju). Tai pasitikėjimu grįsti santykiai - nuo pat pirmo susitikimo GIMK specialistas turi būti atviras, gebėti tinkamai bendrauti, išklausyti ir išgirsti kitą žmogų. Globėjai (rūpintojai) vertina atestuoto socialinio darbuotojo emocinę paramą, patikimumą, gebėjimą atvirai bendrauti (Brown, Sebba, Luke, 2014). Dažnai norintys tapti globėjais (rūpintojais) ar įtėviais yra nusiteikę skeptiškai GIMK mokymų atžvilgiu, jie būna įsitikinę, kad turi pakankamai žinių ir įgūdžių pasirūpinti vaiku, tačiau atestuoto socialinio darbuotojo pareiga priimti šias pareiškėjų nuostatas, tačiau tuo pačiu bandyti jas keisti, parodyti tikrąją vaiko globos pusę, kas laukia globėjų (rūpintojų), kokią pagalbą jie gali gauti, susidūrę su sunkumais. Todėl, GIMK specialistui svarbu turėti konfliktų valdymo įgūdžių. J. Brown, J. Gerrits, L. Anderson (2017) pastebi, kad svarbu gebėti suvaldyti kylančius nesutarimus tiek tarp biologinių tėvų ir globėjų (rūpintojų), tiek tarp globėjų (rūpintojų) ir kitų specialistų.

Tyrimo dalyviai pasisakė apie kylančius pagrindinius iššūkius atestuoto socialinio darbuotojo, rengiančio globėjus (rūpintojus), darbe. Dauguma kalbintų GIMK specialistų teigė, kad didžiausias iššūkis yra atverti būsimiems globėjams (rūpintojams) ar įtėviams akis – “nuimti rožinius akinius”, ateityje taip apsaugant tiek globėją (rūpintoją), tiek globojamą vaiką. Iš tiesų, neretai būsimi globėjai (rūpintojai), netgi baigę mokymus ir pasiėmę vaiką į globą, po mėnesio susiduria su dideliais sunkumais ir tik tada suvokia, kad šis darbas ne jiems. B. J. Taylor ir K. McQuillan (2014) tyrime pastebėta, jog įtaką globos nutrūkimui gali daryti nepakankamas globėjo (rūpintojo) paruošimas, nepakankamas globėjo (rūpintojo) atvirumas socialiniam darbuotojui, o tai apsunkina reikalingos pagalbos teikimą. Minėtame tyrime teigiama, kad globėjams (rūpintojams) svarbu pateikti mokymų privalumus, kas suteiktų didesnę galimybę globali nenutrūkti (Taylor ir McQuillan, 2014). Todėl, svarbu kuo greičiau atpažinti, įvertinti pareiškėjų motyvaciją ir lūkesčius, kad be tėvų globos likęs vaikas pakartotinai nebūtų perkeliamas į kitą globėjų (rūpintojų) šeimą. Nes neretai, globėjų (rūpintojų) kasdienybė pasirodo visai kitokia, nei tikėtasi, lūkesčiai būna per dideli (Canali, C., Maurizio, R., Vecchiato, T., 2016). Taip pat, pastebėta, jog sunkumų kyla dėl vyresnio amžiaus globėjų (rūpintojų)

problemų atpažinimo ar jų sprendimo būdų, pvz., sprendžiant paaulystės periodui būdingus sunkumus. B. J. Taylor ir K. McQuillan (2014) tyrime pastebėta, jog viena iš globos nutraukimo priežasčių yra vyresnis globėjų (rūpintojų) amžius bei trumpa globos trukmė.

Kitas tyrimo dalyvių pastebėjimas apie kylančius iššūkius yra globėjo (rūpintojo) tinkamumo vertinimas. Tyrimo dalyviai susiduria su savo, kaip specialisto, abejonėmis dėl būsimo globėjo (rūpintojo) gebėjimų užtikrinti be tėvų globos likusio vaiko gerovę. Teigiamai, jog daug lengviau yra pastebėti neigiamas pareiškėjų savybes, nei atpažinti teigiamas, kurios gali būti nepastebimos ar sunkiai užslėptos (Kukauskas, 2013). Pastebima, jog specialistams, kuriems tenka priimti sprendimus, įtampą ir nerimą kelia noras užtikrinti pačią geriausią galimą šeimą be tėvų globos likusiam vaikui ir realus galimų globėjų (rūpintojų) stygius (Kukauskas, 2013).

Šiai dienai, aktuali tema yra GIMK specialistų darbo krūvis atsiradus Globos centrums. Tyrimo dalyviai pastebėjo, jog darbo krūvis yra labai didelis, ypač GIMK specialistui atliekančiam globos koordinatoriaus funkcijas, suderinti visas užduotis, kurias privalo atlikti šie specialistai, yra sudėtinga. VVTAIT 2018 m. veiklos ataskaitoje taip pat užfiksuota, jog pastarieji metai kiekvienai įstaigai tapo iššūkių kupinu laikotarpiu, nes atsirado naujos Globos centro funkcijos ir veiklos (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Anksčiau atliktuose moksliniuose tyrimuose pastebėta, jog darbo kokybė nukenčia dėl įvairių priežasčių, tarp kurių išskirti per trumpi dokumentacijos pildymo terminai, didelis turimų globos atvejų skaičius (Brown, Gerrits, Anderson, 2017). Visa tai sukelia stresą darbe (Brown, Gerrits, Anderson, 2017). Atestuoto socialinio darbuotojo pagrindinė veikla yra prašymų priėmimas, būsimo globėjo (rūpintojo) įvertinimas, mokymų vedimas, išvados rašymas, individualios konsultacijos. Pagal Globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijas (2011) anksčiau atestuoti socialiniai darbuotojai pasibaigus mokymams ne vėliau kaip per 20 darbo dienų privalėjo parengti Bendros globėjų (rūpintojų) ir tėvių rengimo programos išvadą „Dėl būsimų globėjų (rūpintojų) ir įvaikintųjų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką“. Tačiau, nuo 2018 m. liepos 1 d. atsirado keletas pakeitimų, kai minėtos išvados parengimas trunka ne ilgiau nei 10 darbo dienų nuo paskutinės mokymų dienos (2018 m. veiklos ataskaita, 2019). Todėl, galima manyti, jog turint daug užduočių, laikytis visų numatytų terminų yra gana sunku. Prie šių funkcijų prisideda ir globėjų (rūpintojų) lankymas namuose, konsultavimas krizinių atvejų metu, biologinių tėvų ir vaikų susitikimų organizavimas, tėvų bei vaikų paruošimas šiems susitikimams ir kt. Tyrimas atskleidė, kad atestuoti socialiniai darbuotojai nėra patenkinti gaunamu darbo užmokesčiu, kuris neatitinka jiems tenkančio darbo krūvio. Taipogi, pastebėta, jog Tarnybos atestuoto asmens statusas kelia GIMK specialistų nepasitenkinimą, dėl neaiškių garantijų. Visa tai lemia mažėjančią motyvaciją kokybiškai dirbti. H. C. Brown, J. Sebba, N. Luke (2014) tyrime pastebėta, kad dideli socialinių darbuotojų krūviai

turi neigiamos įtakos efektyviam darbui su globėju (rūpintoju). Socialinis darbuotojas skiria mažiau laiko individualioms konsultacijoms, rečiau pasiekiamas (Brown, Sebba, Luke, 2014). Taip pat, pastebėta, jog socialiniai darbuotojai dėl šios priežasties neretai patiria perdegimo sindromo riziką, jie nesijaučia pakankamai vertinami (Brown, Gerrits, Anderson, 2017). Taipogi, dėl didelio darbo krūvio dažnai išgyvena neigiamus jausmus (Schwartz, 2011). Pastebėta, jog nepakakamas darbo užmokestis skatina socialinius darbuotojus, ypač turinčius aukštąjį išsilavinimą, keisti darbo vietą (Schwartz, 2011).

Tyrimo duomenys atskleidė, jog atestuoti socialiniai darbuotojai kylančius sunkumus darbe sprendžia pasitelkdami kolegų pagalbą ir paramą. GIMK specialistams padeda bendri GIMK specialistų susitikimai, sudėtingų situacijų aptarimas, gerosios patirties pasidalinimas. Supervizija skatina reflekyvią praktiką, kai suteikiama galimybė įvardinti ir įvertinti asmeninės, socialinės, profesinės kompetencijos ypatumus (Dirgėlienė, Kiaunytė, Ruškus, Večkienė, 2010, Kukauskas, 2013). Tyrimo dalyviai teigia, kad bendri pasitarimai su kolegomis, taip pat, yra tam tikra supervizijos forma, leidžianti aptarti sudėtingus atvejus, išklausti įvairias nuomones ieškant geriausio sprendimo. Taipogi, pastebėta, jog supervizijos turi prevencinį poveikį, norint išvengti socialinių darbuotojų perdegimo sindromo (Dirgėlienė, Kiaunytė, Ruškus, Večkienė, 2010).

Labiausiai atestuotus socialinius darbuotojus šiame darbe džiugina sėkmingos globos istorijos ir globojamo vaiko pokyčiai. Deja, ne visos globos yra pavyzdinės, tačiau tos, kuriose vaikas atsigauna, tampa linksmu, besidžiaugiančiu gyvenimu vaiku, suteikia viltį ir tikslą eiti toliau. GIMK specialisto darbo kokybė bei pasitenkinimas darbu priklauso ir nuo kolegų, nuo komandos narių, su kuriais kasdien tenka dirbti. Kai į situaciją žvelgia daugiau žmonių, tampa lengviau atrasti tinkamus sprendimus. Schwartz, A. (2011) tyrimo dalyviai, taip pat, teigiamai pasisakė apie savo darbo kolegas, dėl kurių neretai, visgi, lieka savo darbovietėje.

Šio baigiamojo darbo nauda - tai postūmis giliau pažvelgti į tai, kas lemia GIMK specialisto darbo kokybę, su kokiais sunkumais jiems tenka susidurti, atsižvelgti į mokymų programos trūkumus, kuriuos išžvelgė GIMK specialistai. Šis darbas gali būti užuomazga tolimesnių mokslinių tyrimų, susijusių su atestuotų socialinių darbuotojų rengiančių be tėvų globos likusių vaikų globėjus (rūpintojus).

IŠVADOS

- Lietuvos visuomenės strateginis tikslas yra vaiko globa šeimoje ar jai artimoje aplinkoje. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva nuo 2014 m. vykdoma institucinės globos pertvarka, t. y. perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams Lietuvoje procesas. Šios Pertvarkos tikslas - kurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam vaikui, neįgaliajam ar jo šeimai (globėjams, rūpintojams) gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje, o kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui augti saugioje ir jo raidai palankioje biologinėje aplinkoje, jos nesant – įtėvių, globėjų (rūpintojų) šeimoje. Šiuo metu bendras globojamų vaikų skaičius išlieka nemažas, tačiau pastaraisiais metais pastebėta, jog šeimose globojamų be tėvų globos likusių vaikų skaičius padidėjo. Tačiau, priežastys dėl kurių vaikai netenka tėvų globos vis dar išlieka opi visuomenės problema.
- Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistai bei atestuoti socialiniai darbuotojai atsakingi už be tėvų globos likusio vaiko apgyvendinimą saugioje aplinkoje, ir vaiko teisių bei teisėtų interesų užtikrinimą tinkamai parengtų globėjų (rūpintojų) šeimoje. Nuo 2008 m. Lietuvoje pradėta taikyti vieninga globėjų (rūpintojų) rengimo ir mokymo programa GIMK (Globėjų ir įtėvių mokymas ir konsultavimas). Ši programa paremta JAV sukurta PRIDE mokymų programa globėjams (rūpintojams). Ši mokymo ir konsultavimo programa skirta asmenims norintiems įsivertinti galimybes bei norą globoti vaiką, taip pat, įvertinti pareiškėjų tinkamumą tapti globėjais (rūpintojais). Antrame globėjų (rūpintojų) rengimo etape dalyvauja jau esami globėjai (rūpintojai). Asmenims, kurie globoja (rūpinasi) vaikais yra rengiami tęstiniai mokymai bei paslaugos. Tęstinių mokymų tikslas - suteikti reikiamą pagalbą vaikų globėjams (rūpintojams) ar įvaikintojams bei jų šeimoms, pagilinti jau turimas žinias apie vaiko poreikius, jų atpažinimą ir tenkinimą, taip pat apie vaiko savijautą, išgyvenimus. Nuo 2018 m. organizuojami specializuoti, asmenų, siekiančių teikti socialinės priežiūros paslaugas, ir bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymai bei artimiesiems giminaičiams skirti mokymai. Taip pat, tęstiniai globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, įtėvių bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymai. Greta tęstinių mokymų globėjams (rūpintojams) organizuojami seminarai, savipagalbos grupės, sociokultūriniai renginiai.
- Tarnybos atestuoti asmenys privalo baigti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos organizuojamus privalomus asmenų, siekiančių įgyti teisę vykdyti asmenų

pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, mokymus. Asmuo, kuris gali būti atestuojamas, turi būti įgijęs socialinių mokslų srities socialinio darbo, socialinės pedagogikos, edukologijos ar psichologijos kryptių aukštąjį išsilavinimą ir turėti ne mažesnę kaip 1 metų darbo patirtį įgyto išsilavinimo srityje. Taip pat, turi gerai išmanyti Lietuvos Respublikos įstatymus, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimus, kitus teisės aktus, kurie reglamentuoja valstybės tarnybą, darbo santykius, vaiko teisių ir interesų apsaugą, išmanyti tėvių patikrinimo organizavimo sistemą reglamentuojančius Lietuvos Respublikos ir tarptautinius teisės dokumentus. Atestuotas socialinis darbuotojas pasižymi tam tikromis asmeninėmis savybėmis - gebėjimas išklaudyti, tinkamas bendravimas, emocinės paramos teikimas.

- Tyrimo duomenys apie atestuotų socialinių darbuotojų globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymo ir konsultavimo programos vertinimą atskleidė šias tendencijas:

- Globėjų (rūpintojų) ir tėvių rengimo programa GIMK suteikia žinių apie be tėvų globos likusio vaiko elgesio priežastis, galimus problemų sprendimo būdus, padeda suprasti, kokią pagalbą globėjai (rūpintojai) ir tėviai gali gauti. Taip pat, šių mokymų metu asmenys, ketinantys tapti globėjais (rūpintojais) ar tėviais turi galimybę išbandyti, įvertinti savo gebėjimus ir motyvaciją priimti svetimą vaiką į šeimą.

- GIMK mokymai pasižymi struktūruotumu, medžiagos pateikimo pobūdis yra priimtinas, nes pateikiama ne tik teorija, tačiau ir praktinės užduotys. Teorijos ir praktikos ryšys akivaizdus, kadangi leidžia mokymų dalyviams geriau įsijaustinti į globėjo (rūpintojo) vaidmenį, analizuoti savo kylančias mintis ir emocijas. Asmenys, neretai, šių mokymų dėka pakeičia savo neigiamas nuostatas į mokymus.

- Globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymo ir konsultavimo programa pasižymi keliais trūkumais. Atnaujinta GIMK programa ne tokia išsami, mažiau susitikimų, kai kurios temos apjungtos, todėl trūksta laiko diskusijoms, pasitarimams bei pačio būsimo globėjo (rūpintojo) pažinimui. Pastebėta, kad mokymų medžiagą neretai tenka koreguoti, kadangi grupėje nesusirenka pakankamai žmonių. Mokymai paremti grupinio darbo principu, todėl kartais tam tikras užduotis sudėtinga pritaikyti keliems grupės dalyviams. Taip pat, visuomenei trūksta informacijos apie globos sistemą.

- Tyrimo duomenys apie atestuotų socialinių darbuotojų, dirbančių pagal globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymo ir konsultavimo programą, veiklos ypatumus atskleidė šias tendencijas:

- Atestuoti socialiniai darbuotojai iš esmės nesiskundžia jų pačių teoriniu ir praktiniu pasirengimu, tačiau šiek tiek trūksta konsultavimo įgūdžių lavinimo, priėjimo prie būsimo globėjo (rūpintojo) ar tėvio, kai darbuotojas vertina šeimą ir reikia išvelgti

dalykus, apie kuriuos pareiškėjai vengia kalbėti. Trūksta dažnesnių supervizijų, sudėtingų krizinių atvejų aptarimų su daugiau patirties turinčiais specialistais, GIMK mokytojais.

- Santykį su būsimais globėjais (rūpintojais) ir įtėviais atestuotiesiems socialiniams darbuotojams padeda užmegzti asmeninės savybės - empatiškumas, tolerancija, gebėjimas atvirai bendrauti, įžvalgumas bei lankstumas. Tai padeda sukurti pasitikėjimu grįstus santykius tarp būsimos ir esamos globėjo (rūpintojo) bei specialisto.

- Atestuotas socialinis darbuotojas privalo būti išsilavinęs, turėti pakankamai darbinės praktikos, nuolat tobulinti savo gebėjimus bei plėsti žinias. GIMK specialistui svarbus gebėjimas išklaudyti ir išgirsti, ką žmogus nori pasakyti. Gebėjimas spręsti konfliktines situacijas bei komandinio darbo įgūdžiai sukuria profesionalius santykius su globėju (rūpintoju).

- Atestuoti socialiniai darbuotojai savo darbe susiduria su tam tikrais iššūkiais. Vienas iš pagrindinių sunkumų GIMK specialisto darbe yra atverti būsimiems globėjams (rūpintojams) akis, nes jų lūkesčiai neretai yra per dideli, nerealistiški. Dažnai GIMK specialistai susiduria su abejonėmis vertinant globėjų (rūpintojų) ar įtėvių šeimas, baiminamąsi, kad vaikas patektų į tinkamą globėjų (rūpintojų) šeimą, kad būtų išvengta vaiko globos nutraukimo, globėjo (rūpintojo) keitimo. Atestuoti socialiniai darbuotojai susiduria su neigiamu visuomenės požiūriu į globojamą vaiką bei globėją (rūpintoją), o neigiamas nuostatas keisti yra gana sudėtinga. Neretai GIMK specialistų darbinę motyvaciją menkina didelis darbo krūvis, nepakankamas darbo užmokestis. Visgi, sprendžiant kylančius sunkumus GIMK specialistai remiasi į savo kolegas, dalyvauja pasitarimuose su kitais GIMK specialistais, supervizijose. Tam tikrą palaikymą jaučia dėl GIMK asociacijos paramos.

- Atestuotus socialinius darbuotojus motyvuoja sėkmingos globos istorijos, teigiami globojamų vaikų pokyčiai, kai pradeda šypsotis vaikų akys. Taip pat, GIMK specialistui svarbu pasitikėti savo darbo komanda, kolegomis. Džiugina tai, jog kiekvienas asmuo, norintis tapti globėju (rūpintoju) ar įtėviu yra vis kitoks, jų istorijos kitokios ir darbas nėra monotoniškas.

- Atestuotas socialinis darbuotojas kvalifikaciją kelia Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos organizuojamuose mokymuose, kurie skirti GIMK specialistams, taip pat, savo iniciatyva dalyvauja socialiniams darbuotojams skirtuose mokymuose bei supervizijose, kurių GIMK specialistams trūksta.

REKOMENDACIJOS

Remiantis tyrimo rezultatais apie atestuotų socialinių darbuotojų, rengiančių be tėvų globos likusių vaikų globėjus (rūpintojus), patirtis rekomenduotina:

- *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai, prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Savivaldybių Globos centrams* skatinti informacijos apie vaiko globą (rūpybą) ir įvaikinimą viešinimą, didinant visuomenės sąmoningumą apie tai, kas yra vaiko globa, globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programa GIMK, kam ji reikalinga.
- *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai, prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, atsižvelgti į apklaustų specialistų pastebėjimus apie atnaujintos GIMK mokymų ir konsultavimo programos medžiagos trūkumus, siekiant išvengti įstaigų atestuotų socialinių darbuotojų praktikos skirtumų. Atnaujinant GIMK programą, pagal kurią ruošiami globėjai (rūpintojai) ir įtėviai, atkreipti dėmesį į specialistų nuomonę, kurie šia programa vadovaujasi.
- *Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atsakingiems asmenims* atsižvelgti į atestuotų socialinių darbuotojų pastebėjimus apie darbo krūvio paskirstymą bei darbo užmokesčio dydį. Ypač tai aktualu, GIMK specialistams atliekantiems globos koordinatoriaus funkcijas.
- *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atsakingiems asmenims* plėsti specialistų, rengiančių būsimus globėjus (rūpintojus) ir įtėvius, kvalifikacijos kėlimo galimybes, organizuojant mokymus aktualiomis temomis, organizuoti dažnesnes supervizijas ir gerosios patirties dalinimosi susitikimus rajonuose.
- *Tyrėjams*: ateityje atliekamiems tyrimams, susijusiems su šio darbo tema, parinkti didesnę tyrimo dalyvių imtį, kuri labiau atspindėtų esamą situaciją, atskleistų daugiau informacijos.

LITERATŪRA

1. Arkansas Department of Human Services, Division of Children and Family Services (2013). Foster Parent Handbook. Prieiga per internetą <https://ardhs.sharepointsite.net/CW/DCFS%20Publications/PUB-30.pdf>
2. Bagdonas, A. (2015). Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektas. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. T. 1 (2001), p. 10 – 35. doi: 10.15388/STEPP.2001.0.8494
3. Bardauskienė, R. (2016). Socialinio darbuotojo veiklos efektyvumas ir jį ribojantys veiksniai. *Socialinis darbas*, 14 (2), p. 162 – 173, doi: 10.13165/SD-16-14-2-03
4. Benesh, A. S., Cui, M. (2015). Foster parent training programmes for foster youth: a content review. *Child & Family Social Work*, 22, 548 – 559. doi: 10.1111/cfs.12265
5. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija
6. Bryman, A. (2016). *Social Research Methods*, 5th edition, Oxford University Press. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=N2zQCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=d0NvCRH6wh&sig=9-GeBoEtJznI92lnZM8KTGPSjdE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
7. Brown, H. C., Sebba, J., Luke, N. (2014). The role of the supervising social worker in foster care. An international literature review. *University of Oxford*.
8. Brown, J., Gerrits, J., Anderson, L. (2017) Challenges facing foster parent resource worker in Canada. *International Journal of Social Welfare*, 26, 63 – 74. doi: 10.1111/ijsw.12219
9. Buehler, C., Rhodes, K. W., Orme, J. G., Cuddeback, G. (2006). The Potencial for Successful Family Foster Care: Conceptualizing Competency Domains for Foster Parents, *Child Welfare*, 85 – 3. Prieiga per internetą <https://pdfs.semanticscholar.org/38f9/41bc1ec476c0231efcef898f1f698dc552c0.pdf>
10. Canali, C., Vecchiato, T. (2013). *Foster care in Europe: what do we know about outcomes and evidence?* Prieiga per internetą https://www.researchgate.net/publication/266763375_Foster_care_in_Europe_what_do_we_know_about_outcomes_and_evidence
11. Canali, C., Maurizio, R., Vecchiato, T. (2016). Foster care: motivations and challenges for foster families. *Social Work and Society International Online Journal*, 14 (2). Prieiga per internetą <https://www.socwork.net/sws/article/view/484/979>

12. Cheung, C., Goodman, D., Leckie, G., Jenkins, J. M. (2011). Understanding contextual effects on externalizing behaviors in children in out-of-home care: Influence of workers and foster families. *Children and Youth service review*. 33, 2050 - 2060
13. Child Welfare Information Gateway. *PRIDE (Parent Resources for Information, Development and Education)*. Prieiga per internetą <https://www.childwelfare.gov/topics/adoption/adoptive/before-adoption/preadoption/pride/>
14. Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community – based Care (EEG Guidelines) (2012). Prieiga per internetą <https://deinstitutionalisation.com/eeg-publications/>
15. Deinstitutionalisation and quality alternative care for children in Europe (2014). *Hope and Homes for Children*. Prieiga per internetą http://www.openingdoors.eu/wp-content/uploads/2014/11/DI_Lessons_Learned_web_use.pdf
16. Dirgėlienė, I. (2008). Teorijos ir praktikos ryšio plėtotė socialinio darbuotojo profesinėje veikloje. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 20, 90 – 101. Prieiga per internetą <http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/7519/5401>
17. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas
18. Geiger J. M., Piel M. H., Julien – Chinn F. J. (2017) Improving Relationships in Child Welfare Practice: Perspectives of Foster Care Providers. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 34, 23 – 33. doi: 10.1007/s10560-016-0471-3
19. Kolektyvinis autorius (2013) *Pakeliui į tėvystę: praktinė patirtis įgyvendinant globėjų ir įtėvių rengimo programą*. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. Prieiga per internetą <http://www.vaikoteises.lt/media/file/PRIDE%20knygele%20ZIGMAS.pdf>
20. Giedrimas, Z., Ignatovičienė, S., Breidokienė, R., Ignatovič, E. (2013). *Vaikas gimęs mūsų širdyse: atmintinė vaiko globėjams ir įtėviams*. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą http://www.sppd.lt/media/mce_filebrowser/2015/02/18/Vaikas_gimes_musu_sirdyse_atmintine_globejams_ir_iteviams.pdf
21. Giedrimas, Z. (2014). Potencialių globėjų ir įtėvių švietimas, keičiant jų nuostatas. *Socialinis ugdymas/ Socialinės inovacijos socialinių industrijų plėtrai*, 39 (3), 74 – 85
22. GIMK projektų vykdytojų veiklos ataskaita (2012), *vaikoteises.lt*. Prieiga per internetą <http://vaikoteises.lt/media/file/2012gimkataskaitagera.pdf>
23. GIMK projektų vykdytojų veiklos ataskaita (2016), *vaikoteises.lt*. Prieiga per internetą http://vaikoteises.lt/media/file/gimk%20dar/GIMK_ataskaita_2016_2_.docx.pdf

24. GIMK projektų vykdytojų veiklos ataskaita (2017), *vaikoteisės.lt*. Prieiga per internetą <http://www.vaikoteises.lt/veikla/veiklos-ataskaitos/gimk-veikla.html>
25. Pagrindinė globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa (2018), Vadovo knyga. Vilnius
26. Globojamų vaikų statistika 2008 m. – 2016 m. Prieiga per internetą http://vaikoteises.lt/media/file/Statistika/Globojami_vaikai_2008_2016.pdf
27. Gray, M., Midgley, J., Webb, S. A. (2012). The SAGE Handbook of Social Work. *SAGE Publications*. Prieiga per internetą <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/the-sage-handbook-of-social-work/book234780#preview>
28. Greeno, J. E., Lee, B. R., Uretsky, M. C., Moore, J. E., Barth, R. P., Shaw, T. V. (2016). Effects of a Foster Parent Training Intervention on Child Behavior, Caregiver Stress, and Parenting Style. *Journal of Child & Family Studies*, 25, 1991 – 2000. doi: 10.1007/s10826-015-0357-6
29. Gudžinskienė, V., Navaitis, G. (2016). Įvaikinimas: Deinstitutionalizacija – palankių sąlygų vaikui augti šeimoje prielaidų sudarymas. *Socialinis darbas*, 14 (2), 134 – 147. doi: 10.13165/SD – 16 – 14 – 2 – 01
30. Gvaldaitė, L., Šimkonytė, S. (2016). Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį? *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12, 55 – 73. doi: 10.15388/STEPP.2016.12.9817
31. International Foster Care Organization (IFCO), žiūrėta [2018 – 04 – 03] Prieiga per internetą <http://www.ifco.info/foster-carers/what-is-foster-care>
32. Kardelis, K. (2007). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 4 – asis leidimas, Šiauliai: Lucilijus
33. Knuiman, S., Rijk, C. H., Hoksbergen, R. AC, L van Baar, A. (2013). Children without parental care in Poland: Foster Care, institutionalization and adoption, *International Social Work*, 0(0), 1 – 16. doi: 10.1177/0020872812473138
34. Kukauskas, R. (2013). Tinkamas įvertinimas. Praktikos vadovas. Prieiga per internetą <http://pastoge.lt/wp-content/uploads/2016/01/Tinkamas-ivertinimas.-Praktinis-vadovas.pdf>
35. Li, D., Chng, S. G., Chu, C. M. (2017). Comparing Long – Term Placement Outcomes of Residential and Family Foster Care: A Meta – Analysis. *Trauma, Violence and Abuse*, XX (X), 1 – 12, doi: 10.1177/1524838017726427
36. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas “Dėl vaiko gerovės 2016 – 2018 metų veiksmų plano patvirtinimo” (2016), Nr. A1 – 132. Prieiga per

- interneta <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fdd0ae80e70611e59b76f36d7fa634f8/kxdykcehSR>
37. Lietuvos gyventojų požiūrio į institucinės globos pertvarką (2016). Prieiga per internetą http://www.pertvarka.lt/wp-content/uploads/2016/05/Tyrimas_apie_gyventoju_poziuri_i_pertvarka.pdf>
38. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga: Šeimos teisė (2000) Nr. VIII – 1864. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687>
39. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymo Nr. A1-92 „Dėl socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo” pakeitimo (2015). Nr. A1-75 Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=dbeba490b34b11e48601d026d7145559>
40. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007 – 2012 metų plano patvirtinimo (2007). Nr. 1193. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.326C323C738B>
41. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo Nr. X – 493 2, 9, 18, 34 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 19¹ straipsniu įstatymas (2017) Nr. XIII – 246 Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9e72e9a01ac511e79800e8266c1e5d1b>
42. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimo NR. 405 „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo” pakeitimo (2018). Nr. 626. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/862487737b9311e89188e16a6495e98c?jfwid=f4nne4qdf>
43. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymo Nr. A1-83 “Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo” pakeitimo (2014). Nr. A1 – 168. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e4169490984411e3aad2c022318814db/XUpzjlZkEh?jfwid=wny8rmlyd>

44. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas “Dėl globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašo patvirtinimo” (2018). Nr. A1 – 28. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b2b626f4fd5c11e796a2c6c63add27e9?jfwid=j9ohh56eu>
45. Lietuvos vaikai. Lietuvos Statistikos departamentas (2018). Prieiga per internetą <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-vaikai>
46. MacGregor, T. E., Rodger, S., Cummings, A. L., Leschied, A. (2006). The Needs of Foster Paternnts. A Qualitative Study of Motivation, Support, and Retention. *University of Western Ontario, Canada*. 5 (3), 351 – 368. doi: 10.1177/1473325006067365
47. Moody, G., Brookes – Howell, L., Cannings – John, R., Channon, S., Coulman, E., Lau, M., Rees, A., Scourfield, J., Segrott, J., Robling, M. (2018). Evaluating the long – term impact of the Fostering Changes training programme for foster carers in Wales, the Confidence in Care trial: study protocol for a randomized controlled trial. *BioMed Central*, 19, 34. doi: 10.1186/s13063-017-2424-3
48. Nekrašas, E. (2010). Pozityvizmo ir postpozityvizmo ginčas socialiniuose moksluose. *Politologija*, 1 (57), 76 – 97
49. Mosuro, S., Malcolm, D., Guishard – Pine, J. (2014). Mental Health awareness and coping in foster carers: The impact of a counselling skills intervention. *Educational & Child Psychology*, 31 (3).
50. Ponnert L. (2017). Emotional kinship care and neutral non – kinship care – the struggle between discourses. *Child and Family Social Work*, 22, 1084 – 1093. doi: 10.1111/cfs.12328
51. Pride Digital Curriculum. Prieiga per internetą <http://www.pridedigital.org/curriculum.html>
52. Provalis research. QDA miner Lite – free qualitative data analysis spftware (2019). Prieiga per internetą <https://provalisresearch.com/products/qualitative-data-analysis-software/freeware/>
53. Raudeliūnaitė, R., Urbikaitė, J. (2011). Vaikų globos šeimose ypatumai. *Socialinis darbas*, 10 (1), 27 - 35
54. Rimkus, V. (2016). Socialinės pagalbos poreikis šeimoje globojamam vaikui ir jo globėjui: globėjų požiūrio analizė. *TILTAI*, 1, 105 – 131
55. Ruškus, J. (2010). Socialinio darbo magistro baigiamojo darbo rengimo metodinės rekomendacijos. Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas

56. Schwartz, A. (2011). Foster Care Workers' Emotional Responses to Their Work. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 38 (3)
57. Smyke, A. T., Zeanah, C. H., Fox, N. A., Nelson, C. A., Guthrie, D. (2010). Placement in Foster Care Enhances Quality of Attachment Among Young Institutionalized Children. *Child Development*, 81, 212 – 223. doi:10.1111/j.1467-8624.2009.01390.x Prieiga per internetą <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4098033/>
58. Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos (SPIS) duomenų analizė (2018). Prieiga per internetą <http://www.vaikoteises.lt/media/file/SPIS%20ataskaita%20sutvarkyta.pdf>
59. Stražinskaitė, D. (2017). Ne giminės vaikų globos ugdomosios funkcijos raiška (daktaro disertacija), Lietuvos Edukologijos universitetas. Prieiga per internetą gs.elaba.lt/object/elaba:25465731/25465731.pdf
60. Taylor, B. J., McQuillan, K. (2014). Perspectives of Foster Parents and Social Workers on Foster Placement Disruption. *Child Care in Practice*, 20 (2), 232 – 249. doi: 10.1080/13575279.2013.859567
61. Tarnybos atestuotų asmenų, įgijusių teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, sąrašas (2018). Prieiga per internetą <http://vaikoteises.lt/ivaikinimas-ir-globa/globeju-ir-iteviu-mokymas/>
62. Turney, K., Wilderman, C. (2016). Mental and Physical Health of Children in Foster Care. *Pediatrics*, 138 (5). Prieiga per internetą <http://pediatrics.aappublications.org/content/early/2016/10/14/peds.2016-1118>
63. Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje. Pertvarkos viešinimo strategija (2016). Prieiga per internetą http://www.pertvarka.lt/wp-content/uploads/_mediavault/2017/06/pertvarkos-viesinimo-strategija.pdf
64. Vaikų, kuriems nustatyta globa (rūpyba) skaičius per metus. Lietuvos statistikos departamentas (2017). Prieiga per internetą <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R390#/>
65. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2011 m. birželio 22 d. įsakymas Nr. BV – 16: Dėl globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo (2011). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.178C933DA6F7>
66. Valstybinio audito ataskaita: Ar vaikų globos sistema atitinka globojamo vaiko geriausius interesus? (2014) Nr. VA – P – 10 – 3 – 1

67. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2016 metų veiklos ataskaita (2017). *vaikoteisės.lt* , Nr. 5 – 1
68. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2017 metų veiklos ataskaita (2018). *vaikoteisės.lt* , Nr. 5 – 1
69. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2018 metų veiklos planas (2019). *vaikoteisės.lt*
70. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymas dėl valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2013 m. birželio 5 d. įsakymo Nr. BV – 30 „Dėl asmenų, siekiančių įgyti teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo (2017). Nr. BV – 5. Prieiga per internetą
http://vaikoteises.lt/media/file/gimk%20dar/Atestacijos_aprasas_ir_priedai_2.pdf
71. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos GIMK rengimo programa (2018), *vaikoteises.lt*
72. Večkienė, N. (2010). Supervizija socialiniame darbe: paramą teikiantis bendradarbiavimas. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 6(2), 119 – 134
73. Vitkauskas, K. (2010). Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 31, 133 – 146
74. White, L., Delaney, R., Pacifici, C., Nelson, C., Whitkin, J., Lovejoy, M., Smalley, B. K. (2014). Efficacy of Blended Preservice Training for Resource Parents. *Child Welfare*, 93 (6), 45 - 72

SANTRAUKA

Šio darbo tema – “Socialinių darbuotojų patirtis rengiant tėvų globos netekusių vaikų globėjus (rūpintojus)”. Šiuo metu Lietuvos visuomenės strateginis tikslas yra vaiko globa šeimoje ar jai artimoje aplinkoje. Nuo 2014 m. Lietuvoje vykdoma institucinės globos pertvarka skirta sudaryti galimybes kiekvienam vaikui, neįgaliajam ar jo šeimai (globėjams, rūpintojams) gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje, o kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui augti saugioje ir jo raidai palankioje biologinėje aplinkoje, jos nesant – įtėvių, globėjų (rūpintojų) šeimoje.

Darbo tikslas – teoriškai ir empiriškai identifikuoti socialinių darbuotojų, rengiančių tėvų globos netekusių vaikų globėjus (rūpintojus), darbo ypatumus. Šiame darbe keliami šie probleminiai klausimai: kaip atestuoti socialiniai darbuotojai vertina savo pasirengimą ir darbą, santykius su būsimais vaikų globėjais (rūpintojais), jų rengimo globai ir globos metu bei, su kokiais iššūkiais susiduria socialiniai darbuotojai, rengdami tėvų globos netekusių vaikų globėjus (rūpintojus).

Pirmiausia, buvo atlikta Lietuvos bei užsienio autorių mokslinių šaltinių, apie globos sistemą bei globėjų (rūpintojų) mokymo procesą, analizė. Atliktas tyrimas, naudojant pusiau struktūruotą interviu metodą, siekiant išsiaiškinti atestuotų socialinių darbuotojų pasirengimą dirbti su be tėvų globos netekusių vaikų globėjais (rūpintojais) pagal Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programą GIMK. Taip pat, išsiaiškinti jų požiūrį į šią globėjų (rūpintojų) mokymo programą, su kokiais iššūkiais susiduria atestuoti socialiniai darbuotojai. Atliekant tyrimą buvo apklausti 6 atestuoti socialiniai darbuotojai. Analizuojant surinktus duomenis atlikta kokybinė turinio analizė.

Tyrimo metu gauti rezultatai atskleidė, jog specialistų parengtis dirbti šį darbą yra gera, jie GIMK programą vertina, kaip naudingą ir reikalingą, suteikiančią galimybę globėjams (rūpintojams) įgyti naujų žinių, įsivertinti savo galimybes bei gebėjimus globoti be tėvų globos likusius vaikus. Tyrimo dalyviai pastebėjo, jog mokymų procesas yra struktūruotas ir įdomus, naudojama teorinė medžiaga apie globos procesą, kylančias problemas ir jų sprendimo būdus bei aktyvūs darbo metodai, kurie padeda tinkamai pasiruošti galimų sunkumų įveikimui. Tačiau, respondentai pastebi, jog atnaujinta programa turi keletą trūkumų – mažiau susitikimų su globėjais, trūksta laiko diskusijoms ir aptarimams bei gilesniam globėjų (rūpintojų) pažinimui. Kitas pastebėjimas, jog mokymų medžiagą tenka koreguoti pagal grupės dydį, kadangi neretai grupės narių skaičius nėra didelis, o mokymai yra paremti grupinio darbo metodu.

Tyrimo dalyviai vertindami savo teorinį ir praktinį parengimą, pasigenda dažnesnių supervizijų ir konsultacijų. Išskirdami GIMK specialisto kompetencijas, tyrimo dalyviai svarbiomis laiko tiek asmenines žmogaus savybes, tiek profesinius įgūdžius. GIMK specialistas

turi pasižymėti empatija, tolerancija, mokėjimu bendrauti. Taip pat, privalo nuolat atnaujinti žinias, turėti pakankamai darbo patirties, gebėti spręsti konfliktines situacijas. Šios atestuoto socialinio darbuotojo kompetencijos padeda jam užmegzti pasitikėjimu grįstą ryšį su globėju (rūpintoju) suteikti jam reikalingą pagalbą.

Savo darbinėje veikloje atestuoti socialiniai darbuotojai susiduria su neigiamomis globėjų (rūpintojų) nuostatomis bei per dideliais lūkesčiais, su neigiamu visuomenės požiūriu, su abejonėmis vertinant globėjų (rūpintojų) tinkamumą. Respondentai teigia, jog pakeisti neigiamas globėjų (rūpintojų) nuostatas ar per didelius lūkesčius yra vienas iš didžiausių iššūkių darbinėje veikloje. GIMK specialistai nėra patenkinti savo darbo užmokesčiu bei darbo krūviu. Dėl menko darbo užmokesčio bei didelio darbo krūvio jie jaučiasi nevertinami. Tačiau, tyrimo dalyviai tikina, jog sėkmingos globos istorijos, globojamų vaikų pokyčiai motyvuoja dirbti šį darbą ir sukelia teigiamas emocijas. Taip pat, respondentai vertina savo kolegas bei nemonotonišką darbą.

Raktiniai žodžiai: *Tarnybos atestuoti asmenys, atestuoti socialiniai darbuotojai, globėjų (rūpintoju) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programa GIMK.*

SUMMARY

The topic of this work is “The experience of social workers in preparing foster-parents for children deprived of parental care”. Today, the strategic goal of Lithuania society is the deinstitutionalization of children’s care homes. The purpose of the deinstitutionalization is to create constant and favourable conditions for the child to grow up in the family environment – with biological parents or foster carers.

The aim of this work is to identify the social worker’s job peculiarities based on the analysis of scientific literature and the author’s research results. There is a few problematic questions of this topic: how certified social worker values his preparation to work with foster carers? What does social worker think about relationship with foster carer before and after his preparation? What difficulties do a social worker face in his work?

At first, scientific Lithuanian and foreign articles and the books about the foster care system and training process were analyzed. A half structured qualitative interview has been applied seeking to identify certified social worker’s experience about their readiness to work under the Guardianship and Parenting Training and Counseling Program (GIMK), also their attitude to this training program and challenges they are facing. In this research six certified social workers were interviewed. Data was analysed using qualitative content analysis.

The results of the study revealed that specialists are well prepared to work under foster parents training program. Also, they value the GIMK program as useful and necessary, they

think that foster carers become more knowledgeable and skilled to work with children without parental care. Also, this training and counselling program helps people to evaluate their motivation and skills. Results of the research show that foster care training process is structured and interesting. The training program is based on the analysis of theory about fostering and specific activities to complete the tasks of foster care. Unfortunately, respondents noticed several drawbacks with the updated program. There is fewer meetings with foster carers, than in older version of GIMK training program. Clearly, the lack of time for discussions disturbs to know better a foster carer. The other disadvantage is small training groups, which require to adjust training material. Respondents noticed that adjustment of training material is uncomfortable, because training courses is based on group training, not individual.

The participants of this study miss more frequent supervisions and consultations with professionals. Respondents have distinguished features which are specific to certified social workers. They think that social workers should have not only personal qualities, like empathy, tolerance, communication skills. But they also should have professional skills, like education, work experience, conflict management and active listening skills. All these personal and professional features help certified social worker to make contact with foster carer and offer appropriate help.

Respondents of this research usually face with negative attitudes of carers and their excessive expectations about fostering. They noticed that one of the biggest challenges in their work is to change those attitudes and expectations. Also, they face with negative public opinion about foster care system and carers. Social workers often have doubts about the appropriateness of carers. Certified social workers are not satisfied with their pay and workloads. Because of high job demands and low salaries, social workers feel not valued enough. Fortunately, respondents affirm that they feel positive emotions about successful foster care stories, when they see positive changes in children from foster families. Also, social workers value their colleagues and the workplace, which is not monotonous.

Key words: *certified social worker, Training and Counseling Program for Guardians and Parents (GIMK), foster – parents.*

PRIEDAI

Interviu klausimynas atestuotiesiems socialiniams darbuotojams rengiantiems be tėvų globos likusių vaikų globėjus (rūpintojus)

Esu Aistė Pajaujienė, Mykolo Romerio universiteto Edukologijos ir Socialinio darbo instituto Socialinio darbo magistrantūros iššestinių studijų studentė. Šiuo metu rašau baigiamąjį darbą, kurio tema “Socialinių darbuotojų patirtis rengiant tėvų globos netekusių vaikų globėjus”. Šio darbo tikslas – atskleisti atestuotų socialinių darbuotojų, dirbančių pagal globėjų ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programą, sukauptą patirtį. Todėl, prašau Jūsų atsakyti į keletą klausimų, kurie padėtų atskleisti GIMK specialisto parengtą dirbti pagal GIMK programą, šios programos vertinimą, rengiant būsimus globėjus, atestuotų socialinių darbuotojų, dirbančių pagal GIMK programą veiklos ypatumus, kylančius iššūkius bei gaunamą pagalbą. Užtikrinu, jog naudojant šio tyrimo metu gautą informaciją, Jūsų tapatybė nebus atskleista, bus išsaugotas Jūsų, kaip tyrimo dalyvio, konfidencialumas.

Interviu klausimai:

I. Demografinė informacija

1. Amžius
2. Lytis
3. Kokią specialybę įgijote prieš tapdama (- as) atestuotu socialiniu darbuotoju, dirbančiu pagal globėjų ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programą?
4. Kada įgijote GIMK specialisto kvalifikacija?
5. Kiek metų dirbate su būsimais globėjais pagal GIMK programą?

II. GIMK programos vertinimas

5. Papasakokite apie globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programos reikalingumą?
6. Apibūdinkite, kokius privalumus ir trūkumus išvelgiate globėjų (rūpintojų) ir įtėvių rengimo procese? Ką būtų naudinga keisti ir kodėl?

III. Atestuotų socialinių darbuotojų, dirbančių pagal globėjų ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programą veiklos ypatumai

7. Papasakokite plačiau, kaip vertinate GIMK specialistų teorinį ir praktinį parengimą bei darbo kokybę? Ką siūlytumėte keisti, gerinti?
8. Apibūdinkite, kokias kompetencijas (žinios, įgūdžiai, vertybės, asmeninės savybės) ir kodėl privalo turėti GIMK specialistas darbui su būsimais globėjais?
9. Papasakokite apie savo, kaip GIMK specialisto, veiklą rengiant globėjus prieš vaiko globą ir globos metu.
10. Papasakokite, kas Jums svarbu užmezgant ir palaikant ryšį su globėjais (rūpintojais)? Kodėl Jums tai svarbu?
11. Papasakokite, su kokiais iššūkiais savo darbe susiduriate, kaip GIMK specialistas, ir kaip šiuos iššūkius sprendžiate?
12. Papasakokite, kaip keliate savo kvalifikaciją ir kas jums suteikia pagalbą profesiniame lauke.
13. Kas jus džiugina šiame darbe?